

प्रबोध रत्न.

नानासाहब हेवशंकर वैद्य.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૬૧૭ વર્ગિક.

પુસ્તકનું નામ પ્રાચીન ઇતિહાસ

વિષય ઇ. ઇ. ૧૦૦૦

પ્રબોધરત્ન.

કવ્વના એક ખોળ મહાત્મા સાજનસાધનાં કવ્વી ગુજરાતી
અને હિન્દી કાવ્યોનાં એકત્ર સંગ્રહ.

કેટલાંક કાવ્યોનાં વિવરણ અને સાક્ષર શ્રીયુત તનમુખરામભાઈ
મનઃમુખરામ ત્રિપાઠીએ લખેલ પ્રસ્તાવના સાથે

સંગ્રહકર્તા,

નાનાલાલ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

મુંદરા—૬૫૭.

પ્રકાશક,

બાંદાલીભાઈ ઇસ્માલ મુરાજ,

મુંદરા—૬૫૭.

ઈ. સ. ૧૯૧૮ સંવત ૧૯૭૫

(પ્રથમાવૃત્તિ પત ૫૦૦)

કિશોર વ્યાસ બાર.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
 યુનિવર્સિટી કોપીરાઈટ સંગ્રહ
 ૮૩૧૬

અમદાવાદ,

ધો—અમદાવાદ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમિટેડમાં
 મોતીલાલ સામળદાસે છાપ્યું—ટંકશાળ.

શ્રીયુવ શિક્ષા લલબાઈ અબ્દુલારામજી.

જન્મ--સંવત ૧૯૫૦ ના પોષ.

અવસાન--સંવત ૧૯૭૨ ના વૈશાક વદિ ૦૧)

લક્ષ્મી આરે, ભાવનગર, મુંબઈ.

અર્પણપત્રિકા.

આ પુસ્તકનું પ્રકાશન જેમને અત્યંત પ્રિય

અને અભિલાષિત હતું તે મમ પરમ

સ્નેહી સાધુ આત્મા સ્વર્ગસ્થ

શ્રીયુત લઘુભાઈ અબ્દુલાભાઈ

રામજીને પરમ શાન્તિની

વાંચના પૂર્વક

અર્પણ.

લી.

બંદાલી ઈસ્માલ મુરાજ.

પ્રકાશકના બે બોલ.

વિશ્વેશ્વરનાં અચિંત્ય અને અગાધ સામર્થ્યનાં જ્ઞાનનો સ્વરૂપાંશ પણ કોણ જાણી શક્યું છે ? ઘડીઘડીએ પરિવર્તન પામતા સંજોગોનું બાવી સ્વરૂપ કોણ જોઈ જાણી શકે છે ? આ પુસ્તકના પ્રકાશક તરીકે મારે નિમિત્ત થવાનો યોગ પણ એજ વિશ્વાત્માની અતર્ક્ય ઘટનાને યોગે કમલાએ બની આગ્યો છે.

આ પુસ્તક પ્રકાશવા સંબંધીની તમામ વ્યવસ્થા સ્વર્ગસ્થ શેઠ લઘુ-બાઈએ કરીજ મૂકી હતી. મુંબઈના એકાદ પ્રેસવાળાને પુસ્તક સોંપાયું પણ હતું, ઘરમ્યાન શેઠ લઘુબાઈ બિમાર પડ્યા અને એજ બિમારીમાં એમનું શોકજનક અવસાન પરિણમ્યું.

કુદરતની ગતિ વિચિત્ર છે. જેમના દ્વારા આ પુસ્તકનું પ્રકાશન થવાનું હતું અને જેમના હાથથી આ બે બોલ લખાવાના હતા તેમનાંજ મર-જની દુઃખદ નોંધ લેવાનો અને તેમનાં જીવનની દૂંઝી સ્મૃતિઓ આલેખ-વાનો શોકજનક સંયોગ પ્રાપ્ત થયો ! ! !

સાધુ મહાત્મા સાજનબક્ષની કાબ્જપ્રસાદીનું પ્રકાશન એક દષ્ટિએ તેમના જેવા સાધુ આત્મા લઘુબાઈ તરફથી થયું હોત તો બહુ ઉચિત હતું પણ બવી પાસે નિરૂપાય.

સ્વર્ગસ્થ શેઠ લઘુબાઈને આ પુસ્તક બહાર પાડવાનો ધણો ઉમંગ હતો કમ્મ જેવા વિદ્યાવિમુખ અને પછાત મનાતા દેશમાં તત્ત્વજ્ઞાનના અટપટા વિચારોને પ્રકાશનારા જ્ઞાનીઓ થઈ ગયા છે એ જાણી એમનું સ્વદેશવા-ત્સલ્ય પૂર્ણ હૃદય સાબિમાન આનન્દ પામતું અને તેઓ તેનાં પ્રકાશન માટે પૂર્ણ ઔત્સુક્ય દર્શાવતા હતા.

પ્રસ્તુત વિષય પર આવતાં મારે જણાવવું જોઈએ કે ગુર્જરસાહિત્યના વિશાળ પ્રદેશના એક સ્વરૂપભાગને ખેડવાને કચ્છે કેટલાક જ્ઞાનીઓ, પંડિતો, કવિઓ કિંવા ભગવદ્ભક્તોને બહાર પાડ્યા છે. કચ્છ પ્રાન્ત અને કચ્છી ભાષા બીજા પ્રાન્ત અને બીજી ભાષાઓને મુકાબલે પછાત ગણાય છે એમાં તત્ત્વજ્ઞો તત્ત્વચિંતકો તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હશે ઉન્નત અને ગહન વિચારો દર્શાવાયા હશે એમ ભાગ્યેજ કોઈ ધારી શકે. છતાં કચ્છમાં અને કચ્છી ભાષામાં તેવા મહાત્માઓ પ્રકટયા છે અને તેવા વિચારો સરળરીતે દર્શાવાય છે. મહાત્મા સાજનભક્તનાં અર્ધિં પ્રકટ કરેલાં પદો ઉપરાંત બીજાં પદો પણ અસ્તિત્વમાં હશે પરંતુ ખનતા પ્રયત્ન કર્યા છતાં તે મલી શક્યાં નથી. અન્ય કોઈ સાહિત્યપ્રેમી સજ્જન એ દિશામાં પ્રયત્ન કરશે તો ઉપકાર થશે.

સાજન ભક્તનાં જીવન દત્તાન્તની સામગ્રીઓ મેળવવા પ્રયાસ કર્યો પરંતુ મળી શકી નથી, એટલે જે કાંઈ માહિતી મેળવી શકાય તે ઉપરથી તેમનાં જીવન સંબંધી લેખ આ પુસ્તક સાથે જોડી અમે ઋણ મુક્ત થઈએ છીએ એમનું સંપૂર્ણ જીવન બહાર પાડવા માટે કાંઈ પ્રયાસ લેશે તો બેરબર મોટા ઉપકાર થશે.

આ પુસ્તકમાંનાં પદોનું સંપાદન સંશોધન અને કેટલાંક પદોનું વિવેચન બાઈ નાનાલાલ તરફથી કરવામાં આવ્યું છે. ઉપરાંત અમ જેવા સાહિત્યના અભ્યાસીઓને પ્રોત્સાહક અને આનન્દજનક વાત એ થઈ છે કે સાક્ષર વર્ગ શ્રીયુત તનસુખરામભાઈની વિદ્વત્તા પૂર્ણ પ્રસ્તાવનાથી આ નાનાં સરખાં પુસ્તકને અલંકૃત કરવાનો સુયોગ મળી ગયો છે. બહુ કાર્યોના બારથી મારે થઈ પડેલા વ્યવસાયો અને સરીર પ્રકૃતિના મન્દતા છતાં એમણે કેવળ વિશુદ્ધ સાહિત્ય પ્રેમથી પ્રેરાઈ અહિંતુક કૃપા દૃષ્ટિથી જે પરિશ્રમ લીધો છે તેના માટે શતશઃ ધન્યવાદ પૂર્વક તેમનો આભાર માનીએ છીએ અને આશા રાખીએ છીએ કે એથી આ સ્વરૂપ પ્રયાસ વિદ્વજ્જનોની પ્રીતિને પાત્ર નીવડશે.

આ કૃતિમાં ન્યૂનતાઓ રહી જવા પામી છે. તેમ અપૂર્ણતા અને ખામીઓ પણ હશે, છતાં આ પ્રયાસને જોઈ કાંઈ સાહિત્યરસિક બાઈ આવાં જુદા જુદા જુદા કચ્છી મહાત્માઓનાં જ્ઞાનપૂર્ણ પદો જોઈને રૂપે

બહાર પાડે અને ધર્મ પ્રેમી જિજ્ઞાસુ તથા રાસકવર્ગને તેમની રૂચિને યોષક તત્ત્વ આમાંથી મળી રહેં એમાં આ પુસ્તકનાં પ્રકાશનનું સાફલ્ય માન્યું છે.

આ પુસ્તક સંબંધી કંઈ સૂચનાઓ અમને મળશે તો ઇશ્વરેચ્છાએ બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો યોગ થયે તેનો યોગ્ય વિચાર કરવામાં આવશે.

બંદાણી ઇન્દ્રમાલ મુરજ.

સંવત્સરીને હીવસે.

(સોરઠા—રાગ કમ્ભો કરાયલ.)

- ત્રીત્યા મહીના ખાર, દષ્ટિ પશુ ખા'રજ રહી;
હૈયું બન્યું અચેત, મોલો મોહમયી મહિં— ૧
- ચડયું રજેરજ લેન, બૂલ્યો બાન શરીરનું;
ખોલે હાવાં નેન, સુરતા તુજ સુરત તણી— ૨
- તૂટ્યા તાર તમામ, તુખીએ તૂટી પડી;
વિરમ્યું હૈયે ગાન, તાત કને કહેજે જરી— ૩
- ઓ! બહાલા મહેમાન, મહેમાની કીધી નથી;
રહી અધૂરી હામ, અર્પું આજે અંજલિ— ૪
- તુજ આતમની પાંખ, દિવ્ય સ્વપ્ન રાજતી;
નિરખી ઠરતી આંખ, તે જ્યોતિર્મય તરવમાં— ૫
- ઉઠ્યા શુભ અભિષાપ, અમી નીગળતી આંખડા;
તુજ મુખડાંનું હાસ્ય, બૂલું ના કોદી સખા— ૬
- પડી બવવગડે ધાડ, લૂટારા લૂટી રહ્યા;
કરજે તહિં પોકાર, ગંધુ મુજ શૂઠાય છે— ૭
- ઉપડે અંતર આંખ, પ્રકટે પાંખો ઉડવા;
ટળે આતમની ઝાંખ, તાત કને કે'જે જરી— ૮

ઘટમાં રમતા રામ, ઘટઘટમાં જ્યોતિર્જલે;
પગ લેછે રસધામ, ભાગ્યહીન બાળે નહિ—

ઝાં રસભીના વીર, વીનવળે રસરાજને;
રસવર્ષા વરસાવ, ધરણી ધગધગતી પ્રભો— ૧૦

તુળ તુરંગત બ્રહ્માંડ, સમર પ્તિરંગનથી ભરી;
કાળચક્રની પાંખ, ફેળે વાયુ રેન દિન— ૧૧

મુશરિ લાલચ વ્યાસ.

નિવાપાંજલિ.

મન્દાકાન્તા.

પ્રાધુ પડે જીવન મીઠું કૂર કાળે અકાળે,
સ્વપ્નાં જેવું હતું ન હતું એ લા થયું સ્વરૂપ કાળે;
જે દીવાથી વિજયું કળ સૌ શોભતું લાગતું,
લેણીએ તે વિધિ પણ આદો મૂર્ખ આવો હશે શું ? ! ૧

ગંધુ ગહાલા, હૃદયગુણથી પ્રિય સૌને હતો તું,
ભાંગ્યાં તૂટ્યાં અમજીવનનું સ્થાન આરામનું તું;
સૌજન્યેને સરળહૃદયે ઉર ઉદારતાએ,
દીપાવ્યું તે જીવન; જન તો આત્મ સર્વે રમે રે. ૨

વાક્યાવાને પુનિતહૃદયે પુણ્યકર્મો કર્યા તે,
ને મંત્રોષ્યાં પ્રિયજન સહુ ઉઘ હા આત્મભોગે;
કેવી તારી વિનોત મનની ધર્મ્ય હૃદયી મહેચ્છા !
કેવી તારી સમજથ મરી સાત્વિકી ધર્મનિષ્ઠા. ૩

કેવો હાંસે મુજ ધર અહો દોડતો આવતો તું,
વિહંગમોટિ રસિક ઠરીને અંતરે રાગતો શું !
મારાં ઓછાં અનુભવ અને જ્ઞાન તેં શ્રેષ્ઠ માન્યાં,
જેવાં તેવાં પશુ બહુ કરી રંકનાં કાર્ય માન્યાં- ૪

હોતું જાણું જીવન મધું આમ દુઃખામ જાણી,
 હોતું જાણું દુષ્કર્મ બધા સ્નેહના બંધ થાણી,
 હોતું જાણું જીવનવનના માર્ગ સૌ ઘેર થાણી,
 રે રે જાણી ન કંઈ વિધિની વંચનાએ જરાએ. ૫

રે રે બહાલા અતિથિ નથી મેં કાંઈ આતિથ્ય કીધું,
 જોયું જાણું સુખ અનુભવ્યું એ થયું સ્વપ્ન જોયું;
 ના પુરાયા વિવિધ મનના કાંઈ શું શું કહેવું ?
 મોઝાણું અનુસરણ એ માન રાખી રહેવું. ૬

મારે માથા ન જરી મમતા મારતાંએ મરેછે,
 જાણું તોએ હૃદય અનુશીએ અહોહો બળે છે;
 તોએ તારાં સુકૃત નિરંખી બિઘડે શાન દષ્ટિ,
 બંધાઈ છે ચર અચર સૌ કર્મસૂત્રેજ સૃષ્ટિ. ૭

મંસારે આ વિધિવિવક્ષતા પ્રાણી સૌને લખી છે,
 શાન્તિકંડે સ્થળ અચળ તો તત્ત્વનિષ્ઠા કહી છે;
 નિષ્ઠા ક્યાંથી ? પણ જરી કરી દષ્ટિ એ તત્ત્વયેને;
 અર્ધું બંધુ ત્રુટિતચિતથી આ નિવાપાંજલિને. ૮

શેઠ લઘુભાઈ અબ્દુલ્લાનાં જીવનની

ટૂંક સ્મૃતિ.

Torry a while O. Death. I cannot die,
With all my blossoming hopes unharvested;
My joys nngarnered all my songs unsung,
And all my tears unshed.

ભાવાર્થ:—રે મૃત્યુ થોડાંવાર થોભ; મારી ખીલતી આશાઓનો બધો પાક લણ્યા પહેલાં, મારા આનન્દ કાઠારમાં લાવીને ભર્યા પહેલાં, મારા બધાં ગીત ગાયા પહેલાં અને મારાં બધાં આંસુ પાડ્યા પહેલાં મારાથી મરી શકાય નહિ.

(સરોજિની નૈડુ)

મૃત્યુ પાસે આવી ચામના કોણ નહિ કરતું હોય? જીવન માટે ઉતકંઠા હોવી એ સ્વાભાવિક છે એટલુંજ નહિ પણ ધર્મ્ય છે. શ્રુતિ ઉપદેશ છે કે:--

કુર્વન્નેવેદકર્માણિ જિજીવિષેત્ જ્ઞાતં સમાઃ ॥

કર્મ કરતાં સો વર્ષ જીવવાની ઇચ્છા રાખવી. ક્ષુદ્ર વિષય વાસનાઓ, ક્ષુદ્રક સ્વાર્થો અને ઇન્દ્રિયોની તૃણાથી પ્રેરાઈને નહિ પણ પરાર્થ, ધર્મ તેમજ આત્મકલ્યાણઅર્થે નિષ્કામ ભાવનાથી પ્રેરાઈને રખાતી જીવન-ઇચ્છા ધર્મ્ય છે. સદ્ગત લઘુભાઈના મંબંધમાં એમનું કુટુંબ, કુટુંબી વર્ગ તેમજ વપાર વેપાર વગેરેની પરિસ્થિતિ, એમનું પોતાનું વયઃ એ સર્વેનો

વિચાર કરીએ તો ઉપરનાં કાવ્યના પ્રતિધ્વનિરૂપ કંઈક ઉદ્દગાર સહેજ ની-
કળી જાય એમ છે. જીવન ઇચ્છાના ઉચ્ચ ધ્રેરક હેતુઓનો વિચાર જરા મૂકી
દઈએ અને સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોઈએ તો સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે એમની
પોતાની તેમજ એમનાં કુટુંબીઓની અનેક ખીલતી આશાઓના પાકને
પરિપૂર્ણતા પામવાની બાકી હતી, એમના આનન્દના કોહાર ભરવાની હજી
તો મન્દ શરૂઆતજ હતી, અનેક હર્ષ શોકનાં ગીત ગાવાં બાકી હતાં,
એમને અને એમનાં કુટુંબીઓને પ્રભાત થવાનાં મીઠાં સ્વપ્નાં આવતાં હતાં
પણ એટલામાં હાહન્તહન્ત નલિની ગજ ઉજ્જહારઃ ॥ કાળ રૂપી હાથી
એ કમળનેજ હરી ચાલતો થઈ ગયો ખરેખર મૃત્યુ કઠોર અને નમેરો
લૂટારો-ઘાડપાડુ છે. એને કોઈની દેહેશત નથી, એ કોઈનો ગાંજ્યો જાય
એમ નથી, કોઈની સ્થિતિનો વિચાર કરીને કે યાચનાનો સ્વીકાર કરીને એ
પોતાનો ઠરાવ ફેરવે એવો નથી. મનુષ્ય વિચારો કરે, આશાઓ બાંધે,
યોજનાઓ ઘડે પણ સંજોગ ઘડવા એના હાથમાં નથી, એ વિચારો, એ
આશાઓ અને એ યોજનાઓનાં ફળ ધાર્યાં ઉતારવાં એ એની સત્તાની
બહારની વાત છે. ખરેખર કહેવાયું છે કે Duties are ours events
are God's.

એ મૃત્યુ તે શું અને શા માટે હોયું જોઈએ ? આ અને એવા બીજા
પ્રશ્નોનું ચિંતન સર્વ દેશમાં બહુ જુના કાળથી થતું આવ્યું છે, સામાન્ય
દૃષ્ટિથી જોતાં જે જે કાંઈ અનિષ્ટ, અહિત, અપ્રિય અને બચકર હોય તે
સર્વનાં મૂળ રૂપ તે એ મૃત્યુ છે એમ મનાય છે. એના અભેદ કાળા પડ-
દાની પાછળ ગએલી વ્યક્તિનાં દર્શન ફરીને કાટિ ઉપાયે પણ થતાં નથી.

ઃ આ કાવ્ય બહુ અર્થ બરું છે.

રાત્રીર્ગમિષ્યતિ મવિષ્યતિ સુપ્રભાતમ
માસ્વાનુદૈષ્યતિ હસિષ્યતિ વંકજમી ।
इत्येव चिंतयति कोशगते विरेफे
हा हन्तहन्त नलिनी गज उज्जहार ॥

કમળદળમાં પૂરાયસો બમર વિચાર કરે છે. “સત્રી વીતી જશે, સુપ્ર-
ભાત થશે, સૂર્ય ઉગશે અને કમળ ખીલશે” આમ ચિંતન કરેછે એટ-
લામાં તો એક હાથી એ કમળને તોડી ઉખાડી ગયો.

આ નજરે જોતાં જગતમાં અન્યાય અને અવ્યવસ્થા પ્રવર્તતાં હોય એમ જણાય છે. મૃત્યુ મહા ત્રાસદાયક છે. એના વિચારમાત્રથી માણસ કંપી જાય છે. પણ વિવેક દૃષ્ટિએ જોતાં મૃત્યુ કેવલ અંધકારમય કે અનિષ્ટનાં આદિ સ્થાન રૂપ નથી, પરંતુ મનુષ્યજાતનાં કલ્યાણ અર્થે યોગ્યલી એક ઇશ્વરી ઘટના છે, સનાતન જીવન સિંદુના એક મુદ્દપુદ્દ જેવું છે જીવાત્માની ઉન્નતિ અને વૃદ્ધિ અર્થે નકામાં થઇ પડેલાં સ્થૂલ દેહનો જ ભંગ છે, એક રૂપ નકામાં જેવું થતાં તેના ત્યાગ પૂર્વક નવાં અનુકૂલ પડતાં રૂપનું પ્રદક્ષ માત્ર છે, અવસ્થાન્તર છે, વિકાસ ક્રમનું એક પગથીડું છે, પરમાત્માની એક વિભૂતિ છે, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન કહે છે કે—

મૃત્યુઃ સર્વદરશ્ચાદ મુદુભવશ્ચ ભવિષ્યતામ્ ॥

સર્વને હરી લેનાર મૃત્યુ હું છું તેમજ થનાર પ્રાણીઓનું ઉદ્ભવ સ્થાન પણ હું જ છું. આમ દેહ થાય છે ત્યારે મૃત્યુનો ત્રાસ એટલો બધો રહેતો નથી. સ્નેહ, અહંતા, મમતા, અશક્તિ અને સ્વાર્થ, માની લીધેલા સંબંધો એજ શોક કરાવે છે, અને મૃત્યુની ભયંકરતા અનુભવાવે છે વાસ્તવિક રીતે જોતાં મૃત્યુ અને દુઃખ વિશ્વ વ્યવસ્થામાં અસ્થાને કે નિષ્પ્રયોજન નથી, તત્ત્વજ્ઞાનનાં રહસ્યો એજ ખોલે છે ખરી વસ્તુસ્થિતિનું જ્ઞાન પણ એજ કરાવે છે. પરમશ્રેયને માર્ગ પણ એજ ચઢાવે છે. જે કામ શાસ્ત્રો અને ગુરુઓથી નથી ખનતું તે મૃત્યુ સહેજમાં કરાવે છે અને એટલા જ માટે કંઠાપનિપત્તમાં નચિકેતા યમરાજને કહે છે કે:—

વક્તા વાસ્યત્વાદગન્યો નલભ્યઃ ॥

તારા જેવો આ તત્ત્વજ્ઞાનનો વક્તા અન્ય કોઇ મલી શકે એમ નથી. વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ વિચારતાં પણ જણાય છે કે માણસની ખરી કીમત મૃત્યુ જ આંકે છે. માણસના ગુણો અને કામોની કદર એ કરાવે છે તેની તેના જીવનકાળમાં થતી નથી આમ મૃત્યુનું સ્વરૂપ યથાવત્ સમજાય છે ત્યારે તેની કારણ અને બયાનક દાદોમાં પરમાત્માનાં સૌમ્ય સ્વરૂપનું દર્શન થાય છે. અને વ્યથા વિમુદ્ધતા તથા ભય માત્ર દૂર થાય છે. પરંતુ આ સ્થળે તેવો વિચારો કરવાનું નથી, તેમ મરનારના મૃત્યુનો હૃદયવેધક શોક

પણ અહિં અપ્રાસંગિક છે. જો મૃત્યુ અપરિહાર્ય છે, નક્કી છે, ઇશ્વરી ઘટના છે અને વળી મનુજાતમાના વિકાસ અને વૃદ્ધિનું આવશ્યક દાર છે તો ત-
નિમિત્ત શોક નિષ્ફળ હોઈ હવે તો મરનારનાં ટૂંકાં અતિ ટૂંકાં અને અલ્પ
વિસ્તારવાળાં પણ સાધુ જીવનનાં ટૂંકાં સ્મરણની નોંધ લઈ તેમાંથી ફલિત
થતો બોધ ગાંઠ બાંધવો એજ ઉચિત છે.

આરંભમાં જણાવી દેવું જરૂરનું છે કે આ લેખ કંઈ પ્રસિદ્ધ અર્થે કે
સ્તુતિમાન અર્થે યોજાયો નથી. સંસારમાં કોઈ ભારે પરાક્રમ કર્યું હોય તેવા
મહા પુરૂષોનાં જીવન ચિત્રે પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ લોકોપકારક હોય છે. આ
લેખની વિષયભૂત વ્યક્તિનાં જીવનમાં ઐહિક પરાક્રમ હતું નહિ, હોય પણ
શું? બીજાવસ્થામાં જ જીવન ટુંકાઈ ગયું તેમાં એવાં પરાક્રમો વિરલ હોય
છે. એટલે તે દેખાડવાનો અહિં ઉપક્રમ પણ નથી. પરાક્રમ સિદ્ધ થવાનું
સંયોગબળને અધિન છે, અને તે ઉપર રહેલી કીર્તિનું પણ તેમજ છે.
આવાં પરાક્રમો જેમણે સિદ્ધ કર્યાં હોય તેવા મહા પુરૂષોનાં જીવન ચરિતો
પ્રસિદ્ધ થાય છે અને થવાં જોઈએ. પણ તેથી કાંઈ એવાં પરાક્રમો કર-
વાના સંયોગો જેમને મળી શક્યા નથી છતાં જેઓએ શક્તિ સામર્થ્ય અને
અનુકૂળતાઓ મળ્યા છતાં ભોગવિલાસની વાસનાઓથી દૂર રહી સરળ અને
સાદું જીવન ગાળ્યું હોય તેમનાં જીવનનાં સ્મરણોની નોંધ પ્રસિદ્ધિને અયો-
ગ્ય છે એમ સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. એવી નોંધોમાં પણ જો ઔચિત્ય જળ-
વાય તો ધણી રીતે લોકોપકારનાં બીજાં વેરાએલાં હોય છે જ. આ લઘુ
લેખ યોજવામાં વધી મુખ્ય પ્રયોજન તો એ છે કે એથી સમાનવૃત્તિ
સ્થિતિ અને દુઃખવાળાં બંધુ ભગિનીઓને સમાધાસન, સંતોષ અને બોધ
મળે. આ લેખમાં શ્રીયુત લઘુભાષનાં જીવનનાં તમામ સ્મરણો સંવિસ્તર
પ્રકટ કરવાનું ઇષ્ટ ધાર્યું નથી, અમુક મર્યાદાઓ સ્વીકારી તેમાં રહીને એ
પ્રસંગો વિલોકવામાં આવ્યા છે, કેમકે આ કંઈ ખાસ તેમનાં જીવનચરિતનો
ગ્રંથ નથી.

શેઠ લઘુભાષીનો જન્મ કચ્છ મુદરામાં સંવત ૧૮૫૦ ના પોષ માસમાં
થયો હતો. એમના માતૃપક્ષ સંબંધમાં વિશેષ જાણવા જેવું આજુ છે. એ-
મનાં માતાજી બાણુબાઈ^૧ કેવાં ભલાં ભોળાં ધર્મપ્રેમી અને નિષ્પાલક હૃદયનાં
છે તે તો તેમના સહેજ પણ સંબંધમાં આવનારને જણાઈ રહે તેમ છે.

૧ આ બાઈ થોડા માસપર સ્વર્ગવાસી થએલ છે.

સાદાઈ નિરંબિમાન, દયા, ઉદારતા, જાતની પણ દરકાર ન રાખતાં અન્ય જનોનાં મન રાખવાની તત્પરતા બલાઈ આદિ નિષ્કલંક હૃદયના ગુણોનો થોડો ઘણો વારસો લઘુભાઈને એમનાં માતા તરફથી મળ્યો હતો એમ વાસ્તવિક રીતે કહી શકાય. મહૂમના પિતૃપક્ષ મંચે જાણવા જેવું ઘણું છે પણ તે આ ક્ષેત્રનું જે સ્વરૂપ સ્વીકાર્યું છે તેની મર્યાદાથી બહાર જતું હોઈ અહિં વિસ્તાર્યું નથી. ટૂંકમાં એટલું જ કે દાતુ ડોસાણીના સાત પુત્રો પૈકી સૌથી મોટા પુત્ર મુરારજીભાઈએ આ કુટુંબને પ્રસિદ્ધ પ્રતિષ્ઠિત અને સુસન્ન કર્યું છે; નામદારથી આગાખાન તરફથી તેમને ડામડીઆની પદવી મળી હતી; નાતની તેમણે એવી સંવાઓ બળવી છે કે મુંદરાની ખોળા જ્ઞાતિના ઇતિહાસમાં એ ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે. વેપાર જમાવવાની કુનેહ પણ તેમનામાં બહુ સારી હતી, દેશાવરોમાં તેમણે પેઢીઓ ખોલી હતી; અને આજ પણ તેમનેજ નામે મુંદરાની પેઢી ચાલે છે. લઘુભાઈના પિતા અબ્દુલ્લાભાઈ તથા પિતામહ રામજીભાઈ પણ કુશળ, સાહસિક, ધર્મચુસ્ત અને વહેવાર નિપુણ હતા. અબ્દુલ્લાભાઈને સાહિત્યનાં વાચનનો શોખ હતો; દુઃખીઓનાં દુઃખ જોઈ તેમનું હૃદય પીગળી જતું. પરોપકાર કરતા, અને કોઈનું પણ દિલ કચવાઈ જાય નહિ તે માટે કાળજી રાખતા, તેમની બુદ્ધિ શક્તિ ઘણી તેજસ્વી હતી. અબ્દુલ્લાભાઈને છ પુત્રો થએલા હતા. જેમાંથી પાંચ નાની વયમાંજ ગુજરી ગયા હતા. પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે તલસતાં શ્રીમાન અને સાધન સંપન્ન કુટુંબમાં લઘુભાઈનો જન્મ થયો હતો એટલે તેમનાં પાલન પોષણમાં તેમજ લાઠ લડાવવામાં કંઈ મળ્યા રહે નહિ એ દેખીતું છે. તેઓ કંઈક નાબૂદ પ્રકૃતિના પણ સારી કાન્તિવાળા હતા.

ઉચ્ચ કુલમાં અને ગર્ભશ્રીમન્ત સ્થિતિમાં જન્મવું અને ઉછરવું એથી અનેક લાભ છે એ ખરૂં તથાપિ આ જગતની સર્વ સ્થિતિમાં લાભ હાનિ ઉભય રહેલાં છે. અંતઃકરણ રસાળ બને છે, મન ઉચ્ચ થાય છે, ચિત્ત અતિ સ્વાર્થી થતું નથી અને દૂળનું અભિમાન હલકા રસ્તાએ વળવા દેતું નથી, બહારનો દેખાવ આકર્ષક અને મોહક બને છે, આચાર અને મર્યાદા પણ જળવાય છે. આમ સંપત્તિમાન કુટુંબમાં ઉછરવાના લાભ અનાયાસે જ મળે છે એ ખરૂં છે તો પણ ઉદ્યોગ અને વિદ્યાનો સંયોગ તે સાથે ન હોય તો એવા લાભ ન મળતાં ઉલટી હાનિ થાય છે, તેનાં મનુષ્યનું મન શરીર બંને નકામાં પડી જાય છે. કેવળ ધનનીજ અનુકૂળતા કે અધિકારની અનુકૂળતાવાળાં પણ સત્સંસ્કાર, વિદ્યા અને ઉદ્યોગના પ્રતાપથી હોન એવાં શ્રીમાન

કે અધિકારી કુટુંબોનાં છોકરાં વાતવાતમાં પસંદગી, પરોપજીવી, આળસ, પ્રમાદી અને જડ અતિ લાલસાવાળાં, સ્વચ્છંદી, ભુંજ્યો પાપડ પણ ભાંગી ન શકે એવાં દુખળાં અને માંદલાં હોય છે એ અવલોકન કરનારને સમજાવવું પડે તેમ નથી.

મર્મશ્રીમાન લઘુભાષીની ઉછરવાની ઘટના કંઈ જુદીજ રીતે થઈ હતી અને તેને પરિણામે એવી સ્થિતિમાં ઉછરવાનાં લાભહાનિ બંને તેમને થયાં હતાં. તેમના કેટલાક ઉંચા ગુણો, ટેવો અને રીતભાતો માટે ખાસ તેમના પૂર્વ સંસ્કારને અને અદૃષ્ટને કારણરૂપ માની શકાય છે. આનુવંશિક સંસ્કારો તેમજ તેમના પોતાના વર્તમાન પ્રયત્નોની અસર પણ તેમનાં વ્યક્તિત્વમાં જણાઈ આવતાં હતાં. તેમના પિતા અબ્દુલ્લાભાઈ તેમને અગીઆર વર્ષના મૂઠ્ઠી સ્વર્ગવાસી થયા હતા અને ત્યાર પછી થોડીજ મુદતે પિતામહ રામજીભાઈ ગત થયા હતા. આવી રીતે તેઓ બહુ નાની અવસ્થામાંજ એકલા પડ્યા આખાં કુટુંબમાં પુરૂષ વર્ગમાં કેવળ લઘુભાષીજ હતા. આ સ્થિતિ તેમનાં શિક્ષણની પ્રગતિમાં મોટા અંતરાયરૂપ નીવડી. તેમના પિતાને કેળવણીની કીમત બહુ જણાતી એટલે તેમની કેળવણીની પાછળ ઘણું ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હતું—જેટલું તેમની સ્થિતિના શ્રીમત્ત વર્ગમાંથી કોઈજ કરે. અબ્દુલ્લાભાઈ પુત્રને વિદ્યાવાન બેવાને બહુ આતુર હતા એટલે વિદ્યા મેળવવાનાં તમામ સાધનો પૂરાં પાડવામાં જરા પણ આનાદાની કરતા નહિ—એમના માટે ખાનગી શિક્ષણની ગોઠવણ પ્રથમથી તે છેવટ સુધી રહી હતી અને સફલતામાં પણ જતા. એ ખર્ચ એ હોંસ અને એ સાધનોની પુષ્કળતાનાં પ્રમાણમાં પોતાનું પ્રાથમિક શિક્ષણ સંતોષકારક નહતું એમ તેઓ પોતેજ પાછળથી જણાવતા. પરિસ્થિતિનું બળ સુવ્યવસ્થિત અને નિયમિત શિક્ષણનો અભાવ બાળપણમાં રહેતું સ્વાભાવિક અજ્ઞાન અને નાણુક તર્ખીયત એ સર્વની અસરને લીધે આવશ્યક એવા ગુણો ઝાઝા ખીલે અને કેટલીક શક્તિઓ અચેત પડી રહે એ દેખાતુંજ છે. એકંદર છએક ખાનગી શિક્ષકોના સહવાસમાં એ આવ્યા હતા અને તેમના સહવાસના જુદા જુદા લાભ તેમણે મેળવ્યા હતા. સફલતું ધોરણસર શિક્ષણ તેઓએ અંગ્રેજી એથાં ધોરણ સુધીનું લીધું હતું. તે વખતે મુંદરામાં એથી વધારે શીખવાની સગવડ ન હોવાથી તેઓ ગોંડળ અને મુંગઢ જવા તૈયાર થયા હતા. અને જાતે ત્યાં જઈને સર્વ વ્યવસ્થા જોઈ આવ્યા હતા પરંતુ કૌટુંબિક અડ-

મણીને લીધે ત્યાં રહી શકાયું નહિ. તે પશુ જ્ઞાન અને શક્તિ મેળવવાની તથા આત્મસુધારણા કરવાની ઉત્કટ ઇચ્છાને લીધે ખાનગી અભ્યાસ તો જરૂરીજ રાખ્યો હતો. જ્યારથી પોતે સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરતા થયા અને પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિ સમજવા લાગ્યા ત્યારથી તેમને પોતાની અપૂર્ણતા જણાવા લાગી અને તેને ટાળવાની ઝંખના જાગી. દેવયોગે અંગ્રેજીનું સારું જ્ઞાન ધરાવતા માસ્તરો મિ. રામૈયા અને મિ. પ્રભાશંકર હરિશંકર વ્યાસનો યોગ થયો અને અંગ્રેજી જ્ઞાનમાં આગળ વધાયું: આમખોટની એજન્સીનાં કામને અંગે અંગ્રેજી પત્રવ્યવહાર ચાલતો હોવાથી તેમજ સંગોપાત અંગ્રેજ ગૃહસ્થોના પરિચયમાં આવવું થતું હોવાથી એ જ્ઞાનમાં અનુભવસિદ્ધ વધારો થતો.

વ્યાપારી શિક્ષણ મેળવવાની પોતાને જરૂર છે એમ જાણી તેઓ મુંબઇમાં દાવર્સ કોલેજમાં જોડાયા હતા પરંતુ પુત્રવત્સલ માતાના આગ્રહને લીધે એ અભ્યાસ અખંડ જરૂરી ન રહ્યો-તો જે કે મુંદરામાં એના અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકો વાંચવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. પોતાની કેળવણી અપૂર્ણ અને ખામીવાળી છે એમ તેઓ પોતે કહેતા અને તે માટે ભારે શોક દર્શાવતા.

એમની પાંચ બહેનોમાંથી હાલ એ વિદ્યમાન છે. સકીનાબાઈ અને દાતમાબાઈ. બહેન સકીના બાઈને ધર્મનો-વેદાન્ત ધર્મનો, અને સાહિત્યનો સારો શોખ છે. કંઈક સંસ્કૃત પણ જાણે છે, ગીતા પંચદશી અને યોગ-વસિષ્ઠ જેવા ગ્રંથો સમજી શકે છે, શુન્સાતી માન્ય સાક્ષરોના લક્ષણ તમામ ગ્રંથો, સરસ્વતી, મહાકાલ, પ્રાતઃકાળ જેવાં સાસિકો લેખને ત્યાંથી નીકળી શકે. તેઓ વખતે વખતે કવિતાઓ પણ માસિકોમાં મોકલે છે. બહેન દાતમાબાઈ સાધારણ બહેલ છે પણ ખાસ કરીને ધર્મ ઉપર તેમને શ્રદ્ધા ધણી છે. શોકજનક અસંતોષપ્રદ વાત એ છે કે તેઓ બંને વૈધવ્ય દશામાં છે. બહેન સકીનાબાઈના પતિ શ્રીયુત કરમાલી મેસ્ત્રી પટેલ જે મુંબઇમાં વસતા હતા તેઓ સને ૧૯૦૭ ના મે માસની પહેલી તારીખે ગાડીના અકસ્માતથી ગત થયા. પાછળ બે પુત્રો અને એક પુત્રી મૃત્તમ ગયા. બહેન દાતમાબાઈના પતિ શેઠ કાસરમદીભાઈ પણ પાછળથી સ્વર્ગવાસી થયા. તેમને કંઈ સંતાન ન રહ્યું. આ મરણોથી લઘુભાઈનાં હૃદયને ભારે આઘાત લાગ્યો. આ ભાઈ બહેનો વચ્ચે ધણો પ્રેમ હતો. આ સુસીલ નિર્દોષ સાહિત્યરસિક

અને ધર્મનિષ્ઠ બહેનોના સહવાસના લાભ એમનાં જીવનના પ્રત્યેક વિભાગમાં થોડા કે ઘણા અંશમાં દેખાઈ આવતા હતા.

આ લેખક સાથે તેમને પરિચય હતો. આ પુસ્તકના પ્રકાશક શ્રીયુત બંદાલીભાઈ સાથે તેમને અતિ નિકટ સ્નેહ સંબંધ હતો. આમ બહેનો અને બીજા સાહિત્ય રસિક સ્નેહી સંબંધીઓની સંગતિને લીધે તેમનામાં સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ જાગ્યો હતો. શાળાની કેળવણીની અધૂરાશનો બદલો આ રસ્તેથી શીક વળ્યો.

પુસ્તક વાંચન, સાક્ષર સમાગમ, વિદ્યાર્થી સુધારો અને વેદાન્ત એ એમના પ્રિય વિષયો હતા. પોતાનાં ટૂંકાં જીવનમાં પણ તેમણે કેટલાક સારા વિદ્વાનોનાં દર્શન અને સહવાસનો લાભ મેળવ્યો હતો.

પોતે મુંબઈથી બહેનને કામગીરી લખતાં તેમાં પણ સાહિત્યના વિષયો અને સાક્ષરો સંબંધી ઘણું લખતા મુંબઈમાં શ્રીયુત માસ્તર શામજીભાઈ પાસે જતા અને વેદાન્તની વાતો સાંભળતા.

ગુજરાતી કવિતાનાં સાહિત્યમાં કલાપીની કવિતાઓ તેમજ શ્રીયુત કવિ નાનાલાલભાઈની નવીન પદ્ધતિની કવિતાઓ તેમને પ્રિય હતી, જ્યાં જયન્તને બહુ વખાણુતા. શ્રીયુત મણિલાલભાઈ, ગોવર્ધનરામભાઈ તેમજ શ્રેયઃ સાધક અધિકારી વર્ગવાળા રા. છોટાલાલભાઈ એમના ગદ્ય લેખો તેમને પસંદ હતા. સ્વામી વિવેકાનન્દ અને સ્વામી રામતીર્થનાં પુસ્તકો ઉપર તેમનો ભક્તિભાવ હતો. આવી રીતે પુસ્તક વાંચન વિદ્વત્સમાગમ અને ઉચ્ચ વિષયોની ચર્ચાઓથી તેમનાં જીવનમાં કંઈક દિવ્યતાનો ભાસ કુટુમ્બી વર્ગને થતો. કુટુમ્બમાં કોઈએ ન દેખાડેલા એવા ઉચ્ચ ગુણો અને રીત-ભાતો તેમનામાં દેખાતા હતા.

દાન ખેરીઆત એ આ કામગીરી કુટુમ્બનું કુલવ્રત છે; આ કુલવ્રત પાળવું એ લઘુભાઈ પોતાનાં જીવનનું એક મુખ્ય કર્તવ્ય સમજતા હતા. સ્વત્વના સંપૂર્ણ ત્યાગપૂર્વક સ્વાભાવિક સરળતાથી જ દાનધર્મ થતો. કેવળ અન્ન વસ્ત્ર કે ધન આપવું એ સંકુચિત અર્થ ઉપરાંત દાન બહોળા અર્થમાં થવું. અર્થાત્ બીજાનાં સુખ સગવડ જાળવવા, બીજાઓને રાજી રાખવા પોતાનાં સુખ સગવડ પોતાની પ્રકૃતિની પસંદગી અહંતા મમતા

પણ તેઓ એક તરફ મૂકી દેતા. ખોટ ખમતા, દ્રવ્યહાનિ તો ઠીક પણ શરીર હાનિએ કબૂલી સામાનું મન રાખવા કાળજી રાખતા, પરાયે સ્વાર્થે એ તો એમનો સ્વભાવ સિદ્ધ ગુણ હતો. વ્યવહાર કુશળ બુદ્ધિ તેમની આ દેવને બોળાઇમાં ગણી કાઢે પણ ધર્મ શાસ્ત્રો આ ગુણને દૈવી ગુણ કહે છે. સત્કાર કે માનની ઇચ્છાથી કે દંભ અહંકારથી નહિ પણ હૃદયની ક્રોધ અકથ્ય સરળતાથીજ તેમને હાથે કામ થતું; જેને વણિવૃત્તિ વાણી-આશ્વાહી વૃત્તિ કહે છે તે તો તેમનામાં અંશમાત્ર ન હતી. પોતાની જાતનાં લાભ હાનિના વિચાર કરતાં સામાની જાતનાં લાભ હાનિના વિચારને જ તેઓ પ્રાધાન્ય આપતા. વખતે તો પારકાનું હિત કરવાની તત્પરતામાં પોતાની જાતને પણ ભૂલી જતા. વિદ્યા અને લક્ષ્મીનો યોગ વિરલ મનાય છે. યૌવન, લક્ષ્મી અને સ્વાતંત્ર્ય એમનો એકત્ર યોગ ગર્વ અવિવેક આદિ દુર્ગુણોનો પોષક મનાય છે, પણ લઘુભાષને એ યૌવન, લક્ષ્મી, સ્વાતંત્ર્ય, એ સર્વેનો યોગ હતો, આડે રસ્તે ઉતરી જવાની ઘણીખરી અનુકૂળતા હતી છતાં તેમને વિદ્યા અને સદ્ગુણો પર પ્રીતિ હતી અને તેમનાં જીવનનું સ્વરૂપ દૈવીજ ઘડાયું; એ ઘટના ખરેજ આશ્ચર્યજનક છે.

મનુષ્ય તરીકે તેમનામાં અપૂર્ણતાના અંશો હોય એ સ્વાભાવિક છે, બુદ્ધિની કેટલીક શક્તિઓ આવડી ટુંકી અવસ્થામાં અચેત રહી જવા પામે એ બનવા જોગ છે, વ્યવહાર પક્ષની કેટલીક સામાન્ય સમજણો તો હજી એ મેળવતાજ થયા હતા, અનુભવ પણ અતિ મર્યાદિત હતો, દુનિયાના જુદા જુદા રંગોનું સર્વ પાસનું અવલોકન તો સંપૂર્ણ કેમ જ હોઇ શકે ? ટુંકી જીંદગીમાં આવી આવી ખામીઓ રહી જવા પામે એ દેખીતુંજ છે. છતાં ઢાંક પિછોડો કરવો પડે એવી એક પણ ખામી તેમનામાં ન હતી એ તેમને ઝોળખનારાઓને કહેવું પડે તેમ નથી. એ સર્વ સ્પૂર્ણ ભૂમિકા પર જ દૃષ્ટિને ન ટેકવતાં જરા સૂક્ષ્મ ભૂમિકામાં દૃષ્ટિને ફેરવશું તો ત્યાં તેમનાં નિષ્કલંક સત્સંસ્કારોથી સમૃદ્ધ દૈવી હૃદયનું દર્શન થશે કે જેવું હૃદય એમના જેવી પરિસ્થિતિમાં ઉછરેલા અને રહેલા એમના જેવડી વયના શ્રીમન્ત કાયા જીવાનીઆમાં ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે. એમનું જીવન લંબાયું હોત તો અવશ્ય આ સૂક્ષ્મ અવસ્થાના હૃદયગુણો સ્પૂર્ણ ભૂમિકામાં વધારે ઉચ્ચ રીતે દીપી નીકળત એમ કહેવામાં લેશ પણ અતિશયોક્તિ નથી.

એમનું કુદૃઘ્ય જીવન બહુ સાદું અને સમાધાનકારક હતું. આત્મ-

સંયમ અને આત્માર્પણના ગુણોથી પ્રત્યેક કુટુંબી તેમજ સાપ્તિજનની પ્રીતિ સંપાદન કરી હતી. વડવાઓની પ્રતિષ્ઠા તથા પોતાની સુજનતાને લીધે લોક પ્રીતિ પણ તેમણે સારી મેળવી હતી. નળળી તળીઅત, અને તરણ અવસ્થાને લીધે થતો સંકોચ વગેરે કારણોને લીધે તેમણે બહાર કા-
મોમાં બહુ જૂજ દેખાવ આપ્યો છે એ ખરું પણ લોકહિતનાં કામમાં પૈસાની મદદ છૂટથી તેઓ આપતા. તેઓ મુંદરાની ખોળા જ્ઞાતિની ઇસ્મા-
ઇલી મંડળીના તેમજ શેઠ રણસીભાઇ દેવરાજ મુંદરા ઇંગ્લિશ સ્કૂલની મેને
જીંગ કમિટીના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા.

એમનાં કુટુંબમાં તો તેઓ દીવા રૂપજ હતા, એમના ઉપરજ સૌની આશાઓ હતી; એમનાં વૃદ્ધાવસ્થા અને શોકથી ઘસાઇ ગયેલાં માતા, બે વિધવા બહેનો, પત્ની તેમજ બાલ સંતાનો સર્વેના આધાર સ્થાન એજ એક હતા. વખારમાં તેમજ વહીવટલાં પણ એમના ઉપરજ બધે ભાર હતો પોતાની મિલકત અને વહીવટને મરણ અગાઉ માત્ર થોડાજ મહિના ઉપર કાયદાસર તેમણે હાથમાં લીધાં હતાં દુનિયાની રંગભૂમિ પર હજી તો આવવાજ માંડ્યું હતું. આ સ્થિતિમાં આવા વખતમાં તેઓ માત્ર બાવીસ વર્ષની કાચી વયે મૃત્યુના ભોગ થઇ પડ્યા. ખરાં જીવનમાં પ્રવેશ થતો હતો તેવામાંજ કેવળ અકૃતકૃત્યસ્થિતિમાં તેમનું આવી રીતે જવું થયું એ સં-
બંધી વર્ગને અસહ્ય થઇ પડે, હરિશ્ચન્દ્ર પોતાના મૃત પુત્રને ઉદ્દેશીને કહેછે તેમ તેઓ પણ:—

वत्स त्वं तुदनोषिमेऽद्य हृदयं येनाङ्गशयोचितः

क्रूणाकृतकृत्य एव विधिना दष्टोऽसि दैवाहिना ॥

પુત્ર મારા ખોળા રૂપ શય્યામાં સૂતારો તું તેને આજ કૃતકૃત્ય થયા વિના સર્પ જેવા કૂર વધિએ દંશ દીધો તેથી તારી એ સ્થિતિ મને બહુ ખૂંચે છે, એવા વાતસલ્ય ભાવ પૂર્ણ ઉદ્દગાર કહાડે એ સ્વભાવિક છે. આ સ્થિતિ હૃદયને કટકો બધો આઘાત કરનારી છે તેનો ખ્યાલ વાંચકેજ કરી લેવો અમારી વૃત્તિ તો રાજર્ષિ પ્રવર શ્રી ભર્તૃહરિના આ ઉદ્દગારોનું સ્મરણ કરી થંભી જાય છે:—

सृजसि तावदशेष गुणाकरम्

पुरुषरत्न मलंकरणं भुवः ।

**તદપિ તત્ક્ષણ મંગિકરોષિચે—
દહહ કષ્ટ મપંડિતતા વિધેઃ ॥**

સર્વ ગુણોના ભંડાર અને પૃથ્વીના શણગાર રૂપ પુરૂષ રત્નને સરજે
છતાં તેને અદ્યાયુ-ક્ષાયભંગુર-કરે એ વિધિની અપંડિતતા ખરેખર કષ્ટ-
કારક છે.....

મહૂમ શેઠને બે પુત્ર અને એક પુત્રી છે. ઇશ્વર આ સચ્ચારિત્રશીળ
પુરૂષને શાશ્વત સુખમાં રાખે અને એમના પુત્રોને એમના જેવીજ ઉદાર
વૃત્તિ અને ઉજ્જલ કીર્તિ પણ એમના કરતાં અધિક આયુષ્ય આપે એવી
પ્રાર્થના છે.

નાનાલાલ ચિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

મહાત્મા સાજન ભક્ત.

તજ્ઞાનં પ્રશમકરં ચદીન્દ્રિયાણાં
તજ્ઞેયં ચદુપાનિષત્સુ નિશ્ચિતાર્યમ્ ।
તે ઘન્યા ભુવિ પરમાર્ય નિશ્ચિતેહાઃ
શેષાસ્તુ ભ્રમાનિલયે પરિભ્રમાન્તિ ॥

તેજ્ઞ જ્ઞાન છે કે જે ઇન્દ્રિયોને પ્રશાન્ત કરે, તેજ્ઞ જાણવા યોગ્ય છે કે જેનો અર્થ ઉપનિષદોમાં નિશ્ચિત થયો છે, તેઓજ ઘન્ય છે કે જેમણે પરમાર્થમાં જ ઇચ્છા રાખી છે. ખીજાઓ તો ભ્રમના ખાડામાં પરિભ્રમણ કરે છે.

શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય વિરચિત 'ઘન્યાષ્ટક'

જ્ઞાન વિરાગાદિરૂપ નિવૃત્તિ ધર્મના ચુસ્ત ઉપાસકોનું જીવન બહુધા સાદું, એકાન્તપ્રિય, ઓછી ઉપાધિવાળું અને ધાંધલ વગરનું હોય છે. સામાન્ય મનુષ્યોને હોય છે તેવો નામનો, પદવીનો અધિકારનો, લોકસ્તુતિનો કે કીર્તિનો મોહ તેમને હોતોજ નથી. તેઓ નિવૃત્તિપરાયણ હોય છે એટલે કેવળ કર્મશૂન્ય હોય છે વા પરાયે કંઈપણ ન કરતાં કેવળ પોતામાંજ સંતુષ્ટ રહે છે એમ સમજવાનું નથી. એવા જ્ઞાની મહાત્માઓ પોતપોતાનાં પ્રારબ્ધાનુસાર જૂઠા જૂઠા બ્યવહાર સેવે છે. જ્ઞાનના અંજનથી એમની દૃષ્ટિ રાગદ્વેષાદિ વિકારોનાં પડળથી મુક્ત થઈને એવી તો સમીભૂત સ્વચ્છ વિશાળ અને પારદર્શી બની હોય છે કે તેમને ભેદભ્રુદિ ન રહેતાં તેમની સર્વ પ્રવૃત્તિ હિમતથી અને પરાયેજ હોય છે. પ્રભાશા અને કર્તૃત્વ અભિમાન

તેમનામાં હોતાં નથી એટલે તેમની નિર્વાસન નિષ્કામ પ્રવૃત્તિઓનાં ગીત લોકોમાં બહુ ગાજતાં નથી; તેમનાં ચિત્તમાં જે ભાવો ચઢ ઉતર કરતા હોય છે, તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં જે ઉડાણ રહ્યું હોય છે તે સર્વનું જ્ઞાન સામાન્ય લોકોને હોતું નથી; અનેક ઉપાધિઓ વચ્ચે વર્તતાં છતાં પણ તેઓ આકાશવત્ નિર્લેપ રહી શકે છે; આવાં કારણને લીધે એવા જ્ઞાની મહાત્માઓનાં જીવન ઉકેલવાં વખતે મુશ્કેલ થઈ પડે છે. એવાઓનાં જીવનનાં બાહ્ય અંગોની હકીકત પણ દુષ્પ્રાપ્ય હોય છે, કેમકે તેઓ બહુ માણસોના પરિચયમાં આવતા નથી પોતા સંબંધી કંઈપણ વાત વિસ્તારથી જણાવતા નથી. તેમ તેમની પ્રકૃતિ પણ વિચિત્ર પ્રકારની—સામાન્ય જનસમૂહને માફક ન આવે તેવી હોય છે. વૃક્ષની સ્ત્રીતળ છાયા અને મિઠ ફળનો લાભ લેવો એમાં ડહાપણ છે અને નહિ કે તે વૃક્ષના ઇતિહાસની ઘડમથલમાં પડવું તેમાં આમ માનતા હોય કેટલાક લોકો મહાત્માનાં જીવન સંબંધી બહુ દરકાર કરતા નથી, પણ કેવળ તેમના ઉપદેશનો લાભ લે છે. અમુક દષ્ટિએ એ રીતિ ઠીક હશે પરંતુ જરા વિશાળ દષ્ટિએ જેતાં જીવનચરિતની અપેક્ષા પણ ઉપદેશ જ્ઞાન જેટલીજ બરકે તેથી પણ વધારે રહે છે. મહાત્મા સાજનના સંબંધમાં પણ આમ બન્યું છે. તેમને પોતાને તો પોતાના જીવન સંબંધી જણાવવાની વૃત્તિજ ઝોછી હતી, પણ તેમના સંબંધમાં આવનાર વર્ગે પણ એમના જીવનને પ્રકાશમાં આણવા માટે કંઈ પણ કર્યું નથી, કેવળ તેમનો ઉપદેશ સંગ્રહાયો છે. એ પણ ભાગ્યની વાત!! સાજનભક્તને થઈ ગયે કંઈ બહુ કાળ ગયો નથી તેમ તેમને જોયા ન હોય એવા માણસો નથી એમ પણ નથી છતાં એમનો કાળ નિર્ણય, નિવાસસ્થાન, કેળવણી, કુટુંબ, વેદાન્તાનુરાગ ઇત્યાદિ વિષયો સંબંધમાં કંઈપણ માહિતી ઘણી શોધ અને પડપૂછ કર્યા છતાં પણ મળી શકી નથી. આ માટે જેટલી દીલગીરી બતાવીએ તેટલી થોડીજ, કેમકે આ લોક સિવાય અન્ય કંઈ નથી એમ માની કેવળ સ્વાર્થ, ઇન્દ્રિય સુખ એનેજ મનુષ્ય જન્મનું સાધ્ય સમજ તેમાંજ રચી પચી રહેલા, અનેક પ્રકારનાં અસત્ અને મિથ્યા કર્મોમાં લાગી રહેલા કર્તવ્ય અકર્તવ્યનાં જ્ઞાનથી રહિત એવા મનુષ્યોને પસર્થ તત્પરતા સ્વાર્પણ, ઇન્દ્રિયનિયંત્ર, મનોનિરોધ આદિનાં જીવન્ત ઉદ્ધારણા પૂરાં પાડવાનું એથી અટકી પડે છે, અને આ જ્ઞાની વર્ગ લેખાદિકારા પોતાનો અક્ષરદેહ નિર્માણ કરતા ન હોય તો સમસ્ત વિશ્વમાં અંધકારજ વ્યાપી રહે. ઇશ્વરી પ્રેરણા કહો, લોક સંગ્રહણુદ્ધિ કહો, નિર્દિધાસનની એક પદ્ધતિ કહો

કે ગમે તે બીજું કાંઈ પણ કારણ કહે. આ વર્ગ-જેમનું રથૂલ જીવન અંધારામાં જ રહે છે તે પોતાના ઉત્તમ વિચારોને જ્ઞાન અને અનુભવને ગદ્ય વા પદ્ય રૂપે બહાર કાઢે છે અને તેથી જગતપુર પ્રકાશ નાંખે છે. આજ એવાં ઘણાં બોધકપદો, વાર્તાઓ અને કથાઓ આપણે વાંચીએ છીએ, બોલીએ કે સાંભળીએ છીએ કે જેના કર્તાઓ વિષે બહુ થોડાંમાં થોડું જાણવામાં આવ્યું હોય છે. આપણામાંના બહુ લોકોનો સ્વભાવજ એવો હોય છે કે જેથી તેમનામાં ઇતિહાસ અને જીવનચરિત સંબંધી બા-જેજ નિજાસાવૃત્તિ ઉઠે છે. એટલું ખરું કે જો અજ્ઞાત જ્ઞાની મહાત્માઓના વિચારો જે પદ્યમાં ગુંથાએલા હોય છે તે પદ્યભાગ ઘણાઓને મોઝો હોય છે અને તેથી તેમનું જીવન કેટલેક અંશે ઉચ્ચ પણ બને છે. અર્થાત્ વ્રક્ષની શીતળ છાંયા અને મિષ્ટ ફળોનો લાભ તેઓ પથેચ્છ લે છે પણ તે વ્રક્ષના ઇતિહાસ સંબંધમાં છેકજ અજ્ઞાન રહે છે.

મહાત્મા રાજનનાં પદોમાં જાણવામાં આવ્યું છે તેમ એ બોજી હતા, વેદાન્ત ઉપર તેમને બહુ ભાવ હતો. સુલજી અને દેવકરણ એમ એ ગુરુઓ પાસેથી એ જ્ઞાનનો લાભ તેમણે લીધો હતો. ઘણે ભાગે તેઓનું વસતું મુખ્ય તરફ થયેલું હોય એમ જણાય છે. એમના આકીના જીવન વિભાગો અંધારામાં રહ્યા છે. એમનાં પદો ઉપરથી કહી શકાય કે તેઓ સાદા સરળ એકાન્તપ્રિય ચિંતનાત્મક જીવન ગાળનાર હતા છતાં વ્યવહારનું અવલોકન તેમણે સારી પેઠે કર્યું હોય એમ જણાય છે. ચાલુ જમાનાની નિંદા પ્રવ-તિઓ, તકલાદી સુધારાઓ, બહારના ઠંડારા નીચે સંતાપ રહેલાં દુષ્ટતા કુપણતા, સ્વાર્થસાધક યુક્તિઓ, વિદ્યા અને લક્ષ્મીના ઝળકાટ નીચે રહેલાં વિદ્વાનો અને ધનવાનોનાં અંધ પામર જીવન એ સર્વ એમની નજરથી બહાર રહેવા પામ્યાં નથી.

એમનું પોતાનું વાચન કેટલું હતું એ જાણવાનું સાધન નથી તેમ મંસ્કૃતભાષાનું જ્ઞાન તેમને કેટલું હતું એ પણ જાણી શકાય એમ નથી છતાં પુરાણ, ઉપનિષદ, ગીતા, વેદાન્તના પ્રકરણ અંથો તેમજ અખો તથા બીજા જુના ગુજરાતી કવ્વ છી અને હિંદી કવિઓનાં કાવ્યો તેમણે સાંભળ્યાં કે વાંચ્યાં હોય એમ જણાય છે. વેદાન્તના પારિભાષિક શબ્દો તે સાર્થ જાણે છે. કુરાન તેમજ સુરીવાદ સંબંધી પણ તેમનાં લખાણમાં રહેજ ઉલ્લેખ છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે તેમની દષ્ટિ સંકેચિત ન હતી, વાચન શ્રવણ

પણ સમયાદ ન હતું. અભેદમયી વિસ્તૃત દૃષ્ટિથી તેમણે સ-તત્ત્વનું ઉપાસન કર્યું છે. પછી તે સત્ તત્ત્વ ગમે તે ઉપાધિમાં હોય-ઉપાધિ પ્રત્યે તેમની દૃષ્ટિ કે વૃત્તિ હતીજ નહિ. તેમના ધાર્મિક વિચારોનો સાર ખેંચીએ તો એટલું સમજાય છે કે વસ્તુ એક છે, ઉપાધિ અનેક છે, અને તે પણ સકારણ-હોવી જોઈએ માટે છે-એ અનેક ઉપાધિઓ પ્રત્યે ઉપેક્ષા કે સહનશીલતા રાખી તેમાં વિલસતાં એક અવિકૃત તત્ત્વનું ઉપાસન કરવું યોગ્ય છે. ઉપાધિઓની બૂલબૂલામણીમાં ન પડતાં “ જિડાં તિડાં રામ ઠિસ ” “ હરિ હરિ ધિલધાર ” એ ઉપદેશને અનુસરવું.

એમનાં પદોમાં કેટલેક સ્થળે સખ ઠપકાના રૂપમાં આકરા શબ્દોમાં શોધ અપાયો છે, તેમ કવિતાની રમણીયતા કેટલેક સ્થળે જોવામાં આવતી નથી તો પણ એકંદર વિચાર કરતાં તેમનામાં અદ્ભુત કાવ્યશક્તિ જણાયા વગર રહેતી નથી. એમની કવિતા સાહિત્યની દૃષ્ટિએ જોતાં ખામી ભરેલી જણાય ખરી પરંતુ ભક્તિ જ્ઞાન વિરાગના ઉપદેશની દૃષ્ટિએ જોતાં હૃદય પર સચોટ અસર કરનારી જણાય છે, જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણવાની સૂચના અખો ભક્ત આપી જ ગયા છે એટલે સાજનભક્તને એ નજરે જોવાનાજ નથી.

ખોળ જ્ઞાતિમાં વેદાન્ત અનુરાગ મીઠે ધીમે વધતો જાય છે અને તેમનાં ધર્મજીવન ઉપર પણ તેની છાપ કેટલેક સ્થળે દેખાઈ આવે છે એ પણ સાજનભક્ત અને તેના પુરોગામી ખોળ જ્ઞાની ભક્તોનાં પદોનેજ આભારી છે. આવા જ્ઞાની ભક્તોનાં ચરિત્રો એકઠાં કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો જનસમાજને લાભ થાય એ નિઃસંય છે.

મુંદરા,

કચ્છ

}

નાનાલાલ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

સંગ્રહકર્તાની પ્રસ્તાવના.

માયા કરતાં પાલકી મોટી થઇ જવા જેવું જણાશે તો પણ એક બે વાત જણાવવી આવશ્યક ધારી જણાવવાનું કે આ સંગ્રહમાં સાજન બાવનીની શરૂઆતમાં વિવરણ જરા વિસ્તારથી કર્યું છે પણ પાછળથી કેટલાક એનાએ વિચારોનું પુનરાવર્તન થતું હોવાથી એ સંક્ષેપે થયું છે. પાછળનાં ખીજાં કાવ્યોનું સ્પષ્ટીકરણ લખવાનો ફરાદો હતો પણ અપેક્ષિત સંજોગોનો સુયોગ ન મળવાથી હાલ તો તેમ બની શક્યું નથી. ઇશ્વરે-આએ ખીજા આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો યોગ પ્રાપ્ત થયે જરૂર જણાશે તો તે લખવા ધારણા છે.

આમાંનાં કેટલાક પદો કચ્છી ભાષામાં છે તેમજ કેટલાક વિચારો કચ્છી ભાષાની રૂઢીમાં (Idioms) દર્શાવાયા છે. કચ્છી ભાષાનાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનના અભાવથી તેમજ એ ભાષાના ખરા ઉચ્ચાર લખી બતાવવામાં મહા મુશ્કેલી પડતી હોવાથી તથા સાજનભક્તે કોઇ સ્થળે સંસ્કૃત શબ્દોને શુદ્ધ રૂપે અને કોઇ સ્થળે કચ્છી ભાષામાં તે બોલાય તે રૂપે લખેલ હોવાથી કચ્છી ભાષા શાસ્ત્રી દષ્ટિએ ભાષા દોષ અને વિવરણમાં વિચાર દોષ જણાશે ખરા. ગુજરાતી અને હિંદી કાવ્યોની ભાષા પણ જેવી મહાત્મા સાજન ભક્તે લખેલી છે તેવીજ રાખી છે. જોરણી વગેરેમાં કંઇ ફેરફાર કરેલ નથી. આવા દોષો પ્રતિ હંસવૃત્તિ રાખવાની વાચક વર્ગ પાસે નમ્ર પ્રાર્થના છે.

કચ્છ કેરાનાં ખોળા ગાતિનાં પ્રસિદ્ધ વેદાન્તાનુરાગી ભક્ત બાઇ રાજ-બાઇનાં શિષ્ય બાઇ રાજબાઇ પાસેથી આ સંગ્રહમાંનાં પદોની મૂળ પ્રત મળેલી છે. તે માટે એમને ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

નાનાલાલ વિ. દવશંકર વૈદ્ય.

પ્રસ્તાવના,

(લેખક—તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.)

કોઈ પણ ગ્રંથ કોઈ પણ વાચકે વાંચતાં પહેલાં તેણે ગ્રંથનો વિષય, તેનું પ્રયોજન (જેથી તે ગ્રંથ વાચવાનો શ્રમ લેવાથી શું ફલ મળશે તે જાણવામાં આવેછે)' પોતાનું અધિકારિત્વ (તે ગ્રંથથી મળનારું ફલ પોતાને ઇષ્ટ છે કે નહિ, અને જો ઇષ્ટ હોય તો તે ગ્રંથ સમજવા પોતામાં યોગ્યતા છે કે નહિ તેનું જ્ઞાન), અને એ ત્રણેનો પરસ્પર સંબંધ (સંબંધ ઘટે છે કે નહિ) એ ચાર જે અનુબંધ ચતુષ્ટય એ નામથી ઓળખાય છે તે—જાણવાં આવશ્યક છે; કારણ તે ચારે સુઘટિત માલમ પડે તો તે ગ્રંથમાં કરેલી વાચન આદિ પ્રવૃત્તિ સફલ થાય છે.

એ ઉપરાંત ગ્રંથ અને તેના કર્તા વચ્ચે કર્તૃ-કર્મ સંબંધ હોવાથી તેના રચનાર વિષયે પણ થોડું ઘણું જાણવા વાચકને સ્વાભાવિક રીતિએ ઇચ્છા થાય છે, અને બહુવાર તેનું જ્ઞાન તે કૃતિ સારી રીતિએ સમજવામાં સહાયક થાય છે.

પ્રકૃત નાની કૃતિઓના સુયોગ્ય સંગ્રાહક વિદ્વાન્ નાનાલાલ વિ. દેવ-શંકર વૈદ્યે આ આકાંક્ષાઓમાંની કેટલીએકને વૃત્ત કરવા શ્રમ લીધો છે. તેઓએ, આરંભમાં આના કર્તા સાજન (સજ્જન) ભક્ત, તથા તેના પ્રકાશનમાં મૂલ કારણભૂત શૈઃ લક્ષ્મીભાઈ અબ્દુલ્લાનાં જીવનચરિતો એ સાથે સંયોજ્યાં છે.

સા. નાનાલાલે એ ઉભય ચરિતો સુંદરરીતિએ આલેખ્યાં છે. શેઠ લઘુ ભાષિના જીવનમાં અનેક અનુકરણીય વ્યાવહારિક બોધપ્રસંગો છે. સાજનનં ભક્તનું વિશેષ ચરિત ઉપલબ્ધ ન થવાથી, લેખકે, મહાત્માઓના જીવન-પ્રસંગોના જ્ઞાનની ઉપયોગિતા સંબંધમાં મનનીય વિચારો પ્રકાશ્યા છે; અને સાજનભક્તના જે સ્વાનુભવ પૂર્વક સ્વાભાવિક ઉદ્ગારો (કવિતા) તેનું લક્ષ્ય યોગ્ય રીતિએ સમજાવ્યું છે. એ ઉભય ચરિત્રોમાં પ્રકટિત વિચારોની સુંદરતા તથા યાથાતથ્યથી (સત્યતાથી), કોઈ પણ વાચકે તે વાચવા જેવાં છે.

રા. નાનાલાલે આ ગ્રંથગત પદોનો સંગ્રહ કરવાનું તેમજ તેને પ્રકટ કરી સજીવ રાખવાનું સ્તુત્ય કાર્ય કર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ, કોઈ કોઈ સ્થલે અર્થ પ્રકાશક ટિપ્પણ પણ આપ્યું છે.

વસ્તુતઃ આવા ગ્રંથોનો આ સ્વાદ વાચક પૂર્ણપણે પામે તે સારૂ વિસ્તૃત વ્યાખ્યાની અપેક્ષા રહે છે. વળી આ ગ્રંથનો લગભગ અર્ધ ભાગ વાચક વર્ગના મોટા ભાગને અપરિચિત ‘ કચ્છી ભાષા ’ માં છે, તે સંપૂર્ણ અર્થોની અપેક્ષા રાખે છે, જે વિના તે ભાષાના અનભિજ્ઞ વાચકોથી તે ભાગનો લાભ લેવાઈ શકાય તેમ નથી. તેવા શબ્દોનો કોશ પણ કંઈક અંશે સહાયક થાત. આશા છે કે આ અપૂર્ણતાઓ ભવિષ્યની આવૃત્તિઓમાં દૂર થશે. x x x

જેમ અનુબંધોનું જ્ઞાન વાચક અને વાચનીય (ગ્રંથ) ની સફલતા સારૂ ગ્રંથમાં આવશ્યક છે, તેમ તેને સંબંધ ધરાવનારા કેટલાએક આનુષંગિક અંશો હોય છે, જેની પણ સ્વાભાવિક રીતિએ જિજ્ઞાસા થાય છે, અથવા જેનું જ્ઞાન તે ગ્રંથ વાચનમાં ઉપકારક, રસપ્રદ, કે બોધક થાય છે. તેવા કેટલાક વિષયોનો પ્રસંગ સંગતિથી અત્ર સંક્ષેપમાં ઉલ્લેખ કરવો પ્રાપ્ત થાય છે. x x x

પ્રકૃત ગ્રંથ જેને સંગ્રહ કર્તાએ ‘ પ્રબોધરત્ન ’ એ નામ આપ્યું છે, તે ‘ એક ખોળ મહાત્માનાં કચ્છીઆદિ ત્રણ ભાષાઓમાં રચાયેલાં જ્ઞાત રસમય પ્રબોધક લઘુ કાવ્યોનો સંગ્રહ છે. ’

(ખોળ.)

“ ખોળ ” એ નામથી પ્રસિદ્ધ એક મુસલમાની જ્ઞાતિ છે, જેનાં મુખ્ય મૂળનિવાસસ્થાન કાઠિયાવાડ, કચ્છ, સિંધ આદિ છે.

જેમ બ્રાહ્મણ અને વૈશ્ય વર્ણોના ઉપભોદા મુખ્યત્વે નિવાસસ્થાનના ભેદથી થયા છે અને ક્ષત્રિયોના બિન્ન બિન્ન વંશ સ્થાપકોથી થયા છે, તેમ મુસલમાન આદિ વિદેશીય જાતિઓમાં ઉપભોદા કે જાતિઓ એક જ ધર્મના ઉપસિદ્ધાંતોના ભેદથી તથા તેથી જન્ય (ક્રિયા) વિધિના ભેદથી થઈ જણાય છે.

“ જોળ વૃત્તાંત ” અને “ જોળ કોમનો ઇતિહાસ એ જે ગુજરાતી ગ્રંથોમાં તેઓની ઉત્પત્તિ આદિ સંબંધમાં પ્રચલિત અથવા પ્રસિદ્ધ કથાઓ, અને તેમનું ધર્મસ્વરૂપ વગેરે વર્ણવેલાં છે. તે અનુસાર આમ તર્ક કરી શકાય છે.

પૂર્વે, કેટલાએક ધર્માભિમાનીઓ સ્વધર્મની વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી પર-ધર્મીઓને ‘દાન’ (લોભ) કે ‘દંડ’ (બલ) ના પ્રયોગથી સ્વધર્મ ત્યજવી, પોતાનો ધર્મ સ્વીકારાવતા (વટલાવતા) કાલક્રમે કેટલાએક મુસલમાન ધર્મ ગુરુઓએ (પીરોએ) તે પ્રયોગોને બદલે સામ નીતિનો પ્રયોગ આજ્ઞેય; જેનું મુખ્ય સ્વરૂપ-શાકત આદિ સામાન્ય વર્ગના હિંદુઓના તથા મુસલમાન ધર્મોએ ઉભયમાંથી કેટલાએક જ્ઞાન સંબંધી અંશો તથા કેટલીએક ક્રિયાઓનું મિશ્રણ અને તેના ઉપદેશથી હિંદુઓને મુસલમાન ધર્મમાં આકર્ષવા—એ હતું.

એ સામ પ્રયોગોનો આરંભ આશરે ૮૦૦ વર્ષ પૂર્વે કાશ્મીર, પંજાબ, અને સિંધના દેશોમાં થયો જણાય છે. અને ત્યારપછી આશરે ૩૦૦ વર્ષે તે પીર સદ્ગદીને તે કચ્છ કાઠિયાવાડમાં કર્યો જણાય છે. તેઓએ હિંદુઓને તેઓની કેટલીએક જ્ઞાન-ક્રિયા પોતાના ધર્મમાં પણ હોવાનું બતાવી ખેંચ્યા. એમ નવીન ધર્મમોહથી જે હિંદુઓનું મુસલમાન ધર્મીઓમાં પરિવર્તન થયું તેઓ “ જોળ ” નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. એ નામ “ જોળવું ” એટલે શોધવું (આત્માને કે ઈશ્વરના તત્ત્વને) એ ઉપરથી પડ્યું હોય.

એમ * આ પરિવર્તન પામનારા પુરૂષો મૂલે શ્રદ્ધાલુ હોવાથી તથા એ પરિવર્તનમાં મુખ્ય ખીજ જ્ઞાન હોવાથી, આ જોળજાતિમાં અપર તેવી જાતિઓ કરતાં વિશેષે કરી ધર્મ તથા આત્મજ્ઞાનની ભાવનાઓ અધાપિ

* એવીજ રીતે એક પ્રાણનાથ નામે પુરુષે (આશરે સંવત્ ૧૭૦૦) હિંદુ અને મુસમાનોના મતોનું મિશ્રણ કરી યુદ્ધેશખંડમાં ધામીઓનો પંથ ચલાવ્યો હતો, અને હાલ તે ‘ધામીઓની’ એક જુદીજ જાતિ થઈ છે.

રક્ષિત રહેલી જણાય છે. તેથી એ જાણના બહુ ભેદો તેમના જીવસિદ્ધાંતો તુલ્ય વિચારવાળા અમા બક્ત આદિના અંથો તથા વેદાંતના અંધોનું પરિ-
શીલન કરતા જણાયા છે.

ગુજરાતીમાં પ્રથમ યોગવાસિષ્ઠના ઉત્પત્તિ પ્રકરણનું ભાષાંતર પ્રકટ કર-
નાર.....નામે જોગગૃહરથજ હતા, અને વેદાંતના હીંદી વિચાર સાગર
આદિ પ્રસિદ્ધ અંથોના પ્રથમ પ્રકાશક પણ શરીરબાધ સાલેહમહંમદ જોગ
ગૃહરથજ હતા; અને નીતિ-વૈરાગ્ય-શાંતિમય પ્રગ્લુત કાવ્યસંગ્રહના કર્તા પણ
તેજ જ્ઞાતિના છે.

(મહાત્મા.)

‘મહાત્મા’ શબ્દ, મહાન્ એટલે મોટો છે ‘આત્મા’ જેનો તે ‘મ-
હાત્મા’ એ પ્રકારે સમાસ થવાથી સમસ્ત પદ છે. ‘આત્મા’ શબ્દના શરીર,
સ્વભાવ, અંતઃકરણ, ધૈર્ય, બુદ્ધિ, પોતાને અધિન, તથા બ્રહ્મ એમ સાત
બુદ્ધા બુદ્ધા અર્થ થાય છે. અને તેથી કેટલાએક હાલમાં કેટલાએક કોષ
‘દૃઢ ધૈર્યવાન’, કિંવા ‘ઉદાર અંતઃકરણવાન’, ‘તીવ્રબુદ્ધિવાળા,’ કે સૌમ્ય
સ્વભાવ વાળા હોય, તો તેનો પણ પરિચય એ ‘મહાત્મા’ પદથી કરાવે છે.
પરંતુ એ સર્વ અર્થો જે એકમાં અંતર્ગત થાય છે, તેવા વાસ્તવિક “મહા-
ત્મા” તો તે છે, જેઓએ જગતનું વાસ્તવિક મિથ્યાસ્વરૂપ જાણી સત્સ્વ-
રૂપ આત્મા તથા બ્રહ્મને જોજી (શોધી) જાણ્યા છે, તથા તેના ઐક્ય જ્ઞાનથી
‘સર્વાત્મભાવ’ને પામ્યા છે.

એથી એ પર (મુખ્ય) અર્થને સાર્થક કરનારા વિરલ ‘મહાત્મા’ અને
હાલના કેવલ એકાદ અપર (ગૌણ) અર્થને સાર્થક કરવાથી કહેવાતા ‘મ-
હાત્માઓ’ મધ્યે, સમાન સંજ્ઞા હોવા છતાં મહત્ત્વ અંતર (મોટું છેડું) છે,
એ સ્પષ્ટ જ છે.

સાજન બક્તની કેટલીએક કવિતા સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે તેઓ યથાર્થ
મહાત્મા હતા, અને તેથી તેઓની કૃતિઓ તેના વાચકો અને આત્માઓના
અંતઃકરણોમાં તેઓના અધિકાર અનુસાર પ્રકાશ પાડવા સમર્થ છે. x x x

(કચ્છી ભાષા)

જ્યાં સુધી ભારતની ભૂમિ ઉપર મુસલમાન રાજ્યોનું આધિપત્ય ન હતું ત્યાં સુધી લોક પ્રચલિત ભાષાઓનું સ્વરૂપ “અપભ્રંશ” હતું પરંતુ તેઓની સ્થિતિ પછી અપભ્રંશ ભાષાઓ રાજભાષાથી સંકીર્ણ (સંકર દો-પવાળી) થવા માંડી, અને કેટલીએક નવી પણ સંકીર્ણ ભાષાઓ ઉત્પન્ન થઈ. તેમાંની એક કચ્છી ભાષા છે. તેમાં સિંધી, હિંદી તથા ગુજરાતી ભાષાઓના શબ્દો તથા વ્યાકરણનું મિશ્રણ થઈ ગયું છે.

આરંભમાં કચ્છી ભાષા એ દેશભાષા વા લોકભાષા હતી, અને લેખ-ભાષા ન હતી; તો પણ અનુકરણ ન્યાયથી તેમાં પણ સાહિત્યનો પ્રાદુર્ભાવ થવા માંડ્યો, અને આરંભમાં ઇતરભાષાઓમાં છે તેમ પદ લખાવા માંડ્યું. એ ભાષામાં એમ સાહિત્યના આરંભનો કાલ ભવિષ્યમાં વિશેષે નિશ્ચિત થાય, પરંતુ સાહિત્ય પ્રદેશમાં હાલ જેટલું જણાયું છે તે અનુસાર આસરે સવાસો વર્ષ ઉપર કચ્છના ઓસવાળ વાણીઆ સાધુ કૃષ્ણદાસે વૈરાગ્યનીતિનાં છત્રીસ મનોહર કવિત કચ્છી ભાષામાં રચ્યાં હતાં. તે ગુજરાતી અર્થસહિત સં. ૧૯૨૫ માં ૬૦ લીલાધર હરિદાસે છપાવ્યાં હતાં; ત્યાર પછી અર્ધ શતકે આ બીજી કચ્છી કવિતા પ્રસિદ્ધ થાય છે.

આ ગ્રંથો ભાષાઓના અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થશે.

હીંદી ભાષા અનેક કારણોથી પૂર્વે પણ હિંદુસ્તાનના ઉત્તરાર્ધમાં વ્યાપક ભાષા મનાતી અને લોકોમાં તેનું જ્ઞાન અને તેના ઉપર પ્રેમ હતાં, તેથી ઘણા ગુર્જર કવિઓ—અખો, સામળભટ્ટ, દયારામ આદિઓએ થોડી ઘણી કવિતા તે ભાષામાં પણ રચી છે; અને મુસલમાન વર્ગને તો તે ભાષા મુલભ હોય છે. એમાંના કાંઈ કારણથી સાજનભકતે હીંદી ભાષામાં પણ કવિતા રચી છે. વળી કચ્છમાં અમુક ઉચ્ચ વર્ગોમાં તથા કેટલાએક સામાન્ય વ્યવહારમાં ગુજરાતી ભાષા પણ પ્રવર્તે છે, તેથી તે ભાષામાં પણ થોડી કવિતા લખી જણાય છે એમ સાજનભકતના સ્વદેશના ઉચ્ચનીચ સર્વ વર્ગોને તે તે પરિચિત ભાષાદ્વારા તેમની કૃતિઓમાંથી લાભ મળી શકે તેમ છે. x x x

(શાંતરસ અને કાવ્યત્વ.)

પ્રકૃત ગ્રંથની સંજ્ઞાતીય કવિતા ‘પદ્યબંધ’ જ કહેવાય કે ‘કાવ્ય’ કહેવાય એ સંબંધમાં વિવાદ પ્રચલિત જ છે તેમાં, જેમ અન્યત્ર છે તેમ, કેટલેક અંશે વાદકર્તાઓનું અજ્ઞાન પણ એક કારણ છે. આતો પ્રસિદ્ધ છે કે જેમાં માત્ર કથનીય વસ્તુ, અલંકારાદિ વિના વાચ્યાર્થક શબ્દોથી કવિતામાં કહેવાય છે, તે “પદ્યબંધ” છે; પણ જેમાંનું વસ્તુ ભાવ-વિભાવ-અલંકારાદિથી વર્ણિત-ભૂષિત હોય છે, તે ‘કાવ્ય’ કહેવાય છે. એમ હોતાં, ભાવ વિભાવાદિની વિલક્ષણતાથી ‘શાન્ત’ એ નવમો રસ સ્વીકારાયો છે. તેમાં ‘શમ’ એ સ્થાયી ભાવ છે. એ કસોટીથી અખાબકતની કૃતિઓનો અમુક ભાગ ‘પદ્યબંધ’ જ છે, ત્યારે તેનાં કેટલાંએક પદો ‘કાવ્ય’ ગુણ વાળાં છે. તેવીજ રીતિએ દયારામનાં ભક્તિ-વૈરાગ્યનાં પદોમાં ‘શમ’ ભાવ આદિ હોવાથી તે ‘કાવ્ય’ જ છે. એ ન્યાયે પ્રકૃત સંગ્રહની પણ કેટલીએક કવિતામાં ‘કાવ્યત્વ’ જણાશે; અને વિશેષમાં આ પ્રકારની કવિતાઓનું કાવ્યત્વ જ્યારે તે ગવાય છે ત્યારે શ્રોતાઓના રોમાંચ, હર્ષ, એકાગ્રતા આદિ અનુભવોથી નિઃસંદિગ્ધ સિદ્ધ થાય છે. x x x

(પ્રબોધ માર્ગ.)

વ્યાવહારિક પદાર્થો વિષયક જ્ઞાન એ બોધ છે. સતતતત્ત્વનું જ્ઞાન એ પ્રબોધ છે. તે જ્ઞાન પામવાના, એક પ્રકારે, બે માર્ગ છે. એક વિચાર અને બીજો પ્રેમભક્તિ પ્રથમ માર્ગ ઉત્તમ અધિકારીઓનો છે, અને તે માર્ગે તેઓ સાક્ષાત્ નિર્ગુણ બ્રહ્મને જાણી કૃતકૃલ થાય છે.

બીજો માર્ગ મધ્યમ અધિકારીઓનો છે. વસ્તુમાં જે પ્રેમ હોય છે, તે પ્રેમ વિશેષતા કે પરિપાકને પામતાં ભક્તિરૂપ થાય છે, એ વ્યવહારમાં સર્વને દૃષ્ટ અને અનુભૂત છે. એથી મધ્યમ અધિકારીઓનાં ઇન્દ્રિયો તથા મનને આસક્ત કરનાર જે લૌકિક પ્રેમસ્થાન હોય, તેમાં તેઓની આસક્તિ ક્રમે કરી ક્ષીણ કરી નષ્ટ કરાવવા, સર્વોત્કૃષ્ટ ફલાર્પક અલૌકિક ઇશ્વર-એ પ્રેમસ્થાન ગુરુઓથી બોધાય છે. એ ઇશ્વર પ્રાયઃ સર્વ મતોમાં સગુણ મનાયો છે. પરંતુ મુસલમાન ધર્મીઓમાં માત્ર સુધીમતાવલંબીઓ, તથા હિંદુ ધર્મીઓમાં માત્ર કેવલાદ્વૈતવાદી શાંકર વેદાંતીઓ નિર્ગુણ બ્રહ્મને પરમતત્ત્વ માને છે. તે પરમ પદને પામવા પ્રેમભક્તિ એક સરલ સાધન છે. તેથી

સુક્રીમતાનુયાયીઓએ “ ઇશ્કે મિન્નજી ” ના (શૃંગારરસના) બાલ્ય રૂપની સહાયતાથી મુમુક્ષુઓને “ ઇશ્કે હકીકી ” (સગુણી પ્રેમભક્તિમાં) લેધ જધ, નિર્ગુણ સાથે અદ્વૈતત્વનો (એકતાનો) બોધ કરવાનો માર્ગ સ્વીકાર્યો છે. કૃષ્ણમાં પ્રેમ ભક્તિનો ઉપદેશ એ પ્રકારનો જ છે.

વેદાંતીઓએ વિચારદ્વારા વૈરાગ્યાદિ ઉત્પન્ન કરી તેજ પરમપદ પામવા પ્રણાલિકા બાંધી છે.

પ્રકૃત ગ્રંથમાં આ બીજો માર્ગ અનુસરાયો છે,

(ઉપસંહાર.)

પ્રસિદ્ધ છે કે લેખનો વિષય એકજ હોય તો પણ લેખકોના તાર-તમ્બથી તે તે વિષયબોધક લેખોમાં ગુણભેદ રહે છે, તેમ વાચકોના તાર-તમ્બથી તે લેખોની ગ્રાહ્યતામાં ભેદ રહે છે.

તે જ ન્યાયે, પ્રકૃત ગ્રંથપ્રતિ તે એક બોળ મહાત્માથી અથિત હોવાથી સ્વકુલાભિમાનથી બોળ ગૃહસ્થો, તેમજ બાષાભિમાનથી કચ્છી ગૃહસ્થો, બાષા અને વસ્તુની સરલતા તેમજ તેના સંગીતતાના ગુણથી ઇતર સામાન્ય જનો પણ, આકર્ષાઈ તેને વિચારવાથી યથાસંભવ લાભ મેળવશે એમ આશા છે.

તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.

પ્રબોધ રત્ન.

મંગલાચરણ.

દોહા.

શ્રી ગુરૂપદ વંદન કરૈં, ચરણ નમાવૈં શીશ;
બાલબુદ્ધિ હૈં બોલવે, ઇચ્છૈં કરૂણા ઇશ ૧

નામ માત્ર સાજન વલી, મિથ્યા કલ્પિત જોય;
અસ્તિ લાતિ પ્રિય આતમા, સર્વ પ્રકાશક સાય. ૨

સર્વ મહાત્મા ગુરૂપકે, વંદત હૈં કર જોરી;
મેં બાલક મતિહીન પર, કીજૈ કરૂણા તોરી. ૩

વાંકે ચૂંકે વચન પર, હાસ્ય ન કીજૈ સંત;
તોતડ બોલન બાળકે સુની પિતા હર ખંત. ૪

સાજનબાવની.*

મનહર છંદ.

તોળે મુંળે કરે કરે પાપઘડા ભરે ભરે
કડે કીં ન વેતો ઠરે માનખો તો હારીએ;
ફૂડી તાં હી આયે કાયા તે મેં તો લગાયે માયા
જેડીતાં ખિપોરે છાયા, વિચારી ન ન્યારીએ;
કાલ જડે વેંધો ખણી તડે તોળે કેર ઘણી
હીરો છડે કચમણી કુલાતો ઉપાડીએ ?
આજન સમજ શઠ હેટો ત ન કીજે હઠ
ખોટા મિટે ઘરમઠ હરિ ન સંભારીએ; ! ૧

* વિવેક, વિરાગ, જ્ઞાન, ઇશ્વર સ્વરૂપ, તત્ત્વોપદેશ અને પ્રાકૃત-વ્યવહાર ઇત્યાદિ વિષયો ઉપર સાજનબકતે કર્મણી ભાષામાં બાવન મનહર છંદ લખેલા છે તે સાજન બાવનીને નામે પ્રસિદ્ધ છે.

૧ સર્વ પાપ દુઃખ અને તેનાં મૂલ રૂપ અજ્ઞાનને હરનાર-હરિ-ઇશ્વર એજ સત્ય છે અને સંસારના તમામ પદાર્થો મિથ્યા છે-અપોરની છાયા જેવા ક્ષણિક છે. એ મિથ્યા પદાર્થોમાં આસક્તિ રાખી માફે તાફે કરવામાં અને માફાં પરિણામ લાવનાર પાપકર્મો કરવાંજ જીવન ગાળી નાંખવું એ ઠીક નથી. જે સ્થળે હીરા મળી શકે એમ છે તે સ્થળે આવીને માત્ર બહારના ચળકાટથી લોભાઇ જઇ કાચ એકઠા કરવામાં ગુંથાઇ રહેવું એ મૂર્ખામજ છે. મોત આવે છે ત્યારે અહિંની કોઇ પણ વસ્તુ સહાય થતી નથી. કર્યા કર્મ સાથે આવે છે. પાપકર્મની નહિ પણ પુણ્યકર્મની કમાણીની મદદથી તારી સહમતિ થશે માટે ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજ અને મમતા, મોહ, ખોટો આગ્રહ અને પાપકર્મોને તજી દઈ સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્માનું સ્મરણ કર. મન યુક્તિને તેમાં જોડ.

સંત ચેંતા વારવાર મૂઢ ! કીં કર વિચાર
સંસારમેં નાંચ સાર હરિ કે તું ભજ રે
વેનેં તું જરૂર મરી કુલાએ તો ખણું ભરી
માનખો ન અચે ફરી ફૂડે કે તું તજ રે;
સંસાર જો સુખ હેડો રંગની કસુંબે જેડો
તે મેં તો મચાચો મેડો નતી થીએ લજરે
ભાઇએં તું જે સુખ થીન ત સાધેં પાસેરો આદીન
સાજન તું મેખ મીન કડે કીં મકજરે. ૨

સંકલ્પ કંઈએ કરોડ ધંધેજી તો કંઈએ ઘોડ
મૂછે કે તું દીંએ મોડ ધ્રીજી ન તો હલેરે
જમડો જલીંધે જડે કુછી ન સગને તડે
ધન માલ મિડે છડે વેને હથે ઠલેરે;
મૂરખા તું મન હાણુ કુલા વેઠો કંઈએ તાણુ
સંત તોડે કરીં જાણુ તેં જે ચે ન હલેરે
કર તું સાધેં જો સંગ કુડી કાયા થીંધી ભંગ
સાજન ફિરાએ દંગ બ્રહ્મમેં ન મીલેરે. ૩

૨-૩ તને સુખની ઇચ્છા છે અને તે સંસારમાંથીજ મળશે એમ તું સમજે છે પણ એ મોટી ભૂલ છે. જેને તું સુખ ગણે છે તે કસુંબાના રંગ જેવું કાચું છે દેખવામાં ઉપર ઉપરથી શોભા ભર્યું જણાય છે પણ એ બહારના ઝળકાટ દબદબા અને દેખાવથી અંતઃકર્મ ન જતાં ઉંડો ઉતરીશ તો જણાશે કે ખરી રીતે તો સર્વ સાર વિનાનું અને ન ઇચ્છવા યોગ્યજ છે. આવાં સાર વિનાનાં સુખમાં તુંતો મેળો જમાવી બેઠો છો-રાત્રિ દીવસ એનાજ માટે દોડધામ કર્યા કરે છે, હજારો સંકલ્પો કર્યા કરે છે, અભિમાન ધરે છે. સુખ મેળવવાને અનેક પ્રયાસ કરે છે પણ ખરું સુખ હાથ આવતું નથી. તારે ખરાં સુખની ઇચ્છા હોય તો વગર દીવે સાધુઓનો સંગ કર, હરિને ભજ, મરણનો ભય રાખીને ચાલ, ખોટા વ્યવહારને મૂકી દે, બહુ તાણુ રાખમાં અને બધા દંગ ફેરવી નાખ અર્થાત્ તારી પ્રકૃતિને ફેરવી નાખ અને બ્રહ્મ-જે સત્ય સુખરૂપ તત્ત્વ સર્વત્ર સદા એકરૂપે વિસ્તરી રહ્યું

ઉદ્ધમ કંઈએ તો ઘણું સુખેઓ ન વેતો ખાણું
 હું વળેતો ઠલો ચિણું ઘણું તો તું તાણીએ
 દીસીને મેડી મોલાત પિંઢળ ભૂલી વેં જાત
 ઘણીતરે વારે ભાત વિસેસુખ માણીએ;
 કૂડા તાં હી માલધન તેમેતો લગાઈએ મન
 ઈ થી વેંધોળું સપન જુતો અઈએ ગાણીએ.
 સાજન સમજી હલ હેડી તાં ન ઈંધી પલ
 માનખો વિને અફલ વિચાર ન આણીએ ? ૪

ફિટ મૂઠ હેયાકુટા લખણસે તોજા ખોટા
 જોરીએ પારકા ઓટા સાધે મેં ન અચેરે
 કીં નતો કંઈએ વિચાર ગડેડે હું વેંતો ભાર
 પેઓ અઈએ માયાજનર રાતદીંતો પચેરે;
 ધિક તોકે આએ અંધા પારકી કંઈએ તો નિંધા
 જીવજી ન કંઈએ ચિંધા મૂરખેમે મચેરે.
 ગીઆન ન સુણે કને હુંઈ વેઠો બાઉ છિને
 મુરખા, નવેને ખણે સાજન ચે નચેરે— ૫

છે તે તત્ત્વને પામ. અપૂર્ણ સાન્ત સસીમને પરદરિ સંપૂર્ણ અનન્ત અસીમ
 તત્ત્વ સ્વરૂપ સમજી તે રૂપે થઈ રહે. એજ સ્થિતિમાં દુઃખ માત્રનો અત્યંત
 નાશ અને અખંડ સુખનો અનુભવ થાય છે.

૪ મનુષ્યજન્મ કંઈ કેવળ વિષયસુખો ભોગવવાનેજ કે આમિક ઉન્નતિ
 વિનાના શુષ્ક ઉદ્યોગો કરવા માટે નથી. જીવનનો ઉદ્દેશ એટલોજ હોઈ
 શકે નહિ. સુખનાં સાધન મનાતા સર્વ પદાર્થો સ્વપ્ન જેવા મિથ્યા છે—
 ક્ષણિક છે, અતૃપ્તિ અને કષ્ટ આપનાર છે. પ્રતીતિકાલમાંજ બાસે છે, ગતિ
 ધણી પણ પ્રગતિ કંઈ નહિ દોડધામ ધણી અને ફળ નજીવું. વિકારી ક્ષણ-
 સ્થાયી અને દુઃખ-પરિણામી સુખ-એ સ્થિતિ ધાણીના બેલ જેવી છે. પોતાની
 જાત મૂળસ્વરૂપ ભૂલી જઈ મિથ્યા પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે દોડાદોડ કરતાં આરી
 વ્રતમ તક મળશે નહિ માટે મનુષ્યજન્મ એજે ન જાય તેમ કર.

૫ કર્તવ્ય શું એમ પૂછતો હો તો કહેવાનું કે માયાની જાળમાં ફસાઈ

સંત તોડે થકા ચઈ વિચાર ન કંઈએ વિઈ
 હૃદીસે માનખા દેઈ કિં વિનાએ દીએં તો
 ત્રણણ રખેં તો ઘણી ઉભો અઈએ ખુડો ખણી
 ખોઈએ તો અમૂલમણી જીએમેં ન જીએં તો
 વડો તોજી આએ ભૂલ મને ગીડે આઉં થૂલ
 અમૃત છડે અમૂલ વિખ ગીની પીએં તો
 સાજન સમજ હાણુ સરૂપજી રખ જાણુ.
 કર તું તોજો પ્રમાણુ અગ્યાની કો થીએંતો ૬

પડવાથી તો પરિશ્રમ વૃથા જાય છે અને અહોનિશ દુઃખ થાય છે એ
 અનુભવસિદ્ધ છે એટલે એથી છૂટવાના ઉઘમ કર. સત્સંગ કર સમજ્યા
 વગર ઘણી ઉપાધિઓ વધારી બાર ઉપાડમાં, પારકી નિંદા ચિંતા કુથલી
 મૂકી જીવની ચિંતા રાખ: યોગ્યજ કર્યું છે કે:—

यथा सुनिपुणः सम्यक् परदोषेक्षणे रतः ।

तथा चेन्निपुणः स्वेषु को न मुच्येत बन्धनात् ॥

પારકા દોષ જોવામાં જેટલી હોશીઆરી વપરાય છે તેટલી પોતાના
 દોષ જોવામાં રખાતી હોય તો કોણ બન્ધનમુક્ત ન થાય ? લાભ વગરની
 ધામધૂમ દોડધામ મૂકી દમ જ્ઞાન શ્રવણ કર.

૬ તારૂં ખરૂં સ્વરૂપ શું છે એ સૈતપુરૂષો તને સમજાવે છે પણ તું
 તો પોતાને અપૂર્ણ સીમાબદ્ધ સ્થૂલ શરીર માની બેઠો છે. શરીર એજ હું
 એ માની ઘણી તૃણા રાખી ખોટા ઉઘમમાં લાગી રહ્યો છો. અમૃત જેવું
 સુખ આપનાર સ્વરૂપસુખ મૂકી શરૂઆતમાં મીઠાશ આપી પાછળથી મહા
 દુઃખ ઉપજવનાર સંસાર સુખોમાં લાગી રહ્યો છો. એ મોટી ભૂલ છે. હાથ
 ચડેલું પ્રમર્શિ આવી રીતે અજ્ઞાનથી ખોઈ દે માં ખરૂં જીવન જીવ-જીવનનું
 તત્ત્વ સમજી ચાલ.

સાધસંગ તું ન કંઈએ વડો તું મુરખ અંઈએ
 ઉર્ણી ઉર્ણી : આવે દંઈએ છડીએ ન માનકે
 દિસે ન જગત ચાલ ગિટે વિને ખાયો કાલ
 સુણે ન સંતેલ ગાલ વિનાઈએ તો જનકે;
 માયાને પસારો કૂડ અંતે મિટે થીંધો ધૂડ
 હેડોત ન થીજે હૂડ સમજે ન ગ્યાનકે
 તોકે તું તપાસે ન્યાર કર વૃત્તિ પ્રહ્લાકાર
 સાજન સમજ સાર સતગુરુ સાન કે—

૭

સચી ગાલ સુણે નતો કૂડા જલે વેઠે મતો
 માલમિતા મેં તો રતો પેઓ અંઈએ ખડેરે
 મુંજ કાયા મુંજ માયા મુંજે ધર મુંજ માયા
 મુંજે મુંજે કંઈએ દાયા સેતાં વેને છડે રે
 ઘોંઉં નોરૂં ભેણુ ભાઈ ખીં દીંએજી તાં સગાઈ
 કેડીતો કંઈએ વડાઈ તુંતાં વેને લડેરે
 સાજન ન સત કત મિથ્યા નારી સુતવિત
 હિકડો આતમા સત ચેઓ વેદ વદેરે—

૮

૭-૮ જગત ખડું કાળના મોંઢામાં પડ્યું છે, અહિં કોઈને પણ હમેશા સુધી રહેવું નથી. જે કાંઈ છે તે માયાનો વિલાસ છે. જે રૂપે જણાય છે તે રૂપે નથી. દુનીઆદારીના સંબંધો પદાર્થો ઉત્પત્તિ પૂર્વે નહતા. પછી પણ નહિ રહે માત્ર વચલા કાળમાં જાણે છે માટે તે મિથ્યા છે. માટે હું ત્રામાં અંધીદોડ કરવી નહિ, જે જેવું છે તેને તે રૂપે નહિ પણ ખીજે રૂપે જુએ છે તેમ જોમાં ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજ. જેમાં વિકાર નથી પરિણામ નથી જે ત્રણે કાલે સદાસર્વદા એકરૂપે અગાધ્ય રહે છે તે સત વસ્તુતો એક આત્મા જ છે એથી ભિન્ન જે કંઈ છે તે મિથ્યા છે. મિથ્યા વસ્તુઓમાંથી વૃત્તિને વાળી સર્વત્ર એકરૂપે રહેલ જે પ્રભ તેને જો.

વિષે સુખમેં તું ભૂલી મૂઠું મોઠે હલે કુલી
માયામેં મુંઝાણે રૂલી અટકી રે ધનમેં
બાલાપણુ તોજે વેચ્યા જોખનમેં કીં ન થેચો
ચેત તું જોઈએ તો ત્રેચો સમજે ન મનમેં
વૃથા વિનાઈએ દીંચ હાણે પોએ કંને કીંચ
હડી વેને ચોસ જંચ ઘડી પલ છનમેં
સાજન સમજી રખ પ્રહરસ કે તું ચખ
ન કાં થીંધે ઘણું દખ ફિરી ઇને તનમે—

૯

અઠપોર રાત દીંચ સ્વાન્ત ન કઈએ કીંચ
ભટકે તો શ્વાનજીંચ ઢગેજીં તું વહે તો.
સુખે લાતો રહે આધીન સ્વાદતેં જીં મરે મીન
વાંદરો ફિરે આધીન તીંતું દુઃખ સહેતો.
શરીરકે મંને આંઉં, થીંએ દુઃખી પાઈએ ધાઉં
જનમે ને મરે પાઉં મૂરખો તું રહેતો
સંત ચોન સચી રીત તેસે તું કઈએ પ્રીત
સાજન ત્રિગુણાતીત જોજે કીં ન લેહેતો ?

૧૦

૯ માયાની ભૂલભુલામણીમાં મુંઝાઈ રહ્યા છે, વિષયવાસના, અભિમાન આસક્તિને મૂકી દે; ‘વૃદ્ધ થયું ત્યારે ધર્મધ્યાન કરીયું’ એમ ધારી ગફલતમાં રહેજેમાં. તારી સ્થિતિનો વિચાર કર. એક પલમાં ચોસની પેઠે હડી જઈશ. માટે વેળાસર ચેત. આત્મા અને પ્રહ્લનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવી તેના આનન્દનો સ્વાદ ચખ. તેમ નહિ કરે તો જન્મ મરણના ચક્રાવામાં ફરવું પડશે. ઘણું દુઃખ વેઠવું પડશે.

૧૦ શરીર તેજ હું એમ માનીને ફીકર દુઃખ સહે છે. તું પોતે આનન્દરૂપ આત્મા છો, ત્રણે શરીરથી ન્યારો છો. સત્ત્વ રજ અને તમ એ માયાના ત્રણ ગુણો અને તેનાં કાર્યોથી તું પૃથક છો, એ માયાના ગુણોથી પર જે તત્ત્વ છે તેને શોધ. સર્વ ક્લેશથી રહિત એ તત્ત્વ છે અને તુંજ એ તત્ત્વરૂપ છો એમ સમજી આનન્દે રહે.

વિચાર તું કર મન વિનાઈએ' તો ત્રેપન
મન તું સાધે' વચન વે ન ઠીક ઠરીરે
સંતે જી તું ગાલ વિસ જિંડાં તરાં રામ દીસ
ગણે કઈએ' હાણુ ભસ ફિગાઈએ' ન ભરીરે
સ્વેની સરૂપ તોળે કુલાએ તો હલેં ઓળે
હુંઈ મને વેઠે ખોળે ઠેરાઈએ ન હરિરે—
કરીએ ન દઢ ભાવ પ્રહાસુખ ગિન લાવ
સાજન સમજ દાવ અચંધો ન ફિરિરે. ૧૧

પાઉં તું ફિરિને ન્યાર હરિ હરિ ધિલધાર
નિરંજન નિરાકાર પારાવર ઓઈએ
નિરગુણ નિરમલ પારપ્રહા કેવળ
પૂરણ સદા અચળ નિત નિરમોહીરે
અગમ અગાધ ગત વાણી ન પોચેતી જિત
આદ અંત મધ સત સાર આએ સાઈરે
અજર અમર રૂપ અખંડ સ્વે' અનુપ
સાજન સવે સરૂપ ખેઓ નાંએ કોઈએ. ૧૨

૧૧ સંત પુરૂષોનાં વચનમાં શ્રદ્ધા રાખ અને સર્વત્ર એક પ્રભુનું જ દર્શન કર. વારંવાર અદ્વલતાં રૂપોવાળી અસ્થિર બહારની ઉપાધિઓ પ્રત્યે લક્ષ નહિ આપોતે એ સર્વને સત્તા સ્ફુર્તિ આપનાર સદા એકરૂપે રહેલ જે સત્ તત્ત્વ છે તેમાં ત્હારી વૃત્તિ રાખ. 'હું' અમુક વર્ણનો, અમુક કુળનો, અમુકનો પુત્ર, માંડે ધન ભારી સ્ત્રી સુખી દુઃખી, ઇત્યાદિ જે જે પ્રત્યયો છે તે તારા આત્માના ધર્મ નથી. છતાં અજ્ઞાનથી તેમાં અડવાઈ રહ્યો છે. અવિદ્યાથી બંધાએલી ગાંઠોને ત્રોડી તારૂં ખરૂં સ્વરૂપ સમજ. આવી ઉત્તમ તક ફરી નહિ મળે માટે શરીરાદિને આત્મા માનવામાં જેવો દઢ ભાવ છે તેવો શ્રદ્ધાને આત્મા માનવામાં રાખ અને શ્રદ્ધા જ્ઞાનનો અનુપમ આનન્દ ભોગવ.

૧૨ જે હરિને સંભારવાના છે જે રામને સર્વત્ર નિહાળવાના છે તેનું સ્વરૂપ આપું છે:— એ નિરંજન નિરાકાર છે, કોઈપણ ઇન્દ્રિયથી એ જાણી શકાય એમ નથી, સમગ્ર જડચેતન વસ્તુમાં એ વ્યાપી રહ્યો છે, માયાના ગુણથી દોષથી એ મુક્ત છે, પૂર્ણ છે અચલ છે. અગમ્ય અગાધ અનન્ત છે, તેને મન વાણી પહોંચી શકતાં નથી. ત્રણે કાળે સત્ છે જગત્ના સાર રૂપ છે, જરા-મરણ એને છે નહિ અખંડ અનુપમ સ્વયંપ્રકાશ અદ્વિતીય છે.

જગતમે' રાહુ ઘોડો જમને લગંધો નેડો
છડે વેને' વેલો મોડો હલે કીં ન ડસીરે ?
દીસાને' તો વડો ઘૂડ રાત હીં તો કઈએ કૂડ
તું તાં ફિરી થીંધે ઘૂડ રખ થીને ખરીરે
ને'જી તું કઈએ આસ દીન દુઃખી થીએ દાસ
સેતાં મિડે થીંધા નાશ ન્યારીએ ન ફિરીરે
સાજન એ મુંજ વલા હેડો દુઃખી થીને કુલા
ઝોર્થીંધી ઝર્થીંધી બલા સંભારીએ ન હરિરે.

૧૩

તન ધન દારા સુત તે મેં તાં લગાઇએ ચિત
મૂઢ થીએ અંધાલીત કરીં ન વિચારરે
કૂડા હે સંસાર સુખ તેંજી તોડે જિજીભૂખ
અંતે તોડે થીંધો દુઃખ ગણુંથીને ખુબારરે—
સંસાર સપનું આહે તેમેં સચો કીંમ ભાએ
થુકે કે મ ગિડકાએ મન કે તું વારરે
સાજન વિચાર આણુ સંસાર દુઃખેજી ખાણુ.
નિજાનન્દ સુખ માણુ સરૂપ સંભાર રે—

૧૪

૧૩ મોતનો ભય રાખીને વ્યવહાર કર. ઘૂડ-જ્ઞાનપ્રકાશ નહિ જોતો
અવિવેકી થઇ કુટિલ આચાર રાખમાં; જેની આશા રાખી દુઃખી થાય છે
તે સર્વ નાશ પામી જશે. મોતરૂપી બલા અણુધારી આવી પડશે. માટે હરિનું
સ્મરણ કર.

૧૪ મૂઢ અંધાલીત થઇને વિવેક વિચાર કર્યા વગર જે નાશવંત છે
તેની મુશ્કેલી રાખીઅંતે દુઃખી થાય છે. સ્વપ્નમાં દેખવામાં આવતા પદાર્થોની
સત્તા જેમ સ્વપ્નગળમાંજ છે તેમ સાંસારિક પદાર્થોની સત્તા અજ્ઞાનકાળમાં
છે. પ્રભોધ થયે જેની ખરી સત્તા છે તેનું જ્ઞાન થાય છે જે વિષયો એક
વાર મહિ પણુ અમેકવાર ભોગવ્યા છે તેની પાછળ મનને ભટકાવમાં. એમાં
ખરું સુખ ગંધમાત્રે નથી. જે સુખ ઇન્દ્રિયોથી નહિ પણ કેવળ સુહૃદથી
અહણુ થઇ શકે છે, જે સુખ અક્ષય અનન્ત છે તેજ ખરું સુખ છે. નિજ-
નન્દરૂપ એ સુખનો અનુભવ લે.

આતમાઠે ભૂલે કરે ચોરાસીજા ફેરા ફિરે
સાધસંગ કીં ન કરે કુડે કંમે રચેરે
કરીએ ઉપાએ ઘણા તે મેં કીં ન રખે મણા
કયાતો ચખીએ ચણા સ્વાદ કીં ન અચેરે
ધન સારું કંઈએ ઘોડ કાયાકે દીંએ તો મોડ
દિસ, ઉડી વેઆ કોડ મૂરખા કે નચેરે
મમતા ગચણમિંજ પેઓ અઈએ સિલુ સંજ
ધસી ધસી ખળે વંજ સાજન તીં પચેરે—

૧૫

ચીન ને વેલાત ખેઓ વેપારની ઘણું કેઓ
તે મીંજથી નાણું થેઓ ખંગલા અડાઈતા
સંસારમેં લજ વડી ગાલીયા જુમર હુંડી
પાલખી ને ઘોડાગડી ખુખથી ફિરાઈતા
કાયા તાં હી છણી પોંધી મસાણજી રખ થીંધી
ધૂડમીંજ ભિરી વેંધી તેંકે સચી ભાઈતા
જાણે અસીં વડા જાણુ ગરીભેંજી કહે ગાણુ
સાજન વિસારે પાણુ માનખો વિનાઈતા—

૧૬

૧૫ નિશદિન મમતારૂપ કાદવમાં પડયો છે, અને વાંસની પેઠે ધસી ધસીને પચ્યા કરે છે, ધન માટે દોડે છે, દૂડાં કામોમાં રાચી રહે છે. કાયા ચણા આવે છે. નિષ્કળ અને દુઃખદાયક પ્રવૃત્તિઓ સેવે છે. આત્માનાં ખરાં સ્વરૂપને ભૂલવાથી આ બધું થાય છે, માટે એ અજ્ઞાન ટાળવાને સાધુ-સંગતિ કર.

૧૬ ધન વૈભવ અને દુનીઆમાં મનાતાં સુખોની સામગ્રી કોઈ મેળવે તેથી કોઈ તેનું જીવન સફળ ગણાય નહિ. આંખને આંજી નાખે, ધડીક મોઢ પમાડે એવાં એ દબદબા ભરી જીવનના અંતરભાગ અંધકારમય હોય છે. ઈશ્વરનું વિસ્મરણ, આત્માનું અજ્ઞાન, કેવળ અર્થસંચય અને કામના-ઓની તૃપ્તિ, ભોગવિદ્વાસમાં સ્વચ્છંદતા, અને પોતાનાં સુખ માટે અશક્ત નિર્બળ ગરીબ વર્ગને પીડવો, એ આદિ અનર્થકારક તત્ત્વો એ જીવનને ખરી રીતે અફળજ કરે છે.

જીલમતાં ધણે કરી મારે કૂટે ધર ભરી
 મિલમે ન દયા ધરી પાપેધું ન ખિસેંતા—
 મુરખા હઈએજા અંધા ગણાતા કરીન ધંધા
 લેણદેણ કૂટા સંધા ગ્યાન કે ન રસેંતા.
 ખનીને ફિરીતા કુલી સરૂપ કે વેચા ભૂલી
 દુઃખીથી મરંધા રૂલી વિચારે ન દીસેંતા.
 લગંધો જપાટો જડે ધન માલ મીડે છડે.
 સાજન વિનેતા લડે તડે હથ ધસેંતા— ૧૭

ભનીઠની થીએ લાલ ભાસેં તીંઅ બોલે ફાલ
 સચી કીં ન કરીં ગાલ અભિમાન આણીંતા
 મિલકત માલ ધણું તેંસે થેઓ આઈંપણું
 કેંકે ન ચખાઈ ચાણું વિષે સુખ માણીંતા
 મારે . કૂટે કરીં ઢેર ચોન અસાં જેડા કેર
 નામધાર અસીં હેર પીંઠકે વખાણીંતા
 કાલતાં જલીંધો જડે મિડે છડે વેંધા તડે
 સાજન ન મંગળ કડેં અતિ ધણું તાણીંતા— ૧૮

૧૭-૩૧ લોકદષ્ટિએ મ્હોટા શેઠીઆમાં ગણાતા કેટલાક ધનવાન
 ભોક્ષાની ખાનગી નીતિ કેવી કુટિલ માયાવી પ્રપંચી પાપભરી હોય છે તેનું
 તાદશ ચિત્ર અહિં આપવામાં આવ્યું છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં આસુરી
 સંપત્તિનું જે વર્ણન છે તેનો વિસ્તારપૂર્વક અનુભવસિદ્ધ ચિતાર કુશળતાથી
 રજુ કરવામાં આવ્યો છે. હલેંતાતણી—અભિમાન રાખી વર્તે છે. હરિ ન
 સંગરીંતા—નાશવંત પદાર્થોનો યત્નપૂર્વક સંધરો કરે છે પણ સત્ત્વસ્વરૂપ હરિ-
 નો સંધરો કરતા નથી અર્થાત્ ઇશ્વર સ્મરણ કરી પરમાત્મ વાસનાઓનો
 સંચય કરતા નથી,

આઈને જિજ્ઞે નાણે ચારા ઉઠ્યા તાં આડાઈએ મારા
 વાડીઉં બળીઆ સારા ખુબ ખુશી કરીતા
 માલતાં કરીએ કેડી ગણે દેશવરે મેડી
 મિલકત કરે લેડી બેડે મેં સે લરીતા
 સોન આંધી જિજ્ઞે માલ રૂપીઆ નોદું ને રાલ
 અંધા કીં ન દીસે કાલ પ્રભુ પરહરીતા
 શરીરહી પોંધા છણી તડે કુરો વેને ખણી
 સાજન હલેંતા તણી હરિ ન સંગરીતા—

૧૬

માલાગીની જર્પીં નાપ ગણાંતા કરીંન પાપ
 દેવદેવી મંને ગાપ જિજ્ઞે પશુ મારીંતા
 હથ જોડે ઉર્લીં પાસ સુખેજી રખેંતા આશ
 ધન પુત્ર ઘરવાસ કુડી ઇચ્છા ધારીંતા
 તિતાં કીંન જડે ધૂડ લાલચેં વિનાઇએ મૂર
 પોએ થીંધા ગજ જૂડ સરૂપ વીસારીંતા
 સાજન સે સુખ છડે વિડમેંતા સૂકે હડે
 સુખીઆ ન થીંધા કડે સંતસેં ધિકારીંતા—

૨૦

લેડાથીને વેન જડે ગપોડા મારીંતા તડે
 સચો ન બોલીંતા કડે જાણે અચીં વડારે
 હધએ ન હસીમાં લજ નચે કુડે કરીં મજ
 ઠંઠા કૂડ કૂટા જિજ્ઞે ત્રશણા ન ખડારે
 જોલદેલ બોલીં જોડા કુછી ન સગજે તેડા
 હધએ મેં ન રખે રોડા નિરહયા જડારે—

૨૦ માલાગીની.....મિથ્યાચાર પાળે છે. લાલચેં...મૂર, લોભને લીધે
 પોતા પાસે હોય તે પશુ ગુમાવી ખેસે છે. ગજજૂડ-હાથી ને જેમ જૂડ-
 માહ નામનું જળચર પ્રાણી-પકડી પાણીમાં ખેંચી જવાનું કરે તેમ ખોટી
 ઇચ્છાઓ, તૃષ્ણાઓ એવા માણસને ડૂબાડે છે.

સ્વરૂપ સુખ મૂકી વિષયસુખ કે જે સફેલાં હાડકાં જેવું નિઃસાર છે
 તેને વગમી રહે છે.

મૂઠ ફેડા અગીનાન ધણું કરીં મદપાન
સાજન ખોઈતા બાન મુરખાશે અડારે— ૨૧

વિશેજીન ચિંતવન અઠપોર જેજે મન
ફિરી ફિરી ન્યારીં તન કુલાઈતા અંધારે
અચેકો એડો સિકાર મારે ફૂટે કરીં ઠાર
ઠાલીજીં પસારે જાર તેડા કરીં ધંધારે
રામ કે શે દીસે કીં ન કામાતુર ફિરે દીન
એડા નર બુધિહીન કરીં પરનિધારે
નીતિ ન અનીતિ દીસે પાપેધૂંઆં કીં ન ખસે.
સાધુએનું બળે નસે સાજન કીં કંધારે— ૨૨

રખેતા આદત ખૂરી ગરીબેં તે વાઈ છૂરી
મરી વેધા જમપૂરી હેર કીં ન મિજેતા
પિંઢકે નહણે સૂઈ બેંકેતાં વિજન કુઈ
પીનતા પરાઈ લોઈ ધસે મારે વિજેતા
અખીએ મેં બરે રોસ ગણું તા રખન જોસ
કહે કીં ન કરીં તોસ મૂરખાસેં દર્જેતા
સાજનએ એડા ખલ દગાખાજી રખે ધીલ
તેજા કીં ધીવાજે મલ જે ન કડે ભીંજેતા— ૨૩

૨૧ હસીમાં-અદમ. તૃણાના ખાડા-અતિ તૃણાવાળા-આશ્વાપાશ
શતૈર્વચ્ચાઃ ॥ સેંકડો આશાઓથી બંધાયલા. હૃદયમે...શેડો-હૃદયકોઈ-
શુષ્ક હોય છે. મૂરખાસે અડારે-કાઠને નમે નહિ એવા અક્રડ.

૨૨-૨૩ ગરીબેં તે વાઈ છૂરી-ગદીબ વર્ગને નુકસાન પહોંચાડે છે.
પિંઢ કે નહણે.....કુઈ. પોતે જરા પણ પીડા ખમી શકે નહિ અને ખી-
જને બહુ પીડા કરે...ખીજને પણ પોતા જેટલુંજ દુઃખ થાય છે એ સમ-
જતા નથી. તોસ-સંતોષ. દર્જેતા-ગળ્યા કરે છે. તેંજાકીં.....ભીંજેતાઃ-
જેનાં હૃદય સહવૃત્તિથી ભીંજાએલાં નથી તેમના દુર્વિચાર દુર્વિકાર કેમ
ટળી શકે ?

ઈસ્ટાકીન ખૂટ પેરે ફિરેતા કુટરે ચેરે
 ગરીબે જો ધન હરે નાએકા નચાઈતા
 કઈતા નકારા કમ જોજતા ઉતારી ચમ
 ખોટા વેઠા દીન ધમ અખીઉ ચડાઈતા.
 જીવ મારે કરી આર કુડાતાં રખે આચાર
 વિચારી ન સારાસાર પાપેકે વધાઈતા
 સાજન ચે એડા અંધા કેંકે ન નમાઈ કંધા
 કુડા સે રચાઈ કંધા જીવે કે રેંસાઈતા— ૨૪

ધરેશ પેરીન ખાસા વડાતાં ચોવાળે માસા
 કુડા તાં ઠારીન પાસા મધીરા પીં છકેતા
 નચે ને પછાડીં પગ ગાજું જોર ગણી શગ
 કીં નતા વિચારીં અગ લાસે તીં સે બકીંતા
 ગરીબે કે ચાંપે મારી કાને લાએ કાલર ખારીં
 માનખો જનમ હારીં કડે કીં ન થકેતા
 સાજન જીલિમગાર કરીં વેઠા મારોમાર
 તેકે કેડા શુદ્ધાચાર પારકોજ તકીંતા— ૨૫

શેઠજી સાહેબ ચઈ કુટેતા વિજન ભઈ
 કિત ચોળે ઘાંહાં દઈ લલીં ભાતે છોલીંતા
 દેખારીં સારો દેખાવ અંતરમે ખોટો ભાવ
 ભૂલે કીં ન અચે દાવ રાંકે કે સે રોલીંતા
 સંતેજી ન સુણે ગાલ ભેડો કરીં ધનમાલ

૨૪ નકારા કમ-ન કરવાનાં કામ કરે છે. ખીજને પીડે છે.

૨૫ કુડાતાં ઠારીન પાસા-ખોટા વ્યવહાર આદરે છે. શગ-શક્તિ.
 અગ-પાપ અથવા-આગળથી. કાનેલાએ કાલરખારીં-નજીવું સુખ મેળવવાને
 ભારે ધામધૂમ મચાવી મૂકે છે-ચોડા લાભ માટે મ્હોટું જોખમ ખેડે છે-
 પારકોજ તકીંતા-પારકો માલ ખોટી રીતે તાકે છે.

ફૂટીતાં રખન ચાલ સચો કીં ન ખોલીંતા
સાજનચે વડા ઠગ જેડાપખી અછાબગ
વારેઆ નવરે વગ અંતર ન ખોલીંતા. ૨૬

જેવાણી જે મધ મિંજ ફિરે મૂઠ અંધા થેઅ,
વિચારે કીં દીસે નથા ગરીલેકે મારીંતા;
વિસવાસ રખે તેકે મારે કૂટે ઠાર કરીં,
નફેા પિંઢ ખાઇ તેજે ખાતે ખોટ ઉધારીંતા.
જેકે તેકે લૂટે ઘર ભરે કરે મજા મુંજે,
શેતાં છડે વેંધા શે ન ધીલમેં વિચારીંતા;
સાજન ચે એડા નર દયાવોણા ફિરે ઘણા,
સંતજે ન સંગ કરીં હરી ન સંભારીંતા. ૨૭

હેતરો તાં લેરો કેઓ હેતરો જ થીએ હાણ,
પોએ મિટે છડે કરે નિવરાથી વેંધાશું;
ઉંચો ઘર અંધી મિંજ ફનીંચર જિજ્ઞે રખી,
સગાસાઈ લેરા થઈ ચોપડ ખેલીંધાશું.
પુંજું જડે જિજ્ઞ તડે કેંજા પાંકે ઓશીઆર,
ગોડગોડી મિંજ વિધ ચમન કરીંધાશું;
સાજન ચે એડા નર મનોરથ ઘણા કરીં
પલજતાં સૂજે નથી કેતરોક જાણાશું. ૨૮

કુટરા ફરોરા ઘણાં વડા ફૂડા નાંચે મણા,
લિખી ઉભા કરીં રિણાં ગરીલેકે ખોશીંતા;
ખાટકીજાં ખેરી પારે હથ ફેરે વપુ ન્યારે,
મેંઢા વિઠો આંસુ હારે કંન જલે રોસીંતા.

૨૬ ભલોંભાતે છોલીંતા-સારી પેડે નિંદા કરે છે દેખારીં.....ખોટા
નાવ અંતરમાં હળાહળ ઝેર ભર્યું હોય છે અને બહારથી ખોલીંચાલીંમાં
મીઠા રહી સારો દેખાવ કરે છે-કુટિલ માયાવી વ્યવહાર રાખે છે.

૨૮ ઓશીઆર=ગરજ.

મિઠી બુલાંસે બોલાઈ મથે શની છુરી વાંઈ,
ભાગ કરેતા વિટાઈ ઘરમિજ નેંસીંતા;
સાંજન ચે કુરો કિજે કિત વીની ઘાંઈ દિજે,
નિકારાસેં કિં ન લજે કુટંમકે સોંપીંતા. ૨૯

સંત ઝોડા દયાવાન ધીરે ધીરે સમજાઈ,
મુરખા સે શુણી કરે હીએમેં ન ધારીંતા;
સંત દીંનગીઆન બોધ જે મિંજથી સુખ થીએ,
એતાં સુણી કરે કંને બી કંને ઉતારીંતા.
તુછ સુખ સંસાર જે તેલા વિઠા ધકા જલીં,
આતમા અખંડ સુખ મુંઠ સે વિસારીંતા;
સાંજનચે બુધીહીણા નર ન તપાસ કરીં,
રાજસુખ ભોગ છડે વિની ઢગા ચારીંતા. ૩૦

ચેરેકે બનાએ કરે ગણું અલેમાન ઘરે,
શાલ ને ધુશાલ બેઓ ફિરે બધી પટકો;
ફંધ રચે હુટે પુરે વડા તા ચોવાળેં ઘણાં,
સચીજિકો ચોણુ વિને તેકે ભરીં બટકો.
સંત ચોન સમજાએ હીરો તો વિનાઈએ હયા,
ઝોકારી અજાણુ નર તેકે લગે ભટકો;
ભાજ જીં તિતર મથે કાયા મથે મોત ફિરે,
સાંજન ચે દીસેં નથા કરે હલેં ભટકો. ૩૧

ચોડે જીણુ સાફ કરે કેડા તો વિકરમ કંઈએ,
મરીવેંને મુરખા તું કુલા હલેં તણીનેં;
કોટ બારકોટ ગિર ગામ ને કુલાઓ ફિરે,
થકેં નથો ભલા તું પછાડે મથો હણીને.
અઠ પોર વેપારજી ગોઠવણુ ગણી કંઈએ,
ભણેં જિજો નાણું નથો પએ મથો છણીનેં;

સાજન ચે ભલા કીંક વિચારને દિસ હાણુ,
વડા વડા છડે વેચા તું ન વેને ખણીને. ૩૨

દિસ કીં વિચાર હાણુ જડે તું છડીને પ્રાણુ,
કેએ ન હલંધે શાણુ ધન પુત્ર કાયા રે;
તુંતો કઈએ મુંજ મુંજ ભેડી કરે રખે પુંજ,
પેટીકે લગાઈએ કુંજ સેતાં માયા છાયા રે.
મિડે છડે વેને વલા હથ તોજા રોંધા ઠલા,
કુલાતો પીટીએ જલા સમજે ન ડાયા રે;
સાજન ચે જાહે બેલી સંગ કીં ન દીધે થેલી,
છડે વેને હી હવેલી જૈજા બિના પાયા રે. ૩૩

હીતાં જગ આએ શોણુ ન્યારીએ ન ફેરે લોણુ,
જિત તોકે નાંએ રોણુ તેમે તું મુંજણુ રે;
અરે કીં વિચાર ઢગા જેકે મને વેઠે સગા,
સેતાં પોએ દીધે ધગા અંતકાલ ટાણુ રે.
કુડી તાં હી આએ ભાણુ તેકે દીસી થીએ રાણુ,
ત્રિસનાણુ થઈએ ખાણુ દુખી થીને હાણુ રે;
કુટંમણુ કરે ચિંધા ગણાંતાં કરીએ ધંધા,
સાજન ચે હીએ અંધા સરૂપ ન જાણુ રે. ૩૪

નિંદા વડા રાણુ રાવ અમીરને પાતસાવ,
ફના થીંધો જિકીં જાવ ચરાચર જિતરો;
જિકીં હીં માયાવિલસ તેણુ છડે દીજે આસ,
સાધુએમેં કીજે વાસ મિટે સંસે ખતરો.
કુડો મિડે દેઆકાર તેં કનાં તું મન વાર,
આતમા અજંડ ધાર સંત ચીન એતરો;
સમજ આપણુ આપ મિટે ઢોડ દુખ તાપ,
સાજન મિડે અલાપ નામરૂપ તિતરો. ૩૫

જીઅણુજી છડે આસ સાધુએ'ને સંગ રોળે,
તતવ વેચાર કરે નેચાર પાણુ ખોળે રે;
અવિનાસી સરૂપજો કહે કીં ન થીએ નાસ,
મિથેઆ નામરૂપ મંને દુખમે' ન પોળે રે.
સત ચિત આનન્દસે અખંડ સરૂપ તોળે,
તેંકે ઘ્રીઠ નિશ્ચે કરે સુખીઓ થી રોળે રે;
સાજન એ નિબનનન્દ સુખમે' ઇસ્થિતિ કરે,
આએ તીંઅ સમજી રો કે'કે કીં ન ચોળે રે.

૩૬

ચોળે પિંઠ તેંકે જિકો ઉતમ જિગીઆસી હુએ,
મુરખેસેં મથો હણી કુલા પચી મરજે;
ચિંતામણિ ગીનીં ખણી કુંભાર જે હથ દીજે,
તેંકે કેડો પારખો સે બધે ગલે ખરજે.
ભકાલેજા વેપારી સે જવેરાત કુરો ખુજેં,
અંતર પુલેલ તેલ ચંમારે ન ચરજે;
અંધે પાસે આરસી જિલેરે પાસે રાગ કીજે,
સાજન તીં સમજે ન બુધીહીણા નર જે.

૩૭

કુટંમજી કુડી માયા ધન પુત્ર ગર જાયા,
રાત ડીં સાંઢીએં કાયા સરૂપ વિસારીએ;
કેતરાક દુખ સદં જિની માયા લેરી કઇ,
દીસ તીંની કુરો ખઇ સે નાથો વિચારીએં,
બીં દીંએ જે સુખ લાએ કેડા તો કઇએ ઉપાએ,
પિટે કુટે ધમકાએં ગરીલેંકે મારીએ;
સાજન : અધમ નર ફિટ તો કે ખુડી મર,
અંભાં કીં વિચાર કર મનકે ન વારીએ.

૩૮

મનકે ન વારીને' ત ખડમેં ફિગાઇ દીધે,
થોરાસીજા ધકા જલે દુખીઓ તું થીને રે;
ખાવરજો બીજ પોખે આંમું કહે કીં થીએ,

માર જોર ઘણી કંઈએ ધોળખ બરીને' રે.
જિહાં તિહાં તોજો રૂપ તેંકે તો તું જાણે નથો,
જીલમ તો કંઈએ વલા કેતરોક જીને રે;
ધિલ મિંજા ધુવેસ કઢી રખે ન અધવીત ભાવ,
સાજન થે મન મગરૂર મથી પીનેરે. ૩૯

મગરૂરપણું છડે નેઆર કીં વિચાર કરે,
રાવણુ જો રાજ કેડો જે'માનથી વેઓરે;
ધ્રુપધીજા ચીર કઢી પાંઠવેંકે દુખ દિધે,
પોએ દીસ ધુરજોધન કેડે હાલે થેઓરે;
ભગત પ્રહલાદ કે હરણુકશ દુખ દીનાં,
નરસંગ રૂપ ધારે વિદારણુ કેઓરે;
ઐકાર ન કીજે વલા ઐકારમે નાંએ સાર,
સાજન થે સમજે ન વડે ઇંએ થેઓરે. ૪૦

મન તોકે વારેવારે કેતરોવારીઆં વલા
તુંતાં વીની કરે દીંએ કુલીઆરમે પુંકુંરે
આંઉં તોકે સમજાએ સુસંગમે થીર કંઈઆં
તુંતાં ઉતા ઉથી કરે વિની પાઈએ કુંકુંરે
આંઉં તોકે વેઆરીઆં થધીઉ લેરું જિત હુએ
તું તાં વિની તિહાં વિને : જિહાં લગે ચુકું રે
વાનરેજી ચંચલ તું થીરતાં ન કડે કંઈએ
સાજનએ વેઠો પાઈએ અકારથ હુકું રે ૪૧

સપતું શરીર તેં જો કેડો અભિમાન કંઈએ
છાતી કઢી હલે લટકારા તુંતાં લુદીરે
કાયા બરી રખ થીંધી કાંતાં કીડે ખાજ થીંધા
સુરખા અજાણુ તું તાં રેઓ આંઈએ કુદીરે

૪૧ મનને સંજોધીને કહે છે. જ્યાં સુખ શાન્તિ મળે તેવે સ્થળે તને
એસારું છઉં છતાં પણ તું તો દુઃખ અશાન્તિ થાય ત્યાં દોડી જાય છે. જરા
સ્થિર થઈ એસતું નથી.

ખાઈ પીને પેટમથા હથ ફેરે ખુશી થીએ
અનરથ ઘણા કંઈએ નથો મરે ખુદીરે
સાજનચે ધીજે નથો ગણાતો ગમાર થીએ
જોરાણું ઝપાટો ફીધે તડે વેને ઉડીરે—

૪૨

પૃથવી જો પતિ હંઅ સપને કંગાલ થઈ
હથમે' ઠીકર ગીની મંગી લીખ ખાએ તો
અજ અવિનાશી તું શે સ્વપ્રકાશ રૂપ બૂલી
ઉચ નીચ જોની ધારે પોતકે વિના એ તો
ભવાઈએ જો વેષ ગીને વેષ કંના ન્યારો આઢે
આતમા સરૂપ ન્યારો વેદ સે બતાએ' તો
વેદારથ યથારથ હૈયેમે' સે ધારે કીન
સાજન ચે જીવ ફંધ અનેક રચાએ' તો.

૪૩

વિવેક વિરાગ સતસંગ ગ્યાન જિત નાંએ
સે શરીર શૂન જેટો સંનાસ મસાણુરે
સંનાસ મસાણુ તેમે' ભૂત હં નિવાસ કરી
શૂન કાલ શરીરમે' એ'કાર તીં જાણુરે
તું તાં સાક્ષીરૂપ ત્રીની શરીરથી ન્યારો આઢે
ચિદાનન્દસરૂપ આઢે શ્રુતિ સ્મૃતિ પ્રમાણુરે
ઉપાધિકે છટે કરે સ્વરૂપ ઇસ્થિતિ કાંજે
સાજનચે સુખી થીજે મિટે બીઈ તાણુરે.

૪૪

૪૩ તાં અસલરૂપ સ્વપ્રકાશ અવિનાશી અમરણુશીલ છે. છતાં તું દુઃખી થયા કરે છે. જેને તું હું રૂપે માને છે તે હું કાંઈ તાં મૂલરૂપ નથી. તાં રૂપ એથી ન્યારું છે તું ખરી રીતે સંપૂર્ણ છો અસીમ છો સુખ સ્વરૂપ છો. એ વેદના અર્થને યથાર્થ રીતે સમજ. જીવ થઇને-જીવ ભાવ રાખી રહીને અનેક ફંદ રચ માં.

૪૪ તું તાં સાક્ષી રૂપ-સ્થૂલ સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણે શરીરથી ભિન્ન એ શરીરના ધર્મ વગેરેનો તું-અવિકૃત સાક્ષી છો દૃષ્ટા છો-ચિદાનન્દ-રૂપ છો. ઉપાધિના ધર્મને મૂકી દે અને સ્વસ્વરૂપે રહે. સ્વસ્વરૂપાવસ્થાન એજ મોક્ષ છે તેથી બધા થવું તે બંધ.

તાણુ માન છડે કરે અકુર અદુગ થીજે
 યથારથ રૂપ બાણી તિંતાં કીન ખસજે
 અસ્તિભાતિ પ્રિયરૂપ સતચિત આનન્દસેં
 અખંડ સરૂપ તોજે અવિનાશી રશ જે
 ખાનપાન શબ્દાદિ ક્રિયા જે'જીતે'કે સોંપે
 જલમેં કમલવત જગતમેં વસજે
 પ્રાપત વસતુ તે'કે પરોક્ષ મ બાણુ વલા
 સાજન આપણું આપ આહે તે'કે પશજે. ૪૫

નિરદયા નિરલજ કુમત કુસંગ તજ
 સતસંગ નિત કીજે સંમજે ન હેરરે
 કર કી વિચાર હીંએ કુલાએ તો જીવ થીંએ
 મુરખા ધાગી તું હીંએ ગિની ખટા બેરરે
 પ્રહારૂપ આપ્તએ તુંસે ન્યારીએ તો ખાર કિતે
 સરૂપકે ગીન ગોતે મંનકે તું ફેરરે
 સાજન સમજી સાર કુલાએ તો ઘોડેખાર
 ઉલટ ફિરીને ન્યાર આએ બેઓ કેરરે. ૪૬

છડે કુડી લોકલજ સરૂપ વિચાર કીજે
 સાધુએ જે પગ રજ તે'જે ભાવ રખજે
 સાધુએ જે સંગ રોજે તંન મંન ધંન હીજે
 શ્રવણ મનન કીજે નિદિધ્યાસન શીખજે

૪૫ અકુર અદુગ. અસ્કુર-અડગ. રસજે-પોંચજે. પામજે. ખાનપાન...
 ખાનપાનાદિ જે ક્રિયાઓ છે તે સર્વ શરીર પ્રાણ આદિની છે તે તેને સોંપી
 દે. અને વ્યવહારમાં અસંગપણે રહે. પ્રાપત...જે વસ્તુ પ્રાપ્ત છે તેને પરોક્ષ
 બાણુમાં-હે ભાષ આત્મા નિત્ય પ્રાપ્ત જ છે તે પરોક્ષ નથી.

૪૬ મેન કે તું ફેર...મનને અંતર્મુખ કર-ઉલટ ફિરીને ન્યાર-પાછા
 વળાને-મનને વિષયોથી વારીને જો.

ભાગ ત્યાગ કરી ન્યાર દેહ અભિમાન હાર
મહા વાક્ય અર્થ ધાર પ્રહારસ ચખીને
નામરૂપ મિથ્યા ભણુ તત્ત્વવિચાર આણુ
સાજન સુંભણુ પાણુ નિજરૂપ લિખીને. ૪૭

ધનદારા સુત જાત કુટુંબ કળીલો નાત
સેતાં મિટે થીંધો પાત ધન મેંન રચિને
અવિદ્યા નિદ્રાથી ભગ વિષેજી વાસના ત્યાગ
કેંસે તાં ન કીને રાગ સાધુએમેં અચિને
સાધ ચોંન સચી શાન મટે અગીઆન માન
પ્રગટે આતમગ્યાન કાલધુંઆ ભચિને
સાજન વિચાર કીને દેહભાવ છડે દિને
ચિદાનંદરૂપ થીને સ્વપ્રકાશ સચિને. ૪૮

સાધુએ જો કરે સંગ દુખ મીડે થીએ ભંગ
ત્રએ તાપ ત્રએ લિંગ મિટે ભવદેશરે
અરે કીં વિચાર કર આવે કીંઆં આઈએ કેર
કેડો તો રખે અંધેર શૂણે નતો બેરારે
દેહ જડ દુખ રૂપ તુંતાં ચિદાનંદ ભૂપ
અખંડ શુતે અનુપ શુધ નિરવેરારે
સાજન કરે વિચાર વાચ લક્ષ શોધે ન્યાર
અહંપ્રહ્મ નિષ્કે ધાર શંકિજમ જરારે. ૪૯

૪૭ શ્રવણ. મનન નિદિધ્યાસન-શ્રવણ. વિચાર અને તેથી નિશ્ચિત
યએલી વસ્તુમાં સ્થિતિ-ધ્યાન.

ભાગત્યાગ-જીવ અને પ્રહારની એકતા સમજવવાને આ લક્ષણોનો
ઉપયોગ છે. પદોના વાક્ય અર્થમાંથી એક ભાગનો ત્યાગ થાય અને એક
ભાગનું ગ્રહણ થાય ત્યાં ભાગત્યાગ લક્ષણ કહેવાય છે.

૪૮ દેહભાવ છડે દિને-દેહનેજ આત્મા માનવો નહિં. આત્મા દેહથી
ભિન્ન છે. ચિદાનંદરૂપ છે. તે ત્હાઈ સ્વરૂપ છે. માટે આત્મામાં આત્મ-
ભાવ રાખ.

શંક કેર રખેવલા છડ મિડે વે'મ ઠલા
સંત ચોન સચીસલા તેજો ચેઓ કિજેરે
સત જાણુ વેદારથ જોઓ મિડે આજો વ્યર્થ
દ્વૈત ભાવ અનરથ તે'કે છડે દીજેરે
અવિદ્યા નિદ્રા ઉડાઈએ મિથ્યા હી પ્રપંચ ભાજો
આતમા અખંડ આજો કુલાએતો ધીજેરે
સાજન સરૂપ જાણુ વેદ સમૃતિ પુરાણ
મિટે તોણ મિડે તાણુ શુકે નકી ભીજેરે.

૫૦

નિરલોભી નિશપ્રીત અકામી આશા રહિત
અકોધીને ઇંદ્રિજીત એડા સંત ખરારે
હયાભાવ ધરી રિદે મુદિત જે રહે મુધે
શીલને સંતોષ રિદે ધીરજ જેડી ધરારે
ક્ષમાવાન સંત એડા હધિય ઋષિ તેડા
અગાધ સમુદ્ર જેડા શાંત ચિત ચિરારે
કોમલ કથન મિષ્ટ રાગદ્રેષ થેઆ નષ્ટ
સાજનચે સમ દષ્ટ પૂજ્યરૂપ નરારે.

૫૧

સંત એડા સચખીશ જાણુંતા અદ્વૈતલક્ષ
નાંએ જે'કે પક્ષાપક્ષ કિડાં કીં ન તાણીંતા
કે'સે કીં ન વાદ કંન મિથ્યા જાણું તન ધન
શરૂપ વિચારે મંન પ્રહસુખ માણીંતા
પ્રકૃતઆચાર કરીં ધિલમેં એકતા ધરીં
દ્વૈતભાવ પરહરિ અનુભવ આણીંતા
આજો તે' કે જાણુંરેઆ શંશે શોકમિડે વેઆ
સાજન સરૂપ થેઆ વેદશે વખાણીંતા.

૫૨

૫૧-૫૨ વેદે વખાણેલા ગુણી સંત પુરુષોનાં લક્ષણ અહિં આપ્યાં છે. પ્રકૃત આચાર કરીં-પ્રાપ્ત સ્થિતિને અંગે આવી પડેલી દરજ્જે બાજનવે છે. શંશે-સંશય.

પ્રકીર્ણ કવિતા.

૧ કાફી—રાગ સસધંને.

(આપમલ વડેઓ વરતા વિઝુન'ધન મયરાંજી કાફીજી ચાલ)

અખીંઉં તોકે શિકન, અખીંઉં તોકે શિકન
નિત જિકરની તોજો ત્યું કનરે, નિમાણીજ્યું, રે બાબાણીજ્યું—
વો આલા અખીંઉં તોકે શિકન—ટેક.

તલળ રખેંત્યું તોજીયું છાલ મહોળુખ મુંદાં વરન
વો નિમાણી. ૧

મહોળત તોજે મિલણુજી, વિઠ્યું પ્યુ પ્યુ ત્યું ચવન
વો નિમાણી. ૨

શિકંધલ કે મ શિકાયેં તું કર રહેમ બિચાડ્યું ઠરન
વો નિમાણી. ૩

ગદજ અચી તૂં ગરીબ કે, મૂંજ ગૂંધર સલ વિંજન
વો નિમાણી. ૪

શિર નમાએ ની તુંડીંકે આયો સાજન તોજે શરન
વો નિમાણી. ૫

૨ કાફી—રાગ એજ.

અરજ સુણો કન દઈ આંઉં પેરેની આંજે પઈ
વો નિમાણીજી, વો બાબાણીજી, વો અલા.

અરજ સુણો કન દઈ. ટેક.

નિગા કરેને આંધ નેઆરેઓ મુંજ દુઃખ વિંજે સલલઈ
વો નિમાણી. ૧

નતી દીસાં તોધારા કે મુંકે તોજ વેરાગણુ કઈ
વો નિમાણી. ૨

વહમ વિંજયો મું મનજ, આંકે હીકડાઈજી થિએસઈ
વો નિમાણી. ૩

સહં સુલાયો મું સિધરીં, મુંજી તાણુ મિટાયો બધં;
 વો નિમાણી. ૪
 સાજન કે સમળએઓ, મુંજો હધડે મિંજ વધ
 વો નિમાણી. ૫

રાગ કાફી.

(રાગ—‘નેઅણુબેંસે ન્યાર’ ધન ગોસ્ત મહમદજી કાફીજી ચાલ)
 આંઉં નિમાણીં તોજી, તો જે નેણેતાં કુલલાણુરે;
 સામીડા સુબાણુ-આઉં. ટેક.
 વેશ તુંહીંજી નિરખણુ જેડા નેહ લગો તો શાણુ રે
 સામીડા. ૧
 જિદાં નેઆર્યો તિદાં તું વસે, આંઉં કેડી કરીઆં વખાણુ રે
 સામીડા. ૨
 અધમ ઝોધારણુ તું ચોવાજેં, તું કરિયેં નિરવાણુ રે
 સામીડા. ૩
 લટકા તોજી લખ લહે, તોજે લટકે હિરેઓ પ્રાણુ રે
 સામીડા. ૪
 સાજન એ સુદ્ધ કીં ન પચે, આંઉં કેડો કરીઆં પરમાણુ રે
 સામીડા. ૫

૪ કાફી.

(રાગ—મારધજી, ‘જગાંતાં મન માંરેએ’ બલો પાંજે નેણે
 નિંદ ન કિધ; ધન અબ્બલતીજી કાફીજી ચાલ.)
 જગી તું ન નેઆરીયેં લલો પાંજેરૂકે; લલો સરૂપકે;
 સમજ સધમ્યાં; જગીં ટેક.
 કામલ તો કે ચવે ગણું તું ન સુણેં તો કને મ્યાં;
 ચોડ મજીઠ હદે કરે, રંગ કસુંસે લિને મ્યાં, જગીં ૧

તો જો મુંજો તો તું કૈયે; કેર તુંહીજો એ, મ્યાં;
 માલક તો દિલમે વસે, તેસે લગાધયે, ન ને, મ્યાં, જાગી. ૨
 પાણુ પાંહી કે ભૂલી કરે, તું તો કરિયે ધાઉં, મીઝાં;
 સુખ છદે દુખીઓ થીએ જનમગીને પાઉં, મીઝાં જાગી. ૩
 સવાદ લગાએ શરીર જા, તે મેં અંધાણું એયે, મ્યાં
 હાજર તોજે હુન્નરમેં, તેજી તો કાન કૈયે, મ્યાં જાગી. ૪
 મુરખદ તા મહેકું કરે, સઉ બતાએ દિયે, મ્યાં
 સાજન તું સમજી કરે, કેા સુખીઓ ન થીયે, મ્યાં જાગી. ૫

૫ કાફી-રાગ ઈજ.

સમજે ધારા દિલદાર કે, લલો સુખ સાંકે, લલો સુખ પાંકે,
 કીઝ થીએ, સમજે ધારા. ટેક.

ખેણુ ઘણા ખૂખ તોવટે હાજર હૂન હુન્નર, મ્યાં
 ખાધે વિના ભૂખ કિંચ વિંજે, દુખ નથીયે દૂર, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૧

પાણી પાણી વર સો કૈયે, દિલ ન લિંજે કીં, મ્યાં
 ઉંજ ન વિંજે પીધે વિના, મર વશે ઘણું મીં, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૨

નીલી ધિયાલો ભરે કરે ઝિની નિલાડ મખીયે, મ્યાં
 તેજી ખુમારીસે કીઝ ચડે કેફ અચે ન અખીયે; મ્યાં
 સમજે ધારા. ૩

જપ વિઠો સુજ કે ઘણું, ઉગે અંધારો ટરે, મ્યાં
 રમજ રાજકજી જહે અચે; દિલ તાં તહેજ ઠરે, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૪

સમજેઆ સે સુખીઆ થેઆ, પ્રીત ઉનીસે કીજે, મ્યાં
 સાજન સાન ગુંગેજી, ગુંગો થીએ સે બુજે, મ્યાં
 સમજે ધારા. ૫

૬ કાફી-રાગ-અસાધડો.

કીંઝ બૂલી વેં લુવજ થઈ, વિચાર તું વિધ; કીંઝ બૂલી વેં. ટેક.
આઉં મુંહીંને મંઝે કરે ને હુંધ વિનયે અકારથ દઈ

વિચારતું ૧

તનધનમેં તોલ પ્રીત બંધાણી સોએં સરૂપલ ખખર ન થઈ

વિચારતું ૨

સુદ્ધ વિચારલ સમજ રખ તું, સંતવારીન તોકે કિતરો ચઈ

વિચારતું ૩

સતગુરૂ તોકે સઉં સુલાઈયન, સાજન કર સતપદલ સઈ

વિચારતું ૪

૭ કાફી રાગ-ધજ.

પાણુ પડૂજ પાણુહીકે વિસારેમ દે પાણુ. ટેક.

આશા ત્રશના છદે કરેને અહોનિશ રખ તું હકસેં ને,

વિસારેમ દે. ૧

દિલ ખણી ગિન પર મિંનથી, ચિત લગાએ તું હક ચરચે

વિસારેમ દે. ૨

હી શરીર સે તું ન આઈએં રખ સમજકીં સોએં પદને,

વિસારેમ દે. ૩

રૂપ તુંહીં ને નેઆર તપાસે, રચે ન અંધારો સજ ઉલરે;

વિસારે મ દે. ૪

મોર હેવર પોએ નૂર સદાઈ, સાજન નાંચે સલ આએ સે

વિસારે મ દે. ૫

૮ કાફી. રાગ-ધજ.

હી શરીર સે આંઉ નાયાં, નિશ્ચે ભાયાં; હી શરીર. ટેક.

દેહાદિક પદારથ ખોટા, તેમેં કીં આઉં ભરમાયાં; નિશ્ચે. ૧

અંઝોઅંઝ વિચારે નેઆરિઆં, આઉં સે કેં હુંધ ઠરાયાં; નિશ્ચ. ૨

થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ ન આંઈ, તુરીયાતીત સરૂપ આયાં; નિશ્ચે. ૩
 નિર્વિકાર નિર્લેપ નિર્ગુણ, સત ચિત આનંદ સે આયાં; નિશ્ચે. ૪
 સાજન સરવ મુતંતર ભરેઓ, અખંડ સરૂપસે લે લાયાં; નિશ્ચે. ૫

૯ કાફી. રાય-કારાઈડો લેથ.

જીવ ભૂલો તું કો ફિરે; અખીઈ ઉપટે નેઆર;
 જાન તોજીમેં ઉ વસે, જિકો આહે સરજણહાર
 સાજન કીં મ વિસાર, કીં દિલ તપાસે ન્યાર તું, વાલંભ ભલો. ૧
 અગેં તું જીવ કહેં હુએં, પોએ ન હુને કીં;
 કુલાતો ભાર મથે ખણે તું ન્યાર વિચારે ઇ
 હાણે સમજ મુંહીજીજી, કીંજી જાત ભુલીવે પાણીજી, વાલંભ ભલો. ૨
 સમજ મુંહીજી જીવ તું, તોકે સમજેમેં આએ સાર,
 પોત મુંજીજીજી પાણી જો, ખેઇ કુહી કર મ પચાર
 હિન જીગજી જંજર સે સમજે વેંધા સાજન એ વાલંભ ભલો. ૩
 સમજે જેડો નાંએ કો, તો કે સમજેમેં આએ મુખ;
 તું પાણીકે જીવ મંજે, હુંઇ ખણેયો ભુણે કુખ;
 હાણે સાજનથી સન્મુખ, તરહેમત થીએ રહેમાનજી વાલંભ ભલો. ૪
 રહેમત રભજી તું ગરેં ત હિરસ હવા કે વાર;
 મન પાંહીજી મોંમ કરે, કામ કોધ કે માર
 ત સાજન હી સંસાર, તોકે ભાસે સરવમેં હિકડો વાલંભ ભલો. ૫
 આએ સરવમેં હિકડો જિંય વ્યાપક આએ આકાશ;
 સાહેલ તોમેં ઈંઅ વસે; જીંઅ કુલેમેં વાસ;
 સાજન સોએં પરકાસ, તું ન્યાર તપાસે નેહસેં. વાલંભ ભલો. ૬
 નેઆર ગાલિયું સે યુજેં, જેંકે કામલ મિડેઆ સચા.
 સે કીંજી જાણે સચકે, જેંજી અંતઃકરણ કચા
 હાણે સાજન વિંજ, વિચાન નૂર રજાની પધરો. વાલંભ ભલો. ૭

ધરીયા મિંઝાળું લેરીઉં, તિં નૂર મિંઝાહી જિહાન
 નિંદા વદા સહે ઉનહીં કના, ઉનહીંજી સભ સાન
 હાણુ સાજન સમજહી જ્ઞાન ત પાર અચે ઇન પંધજો. વાલંભ બલો. ૮
 સાજન આઈએ કીન કીં હૂને પણુ તું કોન
 ઘાટ થેઓ જીંય સોન મિંઝા સે જીંય આએ સોન
 તેકે ચારે વેદતા ચોન, અપાર અકલગતિ ઉનજી વાલંભ બલો. ૯
 આએ અકલગતિ ઉનજી સે ચે મેં કીં ન અચે
 કિત દાતા કિત ડુબરો, કિત સ્વાંગ વિજી તો નચે
 સાજન દિલ સચે, પાણુ પડુડજ પાણુ કે વાલંભ બલો. ૧૦

૧૦ કાફી.

(રાગ-કારાઈડો-અંગણ ઇધોથી' ઇન ગોસ્ત મહમદજી-કાફીજી ચાલ)

નેજો સાણુ તું ન્યાર; વલા આંઈની આયો અંતર જા ઠાર;
 નિમાણીકે—ટેક.

પ્રીતજી આંઈ રીત ન જાણાં, કીં ન જુમંતી આચાર;
 અવગુણે મુંજે સામું મ ન્યારો હથ જલ્યો કિરતાર. નિમાણીકે. ૧
 હથ બધી આંઈ અરજ કૈયાંતી, મુંજતું મુંધર ટાર
 દીન દયાળતા આંઈ ચોવાજો, અબલા જા આધાર. નિમાણીકે. ૨
 પરપંચ કૈધે પાર ન આયો, જોઈયમ સભ જમાર;
 શીલ, સંતોષ ને દયા, ક્ષમા મુંકે દેઓ પદારથ ચાર. નિમાણીકે. ૩
 કેંકેચવાં બેઓ કો ન દિસાં, આંઈ સુણો મુંજા મહબુબ ચાર
 સાજનચે મુંને મહેરું કરે મુંજે દિલમેં વસો દિલદાર. નિમાણીકે. ૪

૧૧ કાફી.

સમજી હલો આંઈની, ભલામાડુ, સમજી હલો આંઈની
 મુબારબી આંકે હુજો ઘણું ખીં. ભલા. ટેક.
 નિરસી છદેને નેકી કમાયો, મ કરેઓ પરાઈ કીં;
 ખલક સજમેં ખાલક આએ, દિસ વાસ કુલે મેં જીં. ભલા. ૧

નમી હલો નિત હેત કયો, થીઓ મેણુ નરમ આઝે તી
 નિર્મલથી આંઈ પાક નેઆર્યો ત રહેમત જા વસે મી. ભલા. ૨
 કામલ શકરેંજી શોખત જેકન, સેજ કામલ તા થી;
 મીતું કરે આંઈ પાણુ સુંજાણો, ત રાત મિટી થીએઠી ભલા. ૩
 સાજન ચે મુંજા ઘણા વલા, વારે વારે ચવાં આઉં ઈ;
 દિલમેં રખો આંઈ કીં મ વિસાર્યો, લોહ મથે જીંઝલી. ભલા. ૪

૧૨ કાફી. રાગ-ધંજ.

વેનેં તું મન રે મરી; સમજ હાણુ વેનેંતું મન રે મરી
 વરી અચ સાધુસંતેંજી શેરી; સમજ—ટેક
 વારે વારે તોડે કિતરો વારીઆં, હલ કુખુધિ કનાં તું ટરી;
 જિકો દિસેં તેમેં અટકો રેંતો, નેઆરીએં ન પાછો ફિરી. સમજ. ૧
 મિથ્યા મનોરથ સંશે કરેને, તું કડેં ન વેંતો ઠરી
 કૂડે સુખેમેં તું ઇરે લોલાણે; જીં પેતો ખડે મેં કરી. સમજ. ૨
 હિરથ હવા બિધ રીસ ઘણી, તું કીં ન હલેં તો ઠરી;
 કાલ જોરાવર જડે જલીધે તડેં તું રોને ઠરી. સમજ. ૩
 સંતસમાગમ સુખજો સાગર, નાંજો કા એડી બઈ ગરી;
 સાજન ચે ઈતાં લક્ષ જિનીને તું સમજીને રેંન હરી. સમજ. ૪

૧૩ કાફી. રાગ-ધંજ.

હી જગ સપતું આહે ભલામાડુ હીજગ સપતું આહે
 કુલાએ તો કરીએં કોડ ઉપાએ. ભલા—ટેક
 નામ ને રૂપ જે દષ્ટ પદારથ, ધિર ન રાંધો કાએ;
 દિપસિખાજીં વિજજો તડાકો, તીં સભ વેંધો વિલાએ. ભલા. ૧
 ધીઉં નોડું સુત દારા ધનમેં મહોખત કેડી લગાએ;
 જોસ હકલું બેડી બગાયજી કાલતીં દીધો ઉડાએ. ભલા. ૨

હિતરો થેઓ હથે હિતરો ક'ધાસું, મન તોડે તો ભટકાએ;
 ખપુલે'ભ હાર ઘણા, સે વંધ્યાસુતતો બનાએ. ભલા. ૩

ધન હુએ ને ઘણી ન રે, અને ઘણી હુએ ધન નાંએ;
 ખોટી બાળ અકારણુ ભાસઇ, તેંકે સચી મલાએ. ભલા. ૪

અહં મમતામેં રચી કરે ને, કીં સોએ'સરૂપ ભૂલાએ;
 ભૂપત સોંણે લિખારી થઇ'લ' ઘરઘર તો અથડાએ. ભલા. ૫

નિજ સરૂપ કે જાણુ ભલા હાણે, વિરથા મ જન્મ ગમાએ;
 સાજન એ બલિહારી સંતે'લ, ઈં મૂકે ચેઓ સમજાએ. ભલા. ૬

૧૪ કાફી. રાગ-ઈજ.

તું તોજે રૂપકે જાણુ તપાસે તું તોજે રૂપકે જાણુ
 અખંડ સોંએ આતમ અનુભવ આણુ; તપાસે. ટેક.

મન બુદ્ધિ ચિત અહંકારથી ન્યારો, ન પંચકોશ પંચ પ્રાણુ;
 જડ અસત દુઃખરૂપ અનાતમ; ચૈતન આંધં તો સાણુ. તપાસે. ૧

જાગૃત સુપન સુસોપતિમેં તું, સાક્ષી સ્વરૂપ સુજાણુ;
 ત્રીકંના તું પાર આઇએ, તોકે નાંએકીં કલ્પિત તાણુ. તપાસે. ૨

જનમ મરણુ ન જરા તું હીકે, સુખ દુઃખ વૃદ્ધિ ન હાણુ;
 તું અસંગ સરૂપ વ્યાપક પુરાણુ; આકાશ જે એ'ધાણુ. તપાસે. ૩

સત ચિદ આનંદ સરૂપ તું હીજે; ઈંઅ ચએતા શ્રુતિ પ્રમાણુ;
 નિશ્ચે કરતું વેદ વચને, અસલ'લ ચોરખાણુ. તપાસે. ૪

બ્રહ્મવિદ સતગુરૂ ઈંઅ લખાઇન, જિન સોંએ રૂપ નારાણુ.
 સાજન સરૂપ અનિરવાચી, પોએ ન જેકે વાણુ. તપાસે. ૫

૧૫ કાફી. રાગ-ઈજ.

સોંએ સ્વરૂપ અદ્વીત સમજ સુખ સોંએ સ્વરૂપ અદ્વીત
 કુલા હુંઈ ભટકે થીએ લયલીત. સમજ. ટેક.

સમજી સુખી થી કીંમ કરતું, અવિનાશી અખંડિત;
સ્વરૂપ યથારથ વિશ્વે કરે ને વ્રત વેવાર દેહ રીત. સમજ. ૧

અહણુ ત્યાગણુ કે'એ કને, કોએ નાંએ પદારથ દ્વૈત;
અસ્તિ ભાતિ પ્રિય આઈએ' અસલ તું, નામ રૂપ કલપીત. સમજ. ૨

સુખ દુખહીન ન પાપ પુનર્કી, રાગદ્વેષ વરજીત;
તું અસંગ અરૂપ વિભુ બ્યોમજી, ચિદાનન્દ અકુરીત. સમજ. ૩

શુભ અશુભ ન ઉચ નીચ કીં, લાલ હાણુ ન કિંચીત
જી'એ તીં નહિ ન જૂતું આદિ અંત મધ રહીત. સમજ. ૪

નિર્વિકાર નિર્લેપ નિર્જુણ, અજર અમર અજીત;
શુદ્ધ સનાતન એકરસ નિત, સાજન સોએ નિસ્પ્રીત. સમજ. ૫

૧૬ કાફી. રાગ-ઈજ.

રૂપ જથારથ ન્યાર વલા, તે'એ રૂપ જથારથ ન્યાર
ખેઆ છડ કૂડા સલે જંજર; વલા—ટેક.

તરજ મસ્યાદિ વાક્ય વેદે'જ, સમજે' ન તે'એ સાર
વાચ છડે ને લક્ષ અહણુ કર, અધિષ્ઠાન આધાર. વાલા. ૧

વરણુ આશ્રમી તું ન આઈએ પરપંચથી પાર
સમજી વિઈ રો પાણુકે, તું નિરંજન નિરાકાર. વાલા. ૨

અહં મમતાથી ફર થઈ, કર અહોનિશ ઈજ બચાર
પૂરણુ પદ પરમાતમાસે. નિજ સોહં પ્રજ્ઞાકાર. વાલા. ૩

સહેજ સ્વભાવે પ્રારબ્ધ પ્રેર્યો, વરતણુ કર વેવાર;
તો'એ સ્વરૂપમે' નાંએ ઉપાધિ, કિંચિત માત્ર લગાર. વાલા. ૪

સાજન નામને રૂપ સે કલ્પિત સતચિત આનંદ ધાર
પ્રત્યક ચૈતન પ્રહારસ્વરૂપ તું નિશ્ચે કર નિરધાર. વાલા. ૫

૧૭ કાફી.

રાગ-સમજી કર કાસમાય, લલો ચારવે'ન-સેવારામજી કાફીજી ચાલ.

અવસર કીંમ વિંજાએ લલો ચારવે, ફૂટે સુખે મેં રચી. અવસર ટેક.
 માતા પિતા સુત બ્રાત ધયાંણી, કુલ કુટુંબ સખ ઝાંઝવે પાણી
 સે તું ધિલમેં વિચાર લલો ચાર વે, કાયા આયે કચી. અવસર. ૧
 મિલકત માલસે કી કમ ન ઈંધે, જાણે તો સુખ દુખ પોએ થીંધે;
 અખીંઈ ઉપટે તું ન્યાર, લલો ચાર વે, કુલા મરે'તો પચી. અવસર. ૨
 પ્રપંચમેં હીં રાત તો ગુજરીંએ, મૂલસ્વરૂપ કે તુંતો વિસારીંએ
 હાણે મન કે તું વાર, વલો ચારવે, શોહોળત કર તું સચી. અવસર. ૩
 સાજન ચે હેર સમજે ત સારો, જ્ઞાન વિના સલ આએ અંધારો
 પિંઢો પોત સંભાર લલો ચાર વે, સતગુર શરણે અચી. અવસર. ૪

૧૮ કાફી. રાગ-ઈન્જ.

આતમ તતવ વિચાર લલો ચારવે; નિરખે ન્યાર ફિરી, આતમ. ટેક
 નિજ સ્વરૂપકે ભુલી સુંજાણે, અન્નાતમ દેહ કે તો આતમ જાણે;
 મિથ્યા ભરમ સે ટાર, લલો ચાર વે, પાણુ સુંજાણુ હરિ. આતમ. ૧
 નામને રૂપ સે કલ્પિત આએ, સતચિત આનંદ સોંએ સદાએ
 સમજી થીને તું ચાર, લલોચારવે, નિશ્ચે કર તું ખરી. આતમ. ૨
 ત્વંપદ તત્ પદ વાય કે ટારે, લક્ષ પાંહીજે તું નિશ્ચે ધારે
 ભાગ ત્યાગ કરે ન્યાર, લલો ચારવે, વેદવચને કરી. આતમ. ૩
 શ્રુતિ સતગુર અતુલવ પાંજે, સાજન સત્ય સ્વરૂપ સદાજે
 ભાસે પ્રહ્માકાર, લલોચારવે, સાગરમંથળ સરી. આતમ. ૪

૧૯ કાફી. રાગ-ભેરવી.

(‘આધઅધ વાટું નિત તી નેઆરીઆં’ ધન મથરાંજી કાફીજી આધ.)

અંગણ મુંજે તું અચડે પિરી, ઘણું તલખાંતી આઉં તુહિંકે.

લલો અંગણ. ટેક. ૧

તોજી અખીંએ કના મુકે નેહ લગો, મુંસે રૂશીમ રો;

તું પરચડે પિરી. ઘણું. ૧

જાની મુંડાં અચો મુંતે મેરું કરે, તોકે હધની દીયાં

દિલ વિચડે પિરી. ઘણું. ૨

તો ધારા જાંઠોહી કીંજીએ, મિંજ વિરહજી બરેતા મચડે પિરી.

ઘણું. ૩

મુકે તોજી મિલણજી આચે પ્રીત ઘણી તોસેં ગાલીઉં કૈયાં આઉં

ગચડે પિરી. ઘણું. ૪

સાજનચે મુંકે તોધારા બેચો નવણે, મુંકે તુંની લગે સચડે પિરી;

ઘણું. ૫

૨૦ કાફી. રાગ-ઈજ.

જાની કરેચો સંભાર; મુંજી મહેબુબ મહેરું કરે; મ્યાંઅલાં ટેક૦

મું કમીણીજી અવગુણ અઈન ઘણા,

મુંજે અવગુણે સામું કીંમ નેઆર. મહેબુબ૦ ૧

હિરસો હવાજે પ્રવાસે આંઉંવઈતી વિંજાં;

મુંજે હથ જલેને ઉતાર્યો આંઈ પાર. મહેબુબ૦ ૨

મન હઠીલો ઘણું મુંકે કીં ન મંજે,

ઘણું પલીઆં પલ ન રહે, કુડા કરે તો કાર. મહેબુબ૦ ૩

તલખાં તોકે ઘણું મુંકે મિલણજી આસ,

તો ધારા બેચો કો નાંચે સાજનજો આધાર. મહેબુબ૦ ૪

૨૧ કાફી રાગ-ઈજ.

સમજ સોંચે થયો, જી હુંચો,	સમજો ટેક.
મહેર કેયું મું પિરી મું મથે,	
હીજ દેહ વિનાશીસે આંઈ ન હુંચાં,	
આયાં સત અવિનાશી, જીતું નયો.	મેરું ૧
સૂક્ષ્મ દેહ કારણ પંચ કોશનકી;	
જીજે તીં જ્યો અજ્ઞાન અંધારો વયો.	મેરું ૨
દો ઈન્દ્રિયું કારોં મન સુકે કીંન જીડે,	
આંઈ સાક્ષી સ્વરૂપ સર્વમે છયો.	મેરું ૩
નામરૂપ સાજનસે આંઈ કીં ન હીસાં,	
મુંજે લક્ષ સ્વરૂપસેં નિશ્ચે રયો;	મેરું ૪

૨૨ કાફી રાગ સસઘજો.

સચો સાંઈ સંભાર, અલા સમજ થીને સુખી,	સાંઈ સંભાર ૦ ટેક.
અલાચે કુડીકાયાસેં રચી હેડો અવસર કીં મ હાર;	સાંઈ સંભાર ૧
અલાચે કુડકપટ તો તું કઈચેં જોનેં જોરાણેજી માર,	સાંઈ સંભાર ૨
અલાચે તમાં રજો ધનમાલજી તેંસે થીને તું જોવાર;	સાંઈ સંભાર ૩
અલાચે મિતાં દુનિયાજી મિંજા આચેકીં ન કરાર,	સાંઈ સંભાર ૪
અલાચે મહેજીજી સાણ મિલણ ચયે સાજન કરકીં વિચાર,	સાંઈ સંભાર ૫

૨૩ કાફી રાગ-ઈજ.

જાની તોવટ આચે; તોવટ આચે અલાચે નેઆર સિધક સચે.	ટોક ૦
અલાચે હાધીસાણ મિલજતું હીંધે સાંઈ સુલાચે.	તોવટ ૧
અલાચે સસઘ દેસકો દોરીચેં, દિલજનીસેં નેહ લગાચે,	તોવટ ૨
અલાચે જોજે નેઆરજ પાણમેં સજી રાત સુમીમ વિંજાચે;	તોવટ ૩
અલાચે દિલજર ધારા નાંચે દો, જોઆ વેમસે મનજા મિટાચે;	તોવટ ૪
અલાચે સાજનચે દિલ પાણકે મોર હેવર પોચે સદાચે;	તોવટ ૫

૨૪ ડાફી રાગ-ધંજ.

કર જાનીસે ખ્યાર, જાનીસે ખ્યાર;	
અલાએ દિલ્લર આએ સયો.	ટેક૦
અલાએ દુનીઆં મિશાલે ખાખલું;	
તેંજે કરીએ કેડા ઇતખાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૧
અલાએ આવે ક્યાં વેંને કિદાં	
તું અસલ તોજે ન્યાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૨
અલાએ મહેબુબ જુડયો જાનસેં,	
તું ડુંગર દોરીએ ખાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૩
અલાએ પિરી પશને પાણુમેં,	
તેમેં કીં ન લગધી વાર;	જાનીસે ખ્યાર૦ ૪
સાજનયે દિલ આરસીમેં	
થીંધે હક ધીધાર.	જાનીસે ખ્યાર૦ ૫

૨૫ ડાફી રાગ-ધંજ.

પડતું લાએલા ઇલલા, અલા યા રસૂલિલ્લા.	ટેક૦
અલાએ કલમું જે ન પડનસે, બેખખરા આઈન ખૂલા;	ઇલલા૦ ૧
અલાએ કલમેં સાણુ તુંહીજ સએ ખતરે વેંધા દિલા;	ઇલલા૦ ૨
અલાએ સિધક સએ સાણુ પડજ તું બેઆછડ સએ લેમ ઠલા.ઇલલા૦૩	
અલાએ કલમેંજી તવાર કર, છડ કૂડા કરમ હુલા	ઇલલા૦ ૪
અલાએ કલમુંપાક પડજ તું, ચએ સાજન મિલધે મૌલા;	ઇલલા૦ ૫

૨૬ ડાફી.

(રાગ-પણુ દિસણુ આયો પાંછજો તમાસા' ઇન સયુજી કાશીજી ચાલ.)

આયેં અસલ તોકે ન્યાર તપાસે, કૂહતો કરિંએ જંજાર;	આયેં ટેક૦
મયાકુતુમ્ ઇન્માકુતુમ્ લિખ્યો કુરાનમેં ન્યાર;	આયેં૦ ૧
ઉપનું આયેસે થીંધો કુનાસલે રોધો ઇલાઇયાર,	આયેં૦ ૨

સો ભકા બેઆ લેભકા સભ અનાસર જે ચાર;	આયેં ૦ ૩
સોહં સચને પી પિઆલો, બેઆ બેઆલ સે ટાર;	આયેં ૦ ૪
સાજન સચ આએ નૂર ઘલાહી સે તું દિલમેં ધાર;	આયેં ૦ ૫

૨૭ કાફી.

('ને'લવેસે ન્યાર તું મહોબત મટાર' ધન ગોસમહમદજી કાશીજી ચાલ.)

જીવ મુંજા ચાર, તો કીં ન કેઓ વિચાર; કીં ન કેઓ વિચાર;

તોને જીંયણુ દીં જ ચાર રે—જીવ૦

વિચારે તું ને આર રે, કીં નિરખે તું ન્યારરે;

દીલમેં તોજે આએ ધીધાર; તો કીં ન કેઓ વિચાર; ટેક,

કુલા આવેં તું કુરો કૈયેંતો, કેડી લગાયેં લાર રે; જીવ૦ ૧

કૂડી કાયાકીં ન નિલધી કીં ન કાઢયો તો સાર રે, જીવ૦ ૨

સચી સોહોબતસેં પ્રીત ન કરીયેં કુહા કૈયેં પચાર રે, જીવ૦ ૩

સમજેધારા સાજનચે, તોકે કહે ન ઇધો ચાર રે, જીવ૦ ૪

૨૮ કાફી—રાગ ઇન્દ્ર.

કુલા લગાયેં ને; ખોટી લાજ દીધ છે, પરદેહડા અચી—

તો કુલા લગાયેં ને, પરદેહડા એચીરે,

લટાજિડા અચી કીં તું સમજકર સચી, તો કુલા લગાયો ને, ટેક૦

જેંકે તું પિંડનતો જાણે, કો ન નિલાઇયોસે, પરદેહડા ૦ ૧

દિસણમેં તોકે જે અચેતા, સે પણ થીંધા ખે, પરદેહડા ૦ ૨

પરપંચમેં હોં રાત ગુજારીએ શુદ્ધ વિચાર ન કે; પરદેહડા ૦ ૩

સાજનચે હાણે પગેં છણી પો, સુરપદ કામલજે; પરદેહડા ૦ ૪

૨૯ કાફી રાગ-ઇન્દ્ર.

તોસેં દિલ લગો, તોધારા નાંએકો સગો,

મુંજા મહોબુબ મીઠા પિરી, મુંજે તોસેં દિલ લગો; ટેક૦

તો મુકે એડી સમજ મુંજાઈ, મુંજે ભરમ લગો; મુંજો ૦ ૧

મુતે બિઠેતા તોડે સાર્યાં, ન આઈએ' તું અગો;	મુંજે૦ ૨
જિહાન સજેમે' તું આઈયે' આઈં કે'સે કૈયાં ધગો,	મુંજે૦ ૩
કુદરત તોજી આએ વદી તું આઈયે સખ જગો.	મુંજે૦ ૪
સાજનચે સએ તું બોલેતો, તુંહી તુંહી તાર વગો.	મુંજે૦ ૫

૩૦ કાફી.

('કીંકરિઆં મુંકે વસન લગો' ધનિ ગોસમહમદજી કાશીજી ચાલ.)

લા આઈં કેડો ચવાં, મુંથીચેઓ ન વિંજે;
 તું આયે સે અપરમઅપારો, લા આઈં કેડો ચવાં; ટેક૦

કાગરમે' આઈં કુરો લિખાં, આયેતું અલખ નિરજન ન્યારો;
 બુધ વિચારી કુરો કરે, તું આયે' બાવનથી બારો; લા આઈં૦ ૧

અછો રતો તું કીં ન ચોવાજે નીલો પીરો તું નાંધએ' કારો,
 જિકીં ચવાંસે ચેઓ ન વિંજે,તોડે પહોચે ન જીલજો ચારો.લા આઈં૦૨

ઊંચું નીચું નિંદો વદો ધ્રગો, તું ન આઈયે હલકો ભારો,
 કુદરત તોજી આએ વદી આઈંચઈ ન સગાં તો જો દારો.લા આઈં૦ ૩

લા તુંહીજી શિકલ નાંચે, પાક અધયે' પરવર દિગારો,
 નેતિનેતિ તોડે વેદ ચવનતાં, સે ન લલે તોજો થારો; લા આઈં૦ ૪

સાજન અએ સએ આઈયે' તુંહીતું બોલેતો તું બોલણુહારો;
 નૂર તુંહીજો ભરપૂર ભર્યો આઈયે' તું નિરાધારો. લા આઈં૦ ૫

૩૧ કાફી રાગ-ધજ.

લા તો ધારા દિલકીં ટકે, જે'કે તોની લગાયો નેડો; લા તો ધારા.ટેક.

પલપલ તોડે ધણું સંભાર્યાં તો ધારા હીં કીં ન ગુભર્યાં,
 જિતે તિતેલી તોડે નાર્યાં માન લભાં તોજો સેડો; લા તો ધારા૦ ૧

ધણું તપાસે ન્યારાં પીંનેમે' છુપ્યો આઈયે' તું ગુંગટ તનમે';
 બાર મિંજ આઈયે' તું વનમે' જિત જેડો તિત તેડો. લા તો ધારા૦ ૨

અપરમ અપાર સેતુંડીજ આયે' અગમ અગોચર તુંતો આઈયે,
 જિકી ઠેરાયાં સે તું નાંઈયે' કીંચવાં કે જેડો. લા તો ધારાં ૩
 મેહિયુખ આઈયે' મિડેથી ન્યારો જિહાન સજેજો સિરજજી હારો;
 કિત ચંદ્ર કિત આઈયે' તારો, તું ધરિયા તું બેડો. લા લો ધારાં ૪
 દિલ્લર બની તું અકથ કહાની, આઈફનાથી વેધો ફાની;
 સાજન ચચે તું આઈયે' સદાની, તો સે હુવે છાલ મેડો. લા તો ધારાં ૫

૩૨ કાફી રાગ-કાશ્મીરો

મુંકે વલો લગે તો ને, મુંકે સારો લગે તો ને;
 'નિંદજે નિંગરડેજે', મામુંડીકે વલો લગેનો રે. ટેક૦
 ખેણ મુંડીકે ખૂબ ન લગે, સુમન ન સુવણે;
 મોવન મુંકે મોરલી ખ્યારા; મુંજે હેત સામરીયેસે; નિંદજે ૧
 પ્રાણ મુંડીજે પ્રીતમજીસે જીવન બદલ જે;
 'તન મન ધન આઈ ધનતાં ઘોરીઆં નિત નમાં ધનકે. નિંદજે ૨
 પાતલીયેસે પ્રીતજ લગી ટારઈ ન ટરે;
 લટકારેબ લટકા દિસી મુંજે અંતર તો ઠરે. નિંદજે ૩
 આઈ કમીણી નેહ ન બાણાં અવગુણજો નાંચે છે;
 સાજન ચચે મુંતે મેરૂં કરે, મુંકે કાનજી દરશણ દે. નિંદજે. ૪

૩૩ કાફી રાગ—મારઘજો.

કીંકરિયાંરે બિધ્યારી, સરૂપસે થઈ એક તારી; કીંકરિયાં ૦ ટેક૦
 મુરખહ કામલ ઈંચ બતાયો રે આતમ અખંડાકારી,
 બાબારે આતમ અખંડાકારી; સ૦ ૧
 તત્ત્વવિચાર સે અહોનિશ કરિયાં રે સોઅે સરૂપ સંભારી;
 બાબારે સોઅે સરૂપ સંભારી; સ૦ ૧
 પિંડ બ્રહ્માંડમે નિરજે ન્યારાં રે, ચૈતન સચરાચારી;
 બાબારે ચૈતન સચરાચારી; સ૦ ૩

ફેન તરંગને બેચ્છા પરફોટા રે સેતાં અચ્છેલું વારી;

બાબારે સેતાં અચ્છેલું વારી. સં ૪

સતચિત્ત આનંદ સરૂપ તુંહીજી રે નિશ્ચે થેચ્છો નિરધારી;

બાબારે નિશ્ચે થેચ્છો નિરધારી. સં ૫

સાજન સર્વત્ર સોઝાં પ્રકાશ્યો રે ભાસ્યો બ્રહ્મકારી;

બાબારે ભાસ્યો બ્રહ્મકારી. સં ૬

૩૪ કાફી.

('દાદા બાજ વિંજેતો કેયડાં' ધન ખીમદાસજી કાફીજી ચાલ.)

મન સુરખ કીંચ ભરમાણે, નિજરૂપ નથો તું બાણે; મનં ટેકં
રિયાલ રૂપીઆ નોટું કરિયેં ગિની ત્રિજેરી તેમેં ભરિયેં;

હિતા હુતાથી તાણે; નિજં ૧

નેકી ભધી તું કીં ન નેઆરીઝેં, કરે અનરથ પિંઢળ કમ સાયેં;

હકકે કીં ન સુંબાણે; નિજં ૨

કુડા કરમ કેયેં તો ભારી લગી તોજી દુનિયાંસેં ચારી;

ફિરને દેથ દુરાણે; નિજં ૩

જેજો ખ્યાર રખેં તો દિલમેં સેતાં વિણસી વેંધા પલમેં;

કર વિચાર કીં હાણે. નિજં ૪

સાજન ચચે સુણ મૂઢ અભાગી ન્યારજ મોહ નિદ્રાથી બાગી;

થીને તડે ઠેકાણે; નિજં ૫

૩૫ કાફી રાગ-ઈજ.

તોજો અસલ ન સમજે ભાઈ, છડ કુડી ગિલા પરાઈ, તોજો. ટેકં
પાણુ વિસારે બેચ્છો દિસેંતો, સમજ વેંણેજી ગાલવિસેંતો;

પિંઢળ જીણી દાઈ. છડં ૧

બીજ મિંબથી બડ થેચ્છો, સે બારા કીંનડીં અચી પેચ્છો;

શુડ ડાડેં સલે મિંબઈ. છડં ૨

સોન ઘડે જીઘાટ કેયો, સે ઘાટ વેવારમેં રચી રેયો;

સોન ઘાટ હિકડાઈ; ૭૭૦ ૩

ન્યાર વિચારે દિલમેં માલક, ખલક સજીમેં આઝે ખાલક;

જીંચ અખરે મેં સાઈ. ૭૭૦ ૪

સાજન ચઝે સચ સમજી રોજે, દિલજખાંસે બેયો ન ચોજે;

કીજે દદ એકતાઈ; ૭૭૦ ૫

૩૫ કાફી ભેથ રાગ-સસધજો તથા સમયાનુસાર.

દિસી મેડી માડિયું, તું પઈ મુંજણે,

આઝે અસલ તુંહીજો, તેંકે કીં નતો બજો;

હાણે કુડેની વિસાણે, તો પોત વિંજઝે પાણજો; ૧

સચો આઝે હિકડો બિયો દિસેં સે ફૂડ;

બજો વિઘરો પાણકે તું કુલાચીએતો ધૂડ,

હાણે સમજ સિંયાણાં મૂઢ તું વાકેફથી વાહેદજો. ૨

બનભધારા જે દિયું આંઈ કયો કીમ ઉચાર;

રાતો દીં દિલબનસેં તેં બનીકે સંભાર;

જુકો આચ મિણીજો સાર, સમજ તેંકે સાજન ચઝે; ૩

અવલ જે આખર રઝે તેં કે બજુજ હેર,

હિય બ ખલકત તું દીસેં સે ઉન સાચરજી લહેર,

હાણ આઝે સે બેયો કેર, તું સમજરે ન સાજન ચઝે. ૪

ફૂડી ફુનીઆં માલ ધન, ફૂડા સલે આચાર,

ખવાખ જેડો ખ્યાલ હી, ખૂબ તપાસે ન્યાર;

કર વાહેદજો વિધાર, ત મિલજી થીંધે મહેબુબસેં; ૫

તમા છડ તમામ તું સુમે ન સુખજી સેજ,

પાણ પડે પાણ કે તું ઝીંન ઈકાયત રેજ;

હાણ બેયો સે કીંમ કરેજ, ત ઠરીથીને ઠારતું, ૬

૩૭ કાફી રાગ-ઈજ.

હી અવસર તું એરે વિંનયો કીં વિચાર ન આયો; હી અવસર૦ ટેક૦
 સુતી સલજમારમેં બિંધ કીં ન જગાયો; હી અવસર૦ ૧
 મુરખધ માંધા વિંજી કરે, કંધ કીં ન નમાયો; હી અવસર૦ ૨
 બનીસેં મું જેદીઉ દિલકીં ન લગાયો; હી અવસર૦ ૩
 હાધી મુંજે હાલદાં નેઆરે સહી સુલાયો; હી અવસર૦ ૪
 કુલભાની કિરતારતાં જે સાજનકે સમજાયો; હી અવસર૦ ૫

૩૮ કાફી રાગ-ઈજ.

યશક લગાએ ગયો મુંજે બની; મુંકે કરે મસ્તાની; યશક૦ ટેક૦
 ડુંગર આંઊ કી દોરીઆં કેડી કરિયાં હો કાની; યશક૦ ૧
 બની જેડી બતજી, બઈ કાં નાંએ નિસાની, યશક૦ ૨
 મહોબત તોજી મારેઓ, કીં રખાં આંઊ છાની; યશક૦ ૩
 પિરી પરચેજ પાણુસેં આંઊ થીઆં કુલ ભાની; યશક૦ ૪
 સાજન ચએ શિરતાજકે, મુંતે કયો મહેરબાની, યશક૦ ૫

૩૯ કાફી.

(‘માં ઘર સંત અચન; આંઊ કુલભાનવિંજ’ ઈન-સેવારામજી કાફીનો રાગ.)

પ્રીતમ પ્રિયતા લાગેં અંતર ઘટમેં રેઆ

અંતર ઘટમેં રેઆ આનંદ મંગલ થેઆ, પ્રી૦ ટેક૦
 સત ચિત આનંદ સદા, જેકે ચેંતા વદા;

સે પાણુઈ પાણુમેં ગડયા, સંકલપ સમીને વેઆ; પ્રી૦ ૧
 મું પિરી કે દીઠો, મુંજે દિલમે વિઠો;

ઘણું લગે તો મીઠો, સુખ વિંજે ન થેઆ; પ્રી૦ ૨
 પાણુ સુંબતો જદેં એકતા થઇજ તદેં;

હાણુ દુગે ન કદેં પૂરણુ થઇતાં દયા; પ્રી૦ ૩
 ઈય મું નિસ્ટે કેઓ દ્વિતીયાભાવ વેઓ,

અસલ હુવો રે રેઓ, સાજન વિસર્યા બેયા. પ્રી૦ ૪

૪૦ કાફી. ઇચ્છાચાલ.

- પ્રાતમ સચો સોંચે પિરી, અખંડ આચે દિલબની
 અખંડ આચે દિલબની, તન મન ધન કુલબાની. પી૦ ટેક
- અનાતમ થુલ હી જિકા સેતાં આચે લેલકા,
 રોંધો અસલ બેચો નકા, થીંધો ફનાચે ફાની. પી૦ ૧
- તત્ત્વ સમાસ કરે, મૂંજે દિલ તો ઠરે
 કેર જનમે મરે સતશુર કિધ એસાની. પ્રી૦ ૨
- ઈ મું કેચો વિચાર દિધ મૂંજ હરઈ બ્રાંત બધ
 અંતર એકતા થિધ પાલો ધરી થ્યો પાની. પ્રી૦ ૩
- સાજન સમજ ઉર આણે સોંચે સરૂપ કે બાણે
 પરમાનંદ સુખ માણે, આચે તો અકથ ઈ કાની. પ્રી૦ ૪

૪૧ કાફી.

('મું મૂંજે અખીઅતસે', આચે સબનિજે વટડે બેલી' ઇનરાગણ ચાલ.)

- સમજ તું સુખીઓ ન થીએ કુલા કૂડા કુટિયે કુટ ડે બેલી;
 ડી. ૧. છડે બાણે કંચ અણા કે કાંન અચિંધે મટ ડે બેલી; સમજ૦ ટેક
- પરનિંદામે પ્રીત રખે કુડી સોલત વ્યારીએ વટ ડે બેલી
 તાનાં મીણાં દોષ ચડાયે અકલવોણા જટ ડે બેલી. સમજ૦ ૧
- માલ મિલકત ભેરી કૈયેતો; કૈયે કૂડ કપટ ડે બેલી;
 સેતાં મિડે છડે વેને ઘરબાર ને હટ ડે બેલી. સમજ૦ ૨
- મિથ્યામે પેચો મથો હણે, કૈયે મેડિયુ છપર ખટ ડે બેલી.
 કાલ ભેરાવર હીંધે જપાટો તડેથી વેને ચટ ડે બેલી. સમજ૦ ૩
- મૂરખ મન તું ન્યાર વિચારે અખીએ કે ઉપટ ડે બેલી,
 સાજન ચએ દીસી પગ ભરીજે, સચો સાહેલ રટ ડે બેલી. સ૦ ૪

૪૨ કાફી. રાગ-ધન.

મન હઠીલા મંજરે એઓ, સતસંગમેં અચ ડે બેલી;
 મુરખે જે મેડાવે વિંછું વૃથા કીંમત પસ ડે બેલી. મન૦ ટેક
 સંત બતાઈન સારીયું ગાલિયું કહી નેઆરીજ ટચ ડે બેલી;
 નિરસી સોબત કહેં ન કીજે છડ બઈ લાલચ ડે બેલી. મન૦ ૧
 ઘણા મનોરથ તું કૈયે તો ત્રશના રખેં ગચ ડે બેલી;
 અધ ગડી વિઈ શાંત ન થીયેં, બરેં ચિંધાળ મચ ડે બેલી. મન૦ ૨
 જીવપણે જનમારો ખોધએં, અકારણ મ નચડે બેલી;
 સંસાર સુખ સે નંજવે જેડા તેં મેં કીંન રચ ડે બેલી. મન૦ ૩
 જનમ મરણ બાલ મિંબથી, કરે પુરૂષારથ લચ ડે બેલી;
 સાજન ચએ સુણ કન દઈને, સમજી ગિનજ સચ ડે બેલી. મન૦ ૪

૪૩ કાફી રાગ-ધન.

સાક્ષીરૂપ તું ન ખોજે, વિઈ ચિચાર કિજ ડે બેલી;
 ધનદારા પરિવાર પ્રવરતી ફૂલી હોક લજ ડે બેલી. સાક્ષીરૂપ૦ ટેક
 પંચભૌતિક શુભ શરીર, પ્રગટ રજ વિરજ ડે બેલી;
 તેંજે કિંચ અભેમાન કે'યેં તો, ખટવિકારી તજ ડે બેલી, સા૦ ૧
 માત પિતા સુત બંધવબાવી દેહ સંબંધી સરવજ ડે બેલી;
 અખંડ આતમ સોહં પ્રકાશી અવિનાશી તું અંજ ડે બેલી. સા૦ ૨
 માન મોહ અહંકાર તજેને, અહં પ્રહ્લ અવજે ડે બેલી;
 સાજન સમજી શાંતજ થીજે; નામને રૂપ છડજ બેલી. સા૦ ૩

૪૪ કાફી. રાગ-ધન.

ચિદાનંદ સ્વરૂપ તું, કુલા ભેગલીયેં તો હુખ ડે બેલી;
 ચેત અતુર કીં બલ પાંઈ કે જિન સતેજ રૂખ ડે બેલી. ચિ૦ ટેક
 અખંડ આતમ કે બૂલી, રખી મત મરેં તો ભૂખ ડે બેલી;
 ભત વરણ કુલ આએ ન તોજે, હુંધ મંજે જેડે નુખ ડે બેલી ચિ૦ ૧

સુભ ન હુંએ સંજ ન ભાસે, ખરે બિપોરે લુખડે બેલી;
 શ્રુતિ સમૃતિ સંત ચએંતા, આધએં અધિધાન સુખ ડે બેલી. ચિં ૨
 કૂડ છડે ને સચ જલીજે તડેજ થીએ સુખ ડે બેલી,
 સાજન ચએં એડી સમજ રખજે, ફિરી ન અચીજે કુખ ડે બેલી.
 ચિદાનંદ ૩

૪૫ કાફી.

(રાગ—અયણી તું કાન કરિયે, તિંજણને જો વિચાર તું ધન હરદાસજી
 કાફીજી ચાલ.)

અસલ તોજે કે ન સમજેં કેર આધયેં વિચાર તું	અસલ ૦
સમજે ધારા સુખ ન થીધે, ઘણી ખેને માર તું	અસલ ૦ ટેક
ખોધયેં જમારો જટનમેં વિંજી ડા કરિયેં કાર તું	
અછી ગંધી કે ધાગ લગાધયેં થીએ તો ગેમાર તું.	અસલ ૦ ૧
પુતર પોત્રા માલ ધન બિઈ જોય મંજીયે ચાર તું;	
ઉંચા ઘરસે કમ ન ઇધે, કો ખણેં તો ભાર તું.	અસલ ૦ ૨
ભેનર ભાવર મા મંજે બેઓ મંજિયે પરિવાર તું,	
તે મિંજાથી કોઇ ન તોજે, પાણુ ઇ પાણુ સંભાર તું.	અસલ ૦ ૩
રંગ કસુંભે જેડો હીસલ વેંધો ઉભાટી ન્યાર તું,	
હક હમેશાં હુંધો કાયમ તે કે દિલમેં ધાર તું.	અસલ ૦ ૪
સંત સિયાણાં સઉ વલાધયન, તેસેં કર કીં ખ્યાર તું,	
દોશ જો ધિધાર પશને સિગોથી હુશીઆર તું.	અસલ ૦ ૫
હાજર આએ સાંઈ તોવટ, કુલા લટકેં ખાર તું,	
સાજન ચયે રલ યાદ રખને, તડેં થીને ચાર તું.	અસલ ૦ ૬

૪૬ કાફી. રાગ—ઈજ.

વારમન કે દાર અહંપદ સત સમાગમ કર અચી,
 મિંજી આબાલેંથી તું છૂટને નેક સોહાબત કર સચી. વાર, ટેક

તમાં રખે ધન માલજી અઠપોર તે મેં રખે ધચી;
હક હરામસે કીં ન જાણે જિહાં તિહાં ભરીએ દચી. વાર. ૧
જેય જુરિચત કાએ ન તોજે, તેસે હેત કરિયેં હિચી;
જાન જોખન મિડે ખોધયેં રાતો દીતો મરેં પચી. વાર. ૨
કુડી દુનીઆં કમ ન ઇધે, રચો અઈયે તેલા નચી
કી ન રોને ફિટી વેને, મથેની મોત ઇધે મચી. વાર. ૩
પાણી જો ફડફટો જેડો તેડી હી કાયા કચી
તેં જો સે ઇતખાર કેડો ઢરી રાંનેં તું ઢચી. વાર. ૪
જે તું આધયે સુખ પાંધજે, તો કામ લે સાણુરો રચી;
સાજન ચએ લા શંકથીને, લે લલાએથી લચી. વાર. ૫

૪૭ કાફી.

કેંપલ માર્ણધિ કાફલો વિજી થો મૂંમલજો મિજમાન)

કો દુખી થીયેં મેંધરા, છદ કે મુંમલશાંણુ પેઆર,
મુંમલશાંણુ પેઆર શોઢા કર કીં પિચાર. કો ૦ ટેક
ખાર ઘણી પુટરી દિસે મિંજતાં ભરીઆ આંધ વિકાર કો ૦ ૧
મુમલતી સારો લગે જઢેં સજે સણુગાર. કો ૦ ૨
સેજ પલંચ પથરાણીએં ચારી ન રખજે ચાર. કો ૦ ૩
સુખ દિશી તો સનેહકેયેં, પોએ થીને તું લેજાર. કો ૦ ૪
નેડો લગાધયેં શરીરશેં, રાણા તું મિડને ખોઆર. કો ૦ ૫
દીધે ફલાએ વાટમેં, કેર તુંહી જો આધાર. કો ૦ ૬
ફૂડી કાયા આએ કચી, સડી ભરી થીંધી છાર. કો ૦ ૭
ચાહ ન કીજે ઇન જાનકે, જાની કે દિલદાર. કો ૦ ૮
સાજન ચએ સુખીઓ થીંને પીડજો પોત સંભાર. કો ૦ ૯

૪૮ કાફી. રાગ-ઈજ.

આશકથી માશુક જો તડેં વો મિલધેં મહેબુબજાન;
મિલધેં મહેબુબ જાન, કીન થીજે હેવાન. આશકથી ૦ ટેક

ઉલુકળું કે અંધો થીયે દિશ ઉગો અએ ભાન.	આશકથી૦ ૧
હલીની વિંજ હાધીવટે, ગિન મુરખધણ શાન.	આશકથી૦ ૨
ચંદ ચકોરળું નેહ કીજે બેઓ કિં ન રખજે ધ્યાન.	આશકથી૦ ૩
પૂછી સુણી વાકબ થઈ, કને વિચાર સુજાન.	આશકથી૦ ૪
કીટ ભમર ચિટકો સહે થીએ પાણુ સમાન.	આશકથી૦ ૫
સાચી સમજતા જે રખે સેજ આઈન ઇનસાન.	આશકથી૦ ૬
સાજન સમજે અમર કે ઇજ આએ ફિરમાન.	આશકથી૦ ૭

૪૯ કાફી. રાગ-ઈજ.

ન્યાર વિચાર પાણુકે, છડવો બઈ પરાઈ આસ	ન્યાર૦ ટેક
બઈ પરાઈ આસ ફૂડ મિંનથી નિરાસ	ન્યાર૦ ૧
રાણા દિસણમેં જે અએ, સે પણ થીંધા નાસ.	ન્યાર૦ ૨
મોલ બગીચા રથ પાલખી, મિથ્યા સ્વર્ગ આવાસ.	ન્યાર૦ ૩
ખવાબ જેડયું ખુસ્તું સલે, દુનિયાં મૃગજલ ભાસ,	ન્યાર૦ ૪
સુખ દુખ લહેસ્ત દોજકજે મિણીકનાંથી ઉઠાસ;	ન્યાર૦ ૫
જાત અસલ કઈ મેંધરા, તેં જો તું કરકીં સમાસ.	ન્યાર૦ ૬
ખોજે દિસ દિલ જહાનમેં આએ કેંજે પ્રકાશ	ન્યાર૦ ૭
સાજન અએ સમજી કીજે નિજ સ્વરૂપ નિવાસ.	

૫૦ કાફી—રાગ ઈજ.

સુખસફળ પાણુજે તેમં વઈ કિજે વિસરામ	સુખ૦ ટેક.
વઈકિજે વિસરામ અમરધર આરામ.	સુખ૦ ૧
નામરૂપ કલ્પિત શય, કર વિરત ઉપરામ.	સુખ૦ ૨
રાણું મંજે સે ભરમના મૂમલ મિથ્યા ભામ.	સુખ૦ ૩
ચિદગગનમેં ગરકથી, અહોનિશ આઠો જામ.	સુખ૦ ૪
પરપંચથી ન્યારો ઐયે સાક્ષીસે નિજધામ.	સુખ૦ ૫
મુરતી મુમરતી ઈંચ અવે તું બ્યાપક સલ ઠામ.	

કોઈ કલપના ન થટે એડો સે સ્વે આરામ.
સાજન ચએ' ઇં સમણ, થીજે પૂરણકામ.

સુખં ૬

સુખં ૭

૫૧ કાફી-રાગ-રાણેજો.

એડી સમજ પૈયસ વો રાણું મુંજો સેજ સમાણું; અલા એડીં ટેક.
કામ લેણ સોખતમે', મ્યાંઅલા મિડે વેમ વેયસ. વો રાણું ૧
રાણું સોઢો આંઈ ન હુંવાં, મ્યાંઅલા, ખોજે ખખર થૈવસ. વો રાણું ૨
જાત અસલણ સેજ સચી, મ્યાંઅલા, મુર્ખદ સેન કૈયસ. વો રાણું ૩
ચિત ચૈતનમે' ગરકથેયો, મ્યાંલા, કીંન જુધાઈ રૈયસ. વો રાણું ૪
સાજન ચએ વાસલ હક થયો, મ્યાંલા, વદો ભાગ ભુર્યાસ. વો રાણું ૫

૫૨ કાફી રાગ-ઈજ.

મિથ્યા હી તન ધન વો સરત્યું, પિંડ જો પાણુ સુજાણો. અલા
મિથ્યાં ટેક.

ખાલાપણુ ંયો ખેલમે', મ્યાંઅલા, વિષયે વિંજર્યો જોખન. વો સરત્યું ૦૧
વૃદ્ધપણું મે' દુખધણાં, મ્યાંઅલા, દોઅે ઇન્દ્રિયું થકન વો સરત્યું ૦૨
ઠાઠ ખન્યો હી ન રોંધો, મ્યાંઅલા, જીં પિપરણ પન વો સરત્યું ૦૩
કૂડ મિંજાથી દૂર ચિધ, મ્યાંઅલા, વેધ વિચાર્યો વતન, વો સરત્યું ૦૪
જાની આએ જાનમે', મ્યાંઅલા, જોડી જે તેમે' મન, વો સરત્યું ૦૫
હાજર આએ મિણી વટે, મ્યાંઅલા, સેજ ચએતો સાજન, વો સરત્યું ૦૬

૫૩ કાફી રાગ-ઈજ.

પિંડ જે સરૂપજો સુખવો જેડયું વારંવાર વિચાર્યો અલા, પિંડજો ટેક.
મે.જમજા હી જે દીશો, મ્યાંઅલા સેતાં મૃગજલ લુખ, વો જેડયું ૦૧
દેહ મૂમલસે આંઈ ન હુંવો, મ્યાંઅલા, ઇઅસત જડ દુખ; વો જેડયું ૦૨
મુર્ખદ કામલકે પુછી, મ્યાંઅલા, સમણ ગિનજો રૂખ, વો જેડયું ૦૩
દત ઉપાધિકે છટે, મ્યાંઅલા, ક જે જ્ઞાનકે સુખ. વો જેડયું ૦૪
સાજનચે સમણ સ્વે ધિયો, મ્યાંઅલા, વરી ન અચજો કુખ. વો જેડયું ૦

૫૪ કાફી રાગ-ધન.

ચિદ ગગનમેં ગરક પો જેડયું પિંડ જે સ્વરૂપ સમાણ્યું અલા.

ચિદ ગગનમેં ટેક૦

તમ અજ્ઞાન સે મિડે બ્યો, મ્યાંઅલા, ઉચ્યો જ્ઞાન અરક, વો જે૦૧
અસલ હુઓ જે સેજ રેઓ, મ્યાંઅલા, મિટેઆ બેઆ તરક, વો જે૦૨
થઈ હિકડાઈ હકસેં, મ્યાંઅલા, રેઓ કીં ન ફરક, વો જે૦૩
અખેરસ આનંદ ઘાયું. મ્યાંઅલા, થયું તેં મેં લરક, વો જે૦૪
સાજન ચચે સુખ ચે ન સગાં, મ્યાંઅલા, એડો આચે ધરક, વો જે૦૫

૫૫ કાફી.

(પદ રાગ, 'નિરંજન નામ નિરાકારે જપે મેં ન અચે' ઇત ભીમસીંગે
પદ જે રાગ)

અહો નિશ જ્ઞાન વિચારે સિયાણા કીજે; ટેક૦
કાલ જે કોરીઓ બાણ કાયાકે વલા, ભૂત ભૌતિક અસારે,
સિયાણા૦ ૧
સંતેજે સંગમેં નિત નિત વેજે વલા; બ્યો છડે આરંપપારે,
સિયાણા૦ ૨
અમૃતરૂપી વચન સાધેબ વલા, સમજી ગિનજે તેંજે સારે,
સિયાણા૦ ૩
જન્મ મરણ બ સંકટ વેધે વલા, મહા સુખ થીધે અપારે. સિયાણા૦ ૪
દ્વૈત દૃષ્ટિ કે ફૂર કરે ને વલા, શુદ્ધ દૃષ્ટિસેં ન્યારે. સિયાણા૦ ૫
સાજન ચચે દેહલાવ છહે ને વલા, કર વૃત્તિ બ્રહ્માકારે. સિયાણા૦ ૬

૫૬ કાફી.

(' પલિયાં પત્ર ન રાંધી પ્યારા. દિલડી તો ધારા ' ઇત ભિલંધણ
કાફી જે રાગ.)

ગુફઅરણ સુખકરણ તેંજે સરણ ગિમન ચાર તું ગુફ૦ ટેક.

હી ત્રિલોક તેમે' થોક ઇશિય ફેક કો ખોયે
સુરતરૂ છદે ખાવર થદે ઇતધર અદે તો મોયે;

પિંડ કે મંજે ને હુશિયાર તું. ગુરૂં ૧

જગજા કાર સખાહી અસાર હી ઘરખાર સે કૂડા
મનજા મૂઢ વનજા ભૂંઢ સે ઇન કીચમે મૂડા;

તેમે' કો થીયે' તૈયાર તું. ગુરૂં ૨

પિંડ કે લખે ચિદરસચખે તનતે મખે ને રોજે
નિત સતસંગ સહિત ઉમંગ ઇન જલ ગંગમે' પોજે;

ગુરૂ ઉપદેશ તે' કર ખ્યાર તું. ગુરૂં ૩

પાણુ સુખાણુ છડ બઈ તાણુ, ઘર ગુરૂ વાણુ, હાણુ હિયે,
લવલય મિટે પીડા ફિટે, ઓસડ ઘટે ઇ જખીએ

અખીયે' કે ઉઘાડે ન્યાર તું. ગુરૂં ૪

સાજન સમજ પેરે' નમજ હુખડા ખમજ જે ઇનમે'

આનંદરૂપ તુંજ અનૂપ થીને ભૂપ તનહિનમે.

મૃગપતિ મંજ અયે' ન સિયાર તું. ગુરૂં

૨ મુજરાતિ કાવ્યો.

૧ પદ—રાગ-સમયાનુસાર.

('અનુભવી આનંદમાં અભરસના ભોગીરે;' એ મુદ્ગદાસનાં પદનો દાળ.)

જીવન તાઝું જૂઠું છે; દેહ નાશ થાશેરે
પાણી પૂર જેમ વહી જાયે, એમ અવસર જાશેરે જીવન૦ ટેક
લજનને ભૂલી કરી, તનમાં કુલાયોરે
પ્રપંચમાં પચી કરી, માનખો ગમાયોરે. જીવન૦ ૧
વિવેક તો ઉપજ્યો નહિ, વૈરાગ્ય ન જાણેરે,
સાધુસંગે ખેસે નહિ, વિષય સુખ માણેરે. જીવન૦ ૨
તાઝું માઝું કરતો ફિરે, તુંને શાન્તિ ન આવેરે;
સતગુરૂનાં ચરણે આવી, શીશ નમાવેરે. જીવન૦ ૩
દારા સુત પરિવારમાં, લોભે લોભાણુંરે.
કહે સાજન તું સમજ્યો નહિ, મુરખા ઘંધાણુંરે. જીવન૦ ૪

૨ પદ રાગ-એજ.

વારેવારે તને શું કહું, તું સમજ સારેરે,
સતગુરૂ સમજાવી કહેતે, સાંભળ કાનેરે. વારે૦ ટેક.
દાસપણું ને દીનતા, તને ધીરજ ન આવેરે,
આઠ પહોર વિશ્લેષ કરે, રયો ધનને ધ્યાવેરે. વારે૦ ૧
હર્ષ શોક લાલ હાણિમાં, તે' ચિત્તડો પ્રોયોરે
કાચમણિને કારણે મુરખ, હીરો ખોયોરે, વારે૦ ૨
તારો સરૂપ તું જોઈ લે, તું ક્યાંથી આંવોરે
હું માઝું માની લીધું, તારે જીવ કહાવોરે. વારે૦ ૩
આદિ અંત મધ્ય એક છે, એવું સમજ રહીએરે,
કહે સાજન હુંપદ મૂકી કરી, મહામુખ તો લહીએરે. વારે૦ ૪

('રાગ—હરિભજનવિના દુઃખદરિયા સંસારનો પાર ન આવે.')

હાંરે હરિ ભજતો નથી, સુદર દેહ પામ્યો તે અકારથ જાય છે;
મિથ્યા પરપંચ, સુપનાવત સંસારમાં શું ભરમાય છે? ટેક૦
સંત હેત કરી સમજાવી કહે, તું મુરખ શાને ભાર વહે ?
ભવમાં ભટકે બહુ કષ્ટ સહે, હરિ૦—૧
એવો માનખો જન્મ પામ્યો પ્રાણી, તેં હરિભગતિ કાંઈ નવ ભણી
સંત સેવ્યા નહિ આનંદ આણી. હરિ૦—૨
સતસંગતમાં નિત નિત ભેઘએ, ત્યાં જ્ઞાનસ્વરૂપી ગંગ નાઈએ;
એમાં નહાતાં પાવન થાઈએ. હરિ૦—૩
સંત વચન કહે તે ઉરમાં ધરિએ, બીજી વિષયવાસના પરહરિએ;
એક આતમપદ નિશ્ચય કરીએ, હરિ૦—૪
એવું સમજે તારે સુખ થાશે, તારાં જનમ મરણનાં દુખ જાશે;
સાજન સઉમાં સરખું ભાસે. હરિ૦—૫

૪ પદ રાગ—એજ.

એવું સમજી લે, શુદ્ધ વિચારે જોને, સમલે શ્રીહરિ;
બીજો નથીરે કાય, કેવલ બ્રહ્મ રહ્યો છે પૂર્ણ સભરા ભરી. ડેક.
હરિ ત્રિગુણ થકી વિસ્તાર કર્યો, કરી નવ પંદર પોતે પ્રસર્યો;
એણે અનેક પ્રકારે રૂપ ધર્યો. એવું૦—૧
એતો ઘટઘટ રાસ રમેવાલો, આણુ ઠામ નહિ એ વિણુ ઠાલો;
વૃદ્ધ યૌવન ક્યાં દીશે બાલો. એવું૦—૨
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો દીશે, હય ગજ નરસિંહ કીહાં કીશે;
એવું નિચે કર વિશવા વિશે. એવું૦—૩
જેમ કંચનથી બહુ ઘાટ થયા, કંચનથી લિજ્જ ન જાય કયા;
ઘાટ છતે પણ કંચનમાં રયા. એવું૦—૪
જેમ લહર સમુદ્ર તે લિજ્જ નાંહી, તેમ ભાંડ અનેક તે મૃતિકાહી;
સાજન સહુ વસ્તે બ્રહ્મમાંહી. એવું૦—૫

૫ પદ રાગ—મલાર.

ભાઈરે, નિજ સ્વરૂપ ભૂલી કરી, શાને રયો અથડાયે;
વાક્ય બલના શબ્દમાં, મૂરખ રયો ભરમાયે. નિજ૦ ટેક.

ભાઈરે સ્વર્ગાદિક સુખ બાણીયે, જેવું જાંજવાં પાણી
તે સુખ શ્રવણે સુણી કરી, કર્મ કરે હેત આણી. નિજ૦ ૧

ભાઈરે, કાશી કેદાર દ્વારામતિ, યમુનાતટ બાંચે
અંતરતાપ ટલે નહિ, જો તીરથમાં નાંચે. નિજ૦ ૨

ભાઈરે, જપ તપ વ્રત બહુધા કરે, કષ્ટ સહે અતિભારી;
તોચે શાન્તિ ન ઉપજે, જો હોય દેહ અહંકારો. નિજ૦ ૩

ભાઈરે સંત સમાગમે સુખ બહુ, હૃદે શાંતજ થાચે
જ્ઞાન યથારથ ઉપજે, આનંદ ઉર ન સમાચે. નિજ૦ ૪

ભાઈરે, ઉલટ ફિરીજોને આપને, મૂલ જીવન તાંડે,
સાજન સ્વરૂપ વિચારતાં, નથી હું ને માંડે. નિજ૦ ૫

૬ પદ રાગ—એજ.

ભાઈરે, સ્વે વિલસી રયો આતમા, જો આયોયું ખોઈ
ચાંદ લોક વૈકુંઠ લગે, ખીજો દીશે ન કોઈ. સ્વે૦ ટેક.

ભાઈરે, અનંત પ્રકારે પરવર્યો, જેમ કંચનનારે ઘાટ;
તંતુથી પટ નીપજે, એમ રચ્યો વિરાટ. સ્વે૦ ૧

ભાઈરે, એક માટીનારે બાણીએ જેમ ભાંઠ અનેક
વસ્તુવિનારે વિશ્વ નહિ, સમજી લેને વિવેક. સ્વે૦ ૨

ભાઈરે, સમ્યક દષ્ટિ કરી જોઈ લે, નથી વાલાને વેરી,
રૂપ સર્વ છે રામનાં, જેમ સમુદ્રે લહેરી. સ્વે૦ ૩

ભાઈરે, નિર્ગુણ પ્રહ્લ સગુણરૂપે, દીસે જાતિને વર્ણ
સાજન સમુજે સંશયટણે મટી જાય સંસર્ણ. સ્વે૦ ૪

૭ પદ રાગ—ધનાશ્રી.

(આજની ધડીરે ધન આજની ધડી—એ ઢાળ.)

આનંદ થયોરે મારે આનંદ થયો, પરમાનંદ લયો;
હવે અખંડ ઓળખ્યો આપ, મારે આનંદ થયો. ટેક૦

જનમ મરણ જાળમાં હું દુઃખ ઘણું સહ્યો
સતગુરુ કૃપા કરી ત્યારે, લક્ષ એ લહ્યો— હવે૦ ૧

ચરાચર હરિ બ્યાપક એક, સમજાવી કહ્યો
જ્ઞાનઅર્ક ઉદય થયો ત્યારે તિમિર ટળી ગયો— હવે૦ ૨

પરિબ્રહ્મ પરમાત્મા તે, પોતે પ્રગટયો,
જીવ શિવ વિચારતાં, એક કેવળ રહ્યો— હવે૦ ૩

આદિ અંત મધ ચિદાનંદ રૂપ, દ્વૈતપાણું વયો,
સાજન સ્વે સ્વરૂપ આપ, જીતું નહિ નયો— હવે૦ ૪

૮ પદ રાગ—એજ.

સમજ પડીરે એવી સમજ પડી;
એક સ્વયં બ્રહ્મસાક્ષાત એવી સમજ પડી— ટેક૦

થાવર જંગમ જીજીઆ, એવી નાખી છે અડી
વસ્તુગતે પરમાત્મા તે કોઈક શકે કળી— એક૦ ૧

જીવપણું અનાતમ દેહ વાસના ગળી
બ્રહ્મઅગ્નિમાં કર્મ કાષ્ટ ગીયાં છે બળી. એક૦ ૨

સર્પતણો ભાવ ગળ્યો, જાણી જેવરી
ત્વંતતનો લક્ષરૂપ, વસ્તુ તે મળી— એક૦ ૩

અનંતરૂપે આપ ભાસ્યો, ભિન્નતા ટળી;
સાજન સમ્યે સ્વસ્વરૂપ, જાણ્યો તે ધડી. એક૦ ૪

(‘ જન કોઈ જોધને કરે સમાગમ સંતનો ’ એ વેરાગીના પદનો ઢાળ.)

જનશાને લે શિરભાર, કોએ નહિ તાફેર
તાફે મૂલસ્વરૂપ વિચાર મૂકી દે હું માફેર—ટેક.
પંચભૂત નહિ તું પ્રાણુ તું ન હોએર
નહિ મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર ઉપાધિ ન કોએર—જન૦ ૧
ઇન્દ્રિય મનાદિ કરે વ્યાપાર સત્તા તારી એનેર
તું ચેતન સાક્ષી સ્વરૂપ, માની લીધું દેહનેર—જન૦ ૨
જાગ્રત સ્વપ્ન સુષુપ્તિમાંએ અનુસ્યુત પોતેર
એવો જ્ઞાન સ્વરૂપ તું આપ, બીજો શું જોતેર—જન૦ ૩
શુભ સૂક્ષ્મ કારણ દેહ, તે નહિ તારેર,
નહિ સાજન એક અદ્વૈત ચિદાનંદ સારેર.—જન૦ ૪

૧૦ પદ રાગ-એજ.

ગુરૂ પદ રજનો મહિમાએ શું કહું વિસ્તારીરે
ગુણાતીત ગોવિંદ સ્વરૂપ, સદા સુખકારીરે. ટેક૦
શું વાણીએ કરીએ ઉચ્ચાર, કહ્યામાં ન આવેરે,
સતગુરૂ પરમારથ રૂપ શ્રુતિસંગ ગાવેરે— ગુરૂ૦ ૧
દીધો જ્ઞાનતણો ઉપદેશ અજ્ઞાન મટાવ્યોરે
નિજ આતમ પ્રહ્લસ્વરૂપ, એવો સમજાવ્યોરે— ગુરૂ૦ ૨
નામરૂપ પદારથ જેહ, તે સર્વ વિનાશીરે
તું ચેતન ચિદાનંદ સ્વયં પરકાશીરે, ગુરૂ૦ ૩
હવે પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ યથારથ જાણ્યોરે
નહિ સાજન જેમનું તેમ, અનુલવ આણ્યોરે— ગુરૂ૦ ૪

૧૧ પદ રાગ-એજ.

જન સમજી લેને સિદ્ધાંત; વૃથા શું લટકેરે
ચેતી લેને અતુર સુખાણ, મિથ્યામાં શું અટકેરે; જન૦ ટેક.

નથા ઉપનો પદારથ કોઈ ભરમે આ ભાસ્થુરે,
તેમાં મોહી રહ્યોરે અબાણ મોહસપે આસ્થુરે. જન૦ ૧.

નિજ છાયામાં કલ્પી વેતાલ, જેમ બાલ હરે છેરે,
આ મૃગજલ જેવો સંસાર, શું ભરમી મરે છેરે. જન૦ ૨

પ્રત્યક ચૈતન પ્રહ્લ સ્વરૂપ, તે દીધું વિસારીરે,
અસ્થિ માંસ મળળને રૂધીર, અહં માન્યો વિકારીરે, જન૦ ૩

મૂકી દે અનાતમ ભાવ, પરિપ્રહ્લ પોતેરે
થાશે દ્વૈતવૃત્તિનું નાશ, યથારથ જોતેરે. જન૦ ૪

ખપુખ્પ તે કહેવા માત્ર નથી તે મનમાંરે,
તેમ સાજન નામને રૂપ નહિ આતમમાંરે. જન૦ ૫

૧૨ ૫૬ કાફી.

અહંપ્રહ્લ કેનેરે, મૂરખ માન કહ્યો
ધ્યેયનથી બીજોરે, ધ્યાતા શું માની રહ્યો.— અહં૦ ટેક.

કોટિજનમ દેહભાવ ધરીનેરે ભરમે ભટકયો ભૂર;
શુદ્ધ વિચારે જોને તપાસીરે, આતમનેરે ન દૂર.
બાહિર દષ્ટેરે શું અધ અંધ થયો. અહં૦ ૧

અસ્તિ ભાતિ પ્રિય અખંડ પોતેરે, નાગરૂપ કલ્પિત
અક્ષરાતીત અચલ અવિનાશીરે, અનુભવરૂપ અદ્વૈત.
શ્રુતિ એમ કહે છેરે, વ્યાપક એક છયો. અહં૦ ૨

લેહ ભર્મના દૂર કરીને, પ્રહ્લાઆતમ એક જોય,
નેતિ નેતિ એમ વેદ કહે છે, શેષ બીજો નહિ કોય
સમજી રેનેરે છો જીનું ન નયો.— અહં૦ ૩

કારણ કારજ દ્વૈત કલ્પના, મિથ્યા માયા ભાસ,
સાજન લક્ષ વિચારી જોતાં, નહિ સ્વામી નહિ દાસ;
જ્ઞાન રવિ પ્રગટયોરે તમ અજ્ઞાન વયો.—અહં૦ ૪

૧૩ ૫૬ રાગ-માલકે'શનીછાયા.

(લાલન આંખે લાડકો, એ લાળ.)

શ્યાણા એતી લે મન માનવી, તને વેઢવાણી એમ કહે,

તને વેઢવાણી એમ કહે—શ્યાણા૦ ટેક.

વિષય વિકારમેં શુંદે લોભાણો, છિન ઘટિકા છે;

વાહળ છાયા થઈને જાશે, મિથ્યા મૂકી દે—શ્યાણા૦ ૧

સંકલ્પજ તારા નષ્ટજ થાશે, સંતસમાગમેરે

શ્રોત્રી નિંહી ગુફને શરણે જાતાં દ્વેતનો થાશે ક્ષે—શ્યાણા૦ ૨

સત મિથ્યાનું કરી વિવેચન, લક્ષ ગ્રહીને લે;

મૂક મનોરથ બ્રહ્મ છો પોતે, એમાં નથી સંદે—શ્યાણા૦ ૩

ઉપનિષદનાં વચન :સાચાં, અંતર ધારિયે તે;

ચિદાનંદ રૂપ છે તારું, સમજતાં તનમેં—શ્યાણા૦ ૪

બંધને મોક્ષ નહિ કાંઈ તારે, શાને રાખે લે,

સાજન શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારતાં આનંદ થાય અક્ષે—શ્યાણા૦ ૫

૧૪ ૫૬ રાગ-એજ.

ઘેલા અંતે તારો કોણ છે, કરી લેને વિચાર;

કરી જોને વિચાર—ઘેલા૦ ટેક૦

ધંધો કરતાં કૈંયે ન થાકો, માથે ઉપાડી ભાર;

ખોટા ખેલમાં માનખો ખોયો, પછે ખાશો પેનર,—ઘેલા૦ ૧

મારું મારું કરી તું મુંજાણો, મુકે દે અહંકાર;

ધનહારા સુત ધામ ન તારું, મિથ્યા છે સંસાર.—ઘેલા૦ ૨

પરાક્રમ પાપ કરી ધન કીધું, ભરી મેલ્યા ભંડાર

તે સરવેને મૂકી જાશો, ઘણા લેશો અવતાર.—ઘેલા ૩

તારું કર્યું તુંજ લોગવશે, લક્ષ ચોરાશીવાર,

તે માટે તું માનને મૂરખ, લક્ષ સ્વરૂપ સંભાર—ઘેલા૦ ૪

દેહ અનાતમભાવ તજીને, અયં આતમાધાર

સાજન કહે શું જૂલી ગયો છે ઉલુક! આંખ ઉઘાડ.—ઘેલા૦ ૫

૧૫ પદ.

‘હરિએ મારે શું લખ્યું છે’—એ લાગ.

અભાગી નર કાં થયો બ્યભિચારીરે, સ્વરૂપ વિસારી દીધુંરે-અભાગી૦
જ્ઞાન સુધારસ મૂકી કરીને, વિષય વિષ લઈ પીધુંરે-અભાગી૦ ૧
પતિવ્રતા ધરનાર તણને, ગણિકાશું મન રીધુંરે-અભાગી૦ ૨
મધં મૂકીને નીર વહોવ્યું, એ શું અવડું કીધુંરે-અભાગી૦ ૩
પ્રહ્લ વિત ગુરૂનું શરણું ગ્રહીનેરે, તત્ત્વ ન સમજી લીધુંરે-અભાગી૦ ૪
સાજન કહે દેહ આતમ માન્યોરે, તેણે ન કારજ સીધુંરે-અભાગી૦ ૫

૧૬ પદ રાગ-એજ.

વિચારી જોને કોણ સ્વરૂપ છે તારું, મૂરખ મન શું ભરમાણુંરે.
વિચારી. ટેક૦
દેહ અધ્યાસે ભૂલો પડીનેરે, જન્મો જન્મ ભટકાણુંરે. વિચારી૦ ૧
તન ધનદારા સુત ધામ ન તારુંરે, લોભે શું લલચાણુંરે વિચારી૦ ૨
નિશ્ચલ ચિત્ત કરી કૈયે ન બેઠોરે, તૃષ્ણા માંહે તણાણુંરે-વિચારી૦ ૩
સંતસમાગમ મૂકો કરીનેરે, મિથ્યામાંચ મુંબાણુંરે-વિચારી૦ ૪
શ્રુતિ સ્મૃતિ સંત કહે છેરે, સમજેઆનું આ ટાણુંરે-વિચારી૦ ૫
સાજન કહે જો નિજરૂપ ન જાણ્યુંરે, તો પછે થાઈશ પાણુંરે.-વિચારી. ૬

૧૭ પદ રાગ-એજ.

ચિદાનંદ એક અદ્વૈત તું આપે, ભરમણા મુકી દેનેરે-ચિદાનંદ૦ ટેક૦
અંતર આતમ સ્વયં પ્રકાશીરે, બીજો ધ્યાવે શેનેરે.-ચિદાનંદ૦ ૧
ઉત્પત્તિ નાશ કલ્પના કેવીરે, નભવત વ્યાપક તેનેરે.-ચિદાનંદ૦ ૨
જીવ ઇશ બે માયા કરોતિરે, સાર સમજી રહેનેરે-ચિદાનંદ૦ ૩
ભાગ ત્યાગ લક્ષણ એ કરીનેરે, લક્ષ ગ્રહીને તું લેનેરે.-ચિદાનંદ૦ ૪
મનવાણી જ્યાં કોએ ન પોચેરે, કાયકલેશ ન જેનેરે.-ચિદાનંદ૦ ૫
સાજન કહે નિજરૂપ જાણીનેરે, નિઃશંક અહં પ્રહ્લ કહેનેરે-ચિદાનંદ૦ ૬

૧૮ ૫૬ રાગ—પીલુનીછામા.

‘ રંગીલી રાધે હરિ સાથે કહેવો અભિમાન ’—એ ઢાળ.

મિથ્યાનો કેહેવો અભિમાન, ટળીને નશોહારે,—

કાલે ક્ષય થાશે—મિથ્યા૦ ટેક.

રજ વીરજનું શરીર બધાણું દીસે છે પ્રગટ પરમાન.—મિથ્યા૦ ૧
ખટ વિકારી અત્યંત મલિન છે, તેનું શું કરીએ શુમાન.—મિથ્યા૦ ૨
તન ધન યૌવન ઉડી જવાનાં, શુંદરે થયો ગુલતાન—મિથ્યા૦ ૩
નામરૂપ તે કલ્પિત કહીએ, ભરમે થયો છે ભાન—મિથ્યા૦ ૪
તું નહિ કોનો કોઈ નહિ તારું, સમજી લેને એવા શાન.—મિથ્યા૦ ૫
સાજન કહે આતમ ભજી લે, ચેતી લેને સુજન—મિથ્યા૦ ૬

૧૯ ૫૬ રાગ—એજ.

કરવો એવો નિરધાર, પરિબ્રહ્મ પોતે હારે, વિચારી જોને કરવો. ટેક.
સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહથી, ન્યારો યોલણહાર—કરવો૦ ૧
દેહ ઇન્દ્રિય પ્રાણ, અંતઃકરણનો સાક્ષી સર્વ પ્રકાર.—કરવો૦ ૨
સર્વાતીત સર્વમાં વ્યાપકરે, એક અદ્વૈત અપાર—કરવો૦ ૩
શુદ્ધ નિત્ય મુક્ત અસંગ અનાદિ, અધિષ્ઠાન આધાર—કરવો૦ ૪
સત ચિત આનંદ અજઅવિનાશી, રહિત અવસ્થા ચાર—કરવો૦ ૫
સાજન કહે નિજરૂપ સનાતન, બીજો સર્વ અસાર—કરવો૦ ૬

૨૦ ૫૬.

‘ અગમબેદ અનલનો મારગ ’ એ અખાનાં પદનો ઢાળ.

પ્રત્યક ચેતન લક્ષને બૂલી, માની લીધુંદરે સંસારી,
કર્તા ભોક્તા આપ થઈને, આતમ લીધું વિસારી.—પ્રત્યક૦ ટેક.
દેહ અનાતમ ભાવ કરીને અધ થયોરે અભાગી,
અવિદ્યાએ આવરાણો ત્યારે, વિષયવાસના જાગી—પ્રત્યક૦ ૧

૧ જગત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, વૃથા એ ચાર અવસ્થાથી ૫૨ છે આત્મા.

હું કારો હું ગોરો બાલક, હું જૈવલ મહમત્તે,
 શક્તિહીન વૃદ્ધ હું દુર્બલ, કૃશ થયો કુમલાતો.—પ્રત્યક ૨
 મરણહાર હવે હું મરી જાઈશ, શી ગતિ મારી થાશે,
 ધર્મરાય મારાં લેખાં લેશે, કેમ જવાળે અપાશે.—પ્રત્યક ૩
 હું અપરાધીને કોણ મુકાવે, અનર્થનો છેહ ન આવે,
 જીવ થઈ જાજીએ પડીઓ, જન્મ મરણ દુઃખ પાવે—પ્રત્યક ૪
 એમ અજ્ઞાન અંધારે ભટકે, જેવો અંતર આશે,
 સાજન કહે ત્યારે શાન્તિ થાશે, જ્ઞાન રવિ પરકાશે.—પ્રત્યક ૫

૨૧ કાફી.

‘સેર આંકે સારીઆં સજડો દી’ એ ગોસ્ત મહમદની કાફીનો હાલ.

કરવું અખંડ સતસંગ, સમજ મન કરવું અખંડ સતસંગ;
 સરવે સંશેનો થાશે ભંગ—સમજ ૦ ટેક.
 ઓત્રી નિબી ગુફને શરણે જાતાં આનંદ ઉપજે અંગ—સમજ ૦ ૧
 સંત સમાગમે નિત નિત જાઈએ, નાઈએ જ્ઞાન સ્વરૂપી અંગ.
 સમજ ૦ ૨
 સંત વચન જ્ઞાનામૃત લાખે, અદ્વૈત ચાલે પ્રસંગ—સમજ ૩
 આતમ અનુભવ નિશ્ચય થાશે, નિજ આનંદ ઉમંગ—સમજ ૪
 રૂપ અરૂપી આપહી જાણે, ભૂમારૂપ સલંગ—સમજ ૫
 હરિ ગુફ સંત પ્રતાપે સાજન કહે, સ્વયંઅવિનાશી અલંગ—સમજ ૬

૨૨ કાફી. રાગ-એજ.

કોઈ શું ન કરીએ પ્રીત, વેલીરે બેની, કોઈશું ન કરીએ પ્રીત,
 તારો સ્વરૂપ છે સર્વાતીત—વેલીરે બેની. ટેક.
 સ્થાવર જંગમ દૃષ્ટ્યહારથ, નામરૂપ કલ્પિત—વેલી ૦ ૧
 મન ચિતારે ચિત્રજ કાઢ્યાં, નાનારૂપ રંજિત—વેલી ૦ ૨
 સ્વપ્ન સરીખો સંસાર છે ભુટો, દીપશીખાની રીત—વેલી ૦ ૩

નભનીલતા શીખમાંહે રૂપો, જેમ ભરમે થાય પરતીત-વેલી૦ ૪
સ્વર્ગાદિક સુખ ભાંજવાં પાણી, મિથ્યા છેરે અતીત-વેલી૦ ૫
સાજન સ્વે અવિનાશી આતમ, સમજી રહેને અદ્વીત-વેલી૦ ૬

૨૩ કાફી.

‘નેણુલે મારી છું.’ એ ગોસ્ત મહમદની કાફીનો લાગ.

સંતે સાન કહીરે બેનો બીજો કોઈ નહિ.—ટેક.
જલથલમાં વ્યાપી રહ્યો, સર્વે સૃષ્ટિ મધ, રે બેનો૦—૧
સચરાચર વિલસી રહ્યો, સાણુ કોણુક લઈ, રે બેનો૦—૨
પાર એનો કોઈ નવ લહે, ગોતી થાકા કહિ રે બેનો૦—૩
ગુરૂ કૃપા થકી જાણીએ, લક્ષ આપે સહી રે બેનો૦—૪
હરિ ગુરૂસંત કૃપા કરી, સાજન નિશ્ચેરે ગ્રહી રે બેનો૦—૫

૨૪ કાફી. રાગ-ધજ.

પરમાનન્દ લયો, રે બેનો, સોએ પદ નિશ્ચે થયો.—ટેક.
હું બલેહારી ગુરૂદેવની, સમજવીને કયો રે બેનો૦—૧
શું કહીએ કહેવાય નહિ, લક્ષ એવો લયો રે બેનો૦—૨
હું નહિ, તું નહિ, તે નહિ, બાકી છે તે રયો રે બેનો૦—૩
સાજન સ્વરૂપ વિચારતાં સંશય સર્વે ગયો રે બેનો૦—૪

૨૫ પદ. રાગ—સોરઠ સામેરી.

જેને વિચારી તું ક્યાં થકી આવે ઝા, જાતે સમાઈશ શેમાંરે,
મૂલ સ્વરૂપ વિસારી કરીને, વળગી રયો છો વિષેમાંરે. જેને૦ ટેક,
આઠ પહોરમાં વિષય સુખનો, ચિંતવન કરતે ન ચુક્યોરે;
સંતસમાગમ કડવું લાગે, ભૂર થઈને ભૂંક્યોરે.—જેને૦ ૧

દેહ અહંકારી થઈને મૂરખ, સુત વિતદ્વારાયે મોહ્યોદે,
 બાલક યૌવન વૃદ્ધ માની પોતાને, તત્ત્વ તપાસી ન જોયો દે જોને૦ ૨
 સરવર કાંઠે ઉભો રઈ, કોઈ પુરૂષે જલમાં જોયુંદે,
 અવદ્ય પોતાને નિશ્ચે કરીને, શીશ કુટી કુટી રોયુંદે જોને૦ ૩
 ક્રુધા પિપાસા ધર્મ પ્રાણના, હર્ષ શોક તે મનનાદે
 લારવાઈ શું લાર વહે છે, જરા મૃત્યુ તે તનનાદે. જોને૦ ૪
 બ્રાન્તિ લરમના મૂકી કરીને, અહં આત્મ દૃઢ કીજે દે,
 સામાજન કહે સતગુરૂ પરતાપે, પરમ સુધારસ પીજેદે જોને૦ ૫

૩ હિંદી કાવ્યો.

દોહા.

હમરી સખ સજ્જનનનિકું, વિજ્ઞાપન હે એહ
કુપિત નહોવહુ દોષ લખિ, કરીં સુતપિતુષત નેહ—૧
સજ્જનકી યહ રીતિ હે ગુનહી અહન કરિ દેત
જયું મરાળ તણ નીરકું ક્ષીર નિકાસત શ્વેત.—૨
કનકોપલકું શોધી કે, લિન્ન કરત સોનાર
ત્યું સખ દોષ નિકાશી કે, સજ્જન લેહુ સુધાર.—૩
ચહન મેરૂ ગિરિશિખરપર, વ્યર્થ ચીટિકી ચાહ
ત્યું કવિત્વ પદ કહનકો, રંચનેં મુહિ ઉત્સાહ.—૪
જ્ઞાન પાય ગુરૂદેવતં, સોઈ પ્રગટ કરી દીન્હ
જૈસો ખાયો નાજ તસ, ઉગ્ગારહિ બૈં ચિન્હ.—૫
આઘ મૂલ જીવન જી ગુરૂ જીવન મૂલ સુ આહિ
મૂઢાવસ્થાતેં તરૂહી જીવન તુલ્ય સદાહિ.—૬
દેવ કરણુ જો દુતિય ગુરૂ, દેવ કરણુ લય મોર
દેવકરણુ ઉપદેશ દે દેવકરણુ શિર મોર—૭

કવિત.

તનકુંન પૈયે યહ જૂતનકો, હૈયે જૈયે,
ફિટિ કાલ પાય રૈયે આરખલ બલલો;
નાઉ સુનિ ગુનીજન લાઉ ન ડિંગાઉ મન,
નાઉ અરૂ રૂપ સો તૌ માયિક અકલલો;
ક્રિયા સુની હૈયા ફિટિભત જો પૈ તૈસી હોવે,
અક્રિયમેં ક્રિયામતિ કહી ચિત્તમલ લોં;
સજ્જનનકું સાજન કહત મન લાવ ધરી;
દોષ કર જોરી કરિ નમન અસલ લોં—૧

અવિત.

દેહ એહ જોભ ને કહે સો કછુ જોભ નાંહિ
 દેહ એહ જોભ ને કહે સો કછુ જોભ હે
 નામ યહ સાજન કહે સો નહિ સાજન હે,
 સાજન સો સજજન સમુદ્રહુકો મોભ હે;
 નામ અરૂ રૂપ સો હૈં સખ ભ્રમકૂપ તાકો
 અકલ અનુપ સાછી પ્રદામક સોભ હે
 તાકે ને હે જ્ઞાની સો ન કાહુકે હે અભિમાની
 નાંહિ એકાદશી અરૂ નાંહિ તાંહિ રોભ હે—૧

૧ પદ રાગ—કનરા.

ધિકરે મૂઠ નર તેં જન્મ ગમાયો, વિષય સુખ માંહિ ભૂલી ગયો હૈં,
 ઉમંગ ભરી તેં હરિગુણ નહિ ગાયો, ધિકરે મૂઠ નર—ટેક.

સાધુકી સેવા ન ભક્તિ હરિકી, કામ ક્રોધ લોભ મોહ બઢાયો,
 અનર્થ કરતે કબહુ ન થાયો, શુદ્ધ વિચાર તેરે હૃદયે ન આયો.

ધિકરે૦ ૧

સંતસમાગમ કબુ ન કિયો હે હરિજનકો નહિ શીશ નમાયો,
 એસિ કઠિન બુદ્ધિ કહાંસું ભઈ તેરી, કાયકું જનની તેરી તોંકોં જાયો;

ધિકરે૦ ૨

ઇતની આયુષ્ય તેરી એસે ખીતી, લોકલાજ કુલમાંહી દસાયો,
 મનુષ જન્મ તેરો વ્યર્થ ગયો હે, સાધુસંગસુખ કબહુ ન પાયો.

ધિકરે૦ ૩

પરગારથ પરકારજ ન કીનો, મિથ્યા સુખ મહિં ચિત્તરે લગાયા,
 સાજન કહે નિજરૂપ ન જાન્યો, દેહભાવ કરકે તૈં આપ ભુલાયો.

ધિકરે૦ ૪

૨ પદ રાગ-યહી.

લજન લિના ધિક જીવન લાઈ, અપનો સ્વરૂપ ભૂલી કરી કે,
 મૂઝ મરોડે દિખાવે લુગાઈ, લજન લિના ધિક જીવન લાઈ. ટેક૦
 જીસેં જ્ઞાન ફિરે હૈં ઘરઘર ઉદર ભરનં કે હેત સદાઈ,
 તૈસેં ભટકત ફિરત હૈં મૂરખ, વિષયા સુખમેં ચિત્ત લગાઈ લજન. ૧
 હરિયશ કાન ન શુન્યોરે કબહુ, અહં મમતામેં રહ્યો ઘેરાઈ,
 જન્મ ધરીકે કહારે કીનો, ભાર મારી તેં અપની માઈ, લજન૦ ૨
 માનુષ જન્મ પદારથ પાયો, મૂરખ મૂઢ તું સમજ્યો ન કાંઈ
 હૃદય હેત તૈં કિયો ન હરિસોં, અમૃત છાંડી વિષકો ખાઈ.

લજન૦ ૩

સખ સંતન મિલ જૈસેં કહૈં હૈં, સમુજે બિના નહિ સુખદાઈ,
 સાજન કહૈં તૈં આપ ન જાન્યો, હૈં ચેતન રહ્યો તન સોંબધાઈ.

લજન૦ ૪

૩ પદ—રાગ-સમયાનુસાર.

કાહેકો જન્મ લીયો તૈં મૂરખ, હરિ ન લિયો ઉરધારીરી,
 તેરો રૂપ તૈં જાન્યો નાંહી, હો રહ્યો તન અહંકારરી, કાહેકો૦ ટેક.
 ખાલાપન તૈં ખ્યાલ બીતાયો, યૌવન કામિની ખ્યારીરી
 વૃદ્ધ લયો પૈ ચેત્યો નાંહી આયુ ગયો તું હારીરી. કાહેકો૦ ૧
 સાધુ સંગ તૈં કબહુ ન કીનો, પ્રપંચકોં પરિહારીરી
 લોકલાજ કુલમાંહી ખંધાયો, તૃષ્ણા તૈં નહિ ટારીરી. કાહેકો૦ ૨
 દારા સુત વિત હેત કરીકે, નિશદિન ભટકયા ભારીરીરી,
 ભૂલી ગયો વિષયા સુખમાંહી, અમૂલ મીલાયો છારીરી. કાહેકો૦ ૩
 સચ્ચિદઆનંદ રૂપ તિહારો, તાકો ક્યાં બિસારરી,
 સાજન કહૈં તૈં આપ ન જાન્યો, કહાં ગઈ બુદ્ધિ તિહારીરી,
 કાહેકો૦ ૪

૪ પદ. રાગ-યહી.

ઐસેં નિચય કર લે જાની, હૈં બ્રહ્મ સર્વહિ વાશીરી
આદી અંત મધ્ય આપ બિરાજે, અજર અમર અવિનાશીરી.
ઐસેં ટેક.

ચેતન રૂપ ચરાચર પૂરન, સતચિદ આનંદ સોધરી
મૈં નહિ તું નહિં તે નહિં સો હૈં એક : અનેક ન દોધરી. ઐસેં ૧
આપ અરૂપી રૂપ બન્યો હૈં, આપહી સેવક સ્વામીરી,
આપહી દેવી દેવતા કહીયેં આપહી હૈં બહુ નામીરી. ઐસેં ૨
બાહરી ભીતર વ્યાપક વસ્તુ ઉંચ નીચ નહિ કોધરી,
વિશ્વરૂપ આપહી વિલસ્યો, શ્યામસુંદર સખ સોધરી. ઐસેં ૩
જ્યોં બાજુગર ખેલ રચાવે, ત્યાં ખેલે સખમાંહીરી,
અતિ અગાધ અકલિત ગતિવાકી, સાજન સમર્થ સાંહીરી. ઐસેં ૪

૫ પદ-રાગ-બિલાખલ.

(' બજનખિન જીવન પશુ કે સમાન '—ઇસ લૈકી ચાલ.)

અમુજ સંતનકી સાન મુરખ મન, સમુજ સંતનકી સાન, ટેક. ૧
સંત હિતકારી તાકો શબ્દ સુનાવત, કધુ ન ધરત હૈં કાન. મુરખ ૨
વિવેક બિરાગ તાકોં ઉપજત નાંહીં, મિથ્યા કરત અભિમાન.
મુરખ ૩

કૃપા કરીકે અલખ લખાવત, આતમ અનુભવ જ્ઞાન. મુરખ ૪
સાજન નિજ સ્વરૂપકોં જાની લે, દુજો ભાગવત માન. મુરખ ૫

૬ પદ રાગ-યહી.

રહ્યો હય સકલ ઘટ બ્યાપ સ્વરૂપ તેરો, રહ્યો સકલ ઘટ બ્યાપ
ટેક. ૧

શેષ સહસ્રમુખ નિશદિન ગાવત, જાકો જપત હૈં જાપ. સ્વરૂપ ૨

અક્ષરાતીત અપાર ને કહાવત, જાકો નહિ તીન માપ. સ્વરૂપ૦ ૩
 નેતિ નેતિ કહી નિગમ પુકારત, અજર અમર અમાપ. સ્વરૂપ૦ ૪
 સાજન સમુજ મગત નહૈ રહિયે, સત ચિત આનંદ આપ. સ્વરૂપ૦ ૫

૭ પદ.

(રાગ—‘લગન લગીરે મૂરત મધુરીસે’—મ/સલયકી ચાલ.)

હમ અપરાધીયર પ્રભુ કૃપા કીજે, પ્રભુ કૃપા તુમ કીજે,
 મેરી અરજ સુની જે—હમ૦ ટેક.
 ગરૂડ છાંડી કે પ્રભુ ગજકાં છોડાઈ લીનો, પતિત પાવન મોંકો
 દર્શન લીજે. હમ૦ ૧.
 ગણિકા ઉદ્ધારી પ્રભુ તાહીકો કલ્યાન કીનો, હમપર મયા કરો
 આપ ઓગખીજે. હમ૦ ૨
 આપહી પ્રેરક નહૈ સ્વૈ સમુજાવો મોહ, જીવ કૌન શિવ કેસે સોઈ
 સમુજીજે. હમ૦ ૩
 અધમ ઉદ્ધારણ પ્રભુ તુમ કહાવત, સાજન સરનકી ખાંહ ગ્રહી લીજે.
 હમ૦ ૪

૮ પદ રાગ—યહી.

શરણાંગત પ્રભુ આએ હૈં તુમારી, ઐસી વિનતિ હમારી—ટેક૦
 કીનો ન વિચાર કહુ ઐસે બુદ્ધિહીન હમ, અમૃત છાંડી કરી લીનો
 વિષ આહારી. શરણાંગત૦ ૧
 લજન હરિકો ભૂકી અહંમમ માની રહ્યો, ગજકો છોડીકે કરી ખરકી
 સવારી. શરણાંગત૦ ૨
 કામ ક્રોધ ઘેરી મોંકો ચિત મેરો હેરી લીનો, અંધ કૂપ જાઈ પડ્યો
 જ્ઞાનકો ખિસારી શરણાંગત૦ ૩
 સરણ આવેકી લાજ તુમહીં સુધારો કાજ, સાજન તુમપર જાય
 બલિહારી. શરણાંગત૦ ૪

૯ પદ રાગ-યહી.

અખતો સર્વ મોહે એક બ્રહ્મ ભાસ્યો, એક બ્રહ્મ ભાસ્યો,
સ્વયં બ્રહ્મ ભાસ્યો-અખતો ૦ ટેક.

શતગુરૂ દીન જાની મુજપેં દયા કરી, બૂડત ભવસાગરમેં;
અહીકે નિકાસ્યો-અખતો ૦ ૧

મનવશ હોઈ કરી નિજરૂપ જાન્યો નાંહી, મનમિટિ ગયો
નિજપદ સો ઉભાસ્યો-અખતો ૦ ૨

જિતહી નિહારો તિત રામ ખિના ઔર નાંહી, તિમિર મિટિ ગયો
રવિજયું પ્રકાશ્યો-અખતો ૦ ૩

જાનનહારો આપ, ઇન ખિના જાને કૈસે, લિત્ત લિત્ત
ભાવકો સો ભર્મહી-અખતો ૦ ૪

સાજન હૈ નાંહી નિશ્ચય કીનો આપમાંહી, સચ્ચિદાનંદ
સો સર્વહી વિલાસ્યો-અખતો ૦ ૫

૧૦ પદ રાગ-યહી.

આપહી ખિલારી ખેલ, આપ સોએ જાને, આપ સોએ જાને.
આપ ૦ ટેક.

સુંદર રૂપ ધરી ગાવત મધુર સ્વર, આપહી બનીકે આપો
આપ રિજાને.-આપ ૦ ૧

પંડિત હોઈ કરી શાસ્ત્રપુરાન પઢેં, કાલરૂપ હોઈ કરી પઢત
કુરાને.-આપ ૦ ૨

ગુરૂરૂપ હોઈ કરી જ્ઞાન સુનાવત, શિષ્યભાવ ધરિ કરી સુનત
સોકાને.-આપ ૦ ૩

આપ હૈ અરૂપી રૂપ સર્વમેં વકાપી રહ્યો, અચરજ ખેલહે,
સો કોઈ કૈસે હિ પ્રમાને.-આપ ૦ ૪

સાજન સમસ્ત પરિબ્રહ્મ પૂરન, અધિક ન્યૂનતા નાંહી સમુજાવે
કાને.-આપ ૦ ૫

૧૧ પદ.

(રાગ—‘ધક સુખ રામકૃષ્ણ રામકૃષ્ણ બજરે’ ધસ બેરાજકે
પદકે લૈકી ચાલ.)

જમ અવિઘકરૂપ કર્મ કાયકો કરે !

જલમે નાંહી; કેસો જો ઠરે.—જગત ૦ ટેક.

વેદપૂરવ કાંડ યજ્ઞાદિક ઉચ્ચરધ,

સો તાત્પર્ય જાનધ નાંહિ બ્રમોકે મરધ.—જગ ૦ ૧

સ્વર્ગાદિક સુખ સોજન વધ્યા સુત સરે,

ધનમે તો કછુ સાર નાંહી તાહિતે ગિરે.—જગ ૦ ૨

કર્મ કે અનુસાર જીવ અધ ઉર્ધ્વ ફિરધ

આપ કે અજ્ઞાનસે મોહજાળમે પરધ.—જગ ૦ ૩

સાધુ સંગ શુદ્ધ બિચાર જખહીં જો કરે;

સાજન અખંડ સો સ્વરૂપમે ભિરે.—જગ ૦ ૪

૧૨ પદ.

(‘નાચ્યો બહુત ગોપાલ’ ઇનસૂરદાસકે પદકે લૈકી ચાલ.)

ગુરુ જ્ઞાનકલા દીની મોચે, જ્ઞાનકલા દીની મોચે—ટેક.

કૃપા કરી નિજરૂપ લિખાયો; ફિરી જન્મ નહિ હોચે.—ગુરુ ૦ ૧

તમ અજ્ઞાન સો દૂરી ભયો હું આતમ અર્ક ઉઘોચે.—ગુરુ ૦ ૨

મહાવાક્યકો અર્થ લહ્યો હું ચિત ચિકૂપ ભયોચે.—ગુરુ ૦ ૩

ભિનભિન ભાવ કછુ નાંહિ ભાસત, એક અદ્વૈત છયોચે.—ગુરુ ૦ ૪

નામરૂપ સાજન તું નાંહી; સતચિતઆનંદ સોચે.—ગુરુ ૦ ૫

૧૩ પદ કાફી—હોળીકી ચાલ.

ચેત ચેતરે મૂઢ અજાની, એસી તો ન કીજે નાદાની ચેત ૦ ટેક.

કામક્રોધ મદ લોભ ગર્વમે અનર્થ કરત અજાની,

પાપ જીવમે લાગી રહ્યો હું પરત નરકકી ખાની;

ધિક ધિક દેહ અભિમાની.—ચેત ૦ ૧

પરમારથકી ખાત ન જાને, કૂડ કપટ ઉર આની
વિષયની સુખમેં અધ લયો હે, નીતિ અનીતિ ન જાની,
ઐસો તું હોત ગુમાની—ચેત૦ ૨

માયા મદમેં જૂલી ગયો હું અકબક જોલત ખાની
તુચ્છાનંદમેં મગ્ન લયો હું કુદ્યો ફિરત જીવાની,
કાલતો કરેજો કાની—ચેત૦ ૩

નિર્મલચિત્ત બહે કબહુ ન બઠકો, શીલ સંતોષકી હાની
દયા લાભ કો નામ ન જાનેં જીહી કરત અખાની
તાહિતેં હોત હઠરાની—ચેત૦ ૪

અધસો અવસર આયો અચાનક, કયેં ખોવત ધુલધાની,
સમુજ શિયાને સાન ગુફકી, સાજન દેત ચેતાની,
છોડ સખ કુલકી કાની—ચેત૦ ૫

૧૪ પદ રાગ-યહી.

સતગુરુ સ્વયં સ્વરૂપ બતાયો; સોઈ હમ હૃદઈ લાયો, સત૦ ટેક.
પ્રપંચ ભૌતિક કારજ ને હય, સો સખ મિથ્યા જનાયો,
જીવ ઇશકી તણ ઉપાધિ, એક અદ્વૈત લખાયો

સ્વતંત્ર હૈં સખ છાયો.—સતગુરુ ૧

જગૃત સ્વપ્ન સુષોપતિમેં તું સાક્ષીરૂપ સદાયો,
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારસેં ન્યારો, પરાપર દર્શાયો;

સોહં સ્વરૂપહી પાયો.—સતગુરુ ૨

સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ તું નહી હૈં નિર્ગુણરૂપ અથાયો,
દંદાતીત અદ્વૈત એકરસ, અનુભવરૂપ એકાયો,

અધસો મોહિ નિશ્ચય કરવાયો.—સતગુરુ ૩

મહાવાક્યકો અર્થ લહ્યો હય, ભાગ ત્યાગ સમુજાયો,
જનમ મરણ કલ્પના ત્યાગી દૈત ઃગુલાલ ઉઠાયો.

સંશય સર્વ મિટાયો—સતગુરુ ૪

આનંદરૂપ અકલ અવિનાશી, પરમ પીયુષ પીવાયો,
સાજન સોમૈં નામરૂપ બિનું જ્યોત્કો ત્યોહી રહાયો.

જઈસે ગુંગે ગુડ ખાયો.—સતગુરૂં ૫

૧૫ પદ રાગ—યહી ચાલ ભીખ.

હૈં બ્રહ્મ સચરાચારીરી, સચ્ચિદાનંદ સારો, હૈં બ્રહ્મ ટેક.
એક અદ્વૈત વ્યાપક પૂરન જ્યાં નલ ભીતર ખારોરી. સં ૧
ફરન તરંગ પરપોટા બહુવિધ એકહી જલકો પસારોરી. સં ૨
કારન કારજ હય કછુ નાંહિ, દ્વૈત બુદ્ધિકો નિવારોરી. સં ૩
નામ રૂપ સો કલ્પિત બનો, અસ્તિ ભાતિ પ્રિય ધારોરી. સં ૪
સાજન હય નહિ આપ બિરાજઈ નિરંજન નિરાકારોરી. સં ૫

૧૬ પદ.—સાખી સમયાનુસાર.

ચલિ જઈ હૈં જહાં હરિકથા, સુનિયૈં અમૃત બઈન
સાજન દર્શન સાધુ કે સુખ પાવઈ બહુ નઈન.—૧
હૃદય સુનિર્મલ હોત હૈં, ઉપજત જ્ઞાન વિચાર,
સાજન આપહી લખતહી, બ્રહ્મરૂપ નિરધાર—૨
સાજન આદિ કહાં હુતો, અંત હિતઉ નહિ હોઈ
પ્રગટ ભયો યહ મધ્યમે જ્ઞાન વિચાર હિ ભોઈ.—૩
સાજન શાન્તિ ન ઉપજઈ, કરત વિષયકી આસ;
આશ નિરાશા હોય જખ, તબહી બ્રહ્મમે વાસ.—૪
સાજન હુંદત કયા ફિરો, દર્શન હૈં તુમ પાસ;
જ્યોં કસ્તુરી મૃગમે તહુ ભૂલ્યો સુંઘત ઘાસ.—૫
સાજન આપહી ભૂલી કે માન્યો દ્વૈત પ્રપંચ
મિથ્યા જન્મ ગમાઈઓ, જ્ઞાન ન ઉપજ્યો રંચ.—૬
સાધુ સંગ દુર્લભ અતિ, જિનહિ મિલ્યો હય આય,
સાજન સો નર ધન્ય હૈં નિજ પદ માંહી સમાય.—૭

સાજન સમશા સંતકી ઉરમે ધારી લેહ,
સ્વયં નિરંજન આતમા, નિશ્ચય કીજે એહ.—૮

૧૭ પદ રાગ-ધનાશ્રી.

સચરાચર હૈં ભર્યો કેવલબ્રહ્મ સચરાચર હૈં ભર્યો કેવલ૦ ટેક.
ખેલ બનાયકે ખેલત હય ખિલારી, વિશ્વરૂપે વિસ્તર્યો. કેવલ૦ ૧
વસ્તુ વિના કોઈ અવર ન દિશૈં, હરિ હરિ હરિ હૈં હર્યો. કેવલ૦ ૨
જહાં દેખોં તહાં પરિબ્રહ્મ પૂરન, અચિદજ ખેલ કર્યો. કેવલ૦ ૩
ઉંચ નીચ અખ કિનકો કહીયે, સર્વમેં યહી ઠર્યો. કેવલ૦ ૪
આદિ અંત મધ્ય સતચિતઆનંદ સાજન સોહં કુર્યો. કેવલ૦ ૫

૧૮ પદ. રાગ-યહી.

હૈં અકલગતિ કઇસે તેરી, જાની જો પરે,, હઈ અકલ૦ ટેક.
રત્ન સિંહાસન આપ ખિરાજત, દુર્બલહીન ફિરઈ. હઈ અકલ૦ ૧
સુંદર સ્વાંગ ધરી મુખ શોભિત, ચંચલ ચાલ કરઈ હઈ અકલ૦ ૨
નિર્ગુણ બ્રહ્મ સગુણરૂપ બંધ કરો, લિન્ન લિન્ન લેખ ધરઈ હઈ અ૦ ૩
બાહરી ભીતર વ્યાપક હય બ્રહ્મ, કઉન જન્મેરૂ મરે. હઈ અકલ૦ ૪
સાજન કહે પ્રભુ કયા કહોં તોરી, બુદ્ધિ તઉ ઠરી ન ઠરઈ. હઈ ૦ ૫

૧૯ ઈંદ્રબાઈંદ

નિંદત અઉ પરદ્રોહ કરઈ સઠ કામરૂ કોધ પ્રભૃત્તિ બઢાવૈ
કર્મ વિકર્મ કરઈ વપુકે હિત,, જુઠ પ્રપંચહી ચિત્ત લગાવઈ,
હે અતિ મૂઢ વિષે સુખલાંપટ કેતિ કહું તુહિ લાજન આવે
સાજન આપ સ્વરૂપ નજાનત ધિક્ષ્ણ અલાગી તું જન્મ ગમાવે-૧
સંત પોકારી કહઈ નિશિવાસર ને કહું કાન ધરે નહિ અંધે,
પ્રાક્રમ પાપ કરી ધન જોરત બઉત પ્રકાર કરઈ ઇત ધંધે;
જ્ઞાન બિચાર કછુ નહિ રાખત,કેહઈ મતિહીન લલાટહી મંધે,
સાજન સાર બ્રહ્માનંદ છાંડિજી દુઃખ સમુદ્ર પડયો લવ ક્રંપે.-૨

માતપિતા યુવતિ સુત બ્રાત કુટુંબિનયેં અતિહી હિત ઠાને,
 યે મમદેહ રૂ ગેહ સખે કછુ ભૂલી કરી સખ આપનું માને
 આઠહું જામ પ્રપંચ કરે શઠ શુદ્ધ વિચાર હૃદય નહિ આનંદ
 સાજન રવેં બની કે અભિમાની જી આપ સ્વરૂપ તું કયું નહિ
 જાનં—અંધેરો ૩

ભૂલી ગયો નિજ રૂપહી મુરખ વાદ વૃથા ભટકઈ બહુ તેરો
 હે સુપનેવત દૃષ્ટપદારથ મૂરખ માનત હેં તિહિં મેરો
 યે જડ દેહ રૂ આતમચેતન તાહિ વિવેક ન આનત નેરો
 હોત સ્વરૂપ પ્રકાશ પ્રભાકર નાસત સર્વ અજ્ઞાન—અંધેરો ૪

૨૦ પદ.

રાગ—‘અશર ઉનીજયું’ ધાલયું મુજે હિયડેમેં હુટકે—ધસલયકી ચાલ.

જીવો વિચારી આતમા શઠ, ભરમત કાહિ ફિરૌ ?

ભરમત કાહિ ફિરૌ, પ્રદ્ધારવયં લેદ બુદ્ધિકૌ દૂર કરૌ. જીવો ૦ ટેક.
 બાહરી ભટકે કાજ નસરહી, અંતર ઉલટી પાર પરૌ—જીવો ૧
 નિશિદ્ધિન સોહં ચિતવન કરિયે, દ્વજબાત ન કાન ધરૌ—જીવો ૨
 નિત્ય અનિત્ય કૌ નિષ્ઠયં કરિકે, દ્વધ ગૃહી જલ પરિહરૌ—જીવો ૩
 મહાવાક્યકૌ અર્થ ગ્રહી કે, અક્ષયાનંદરસ પીગિ નરૌ—જીવો ૪
 સાજન કહે દેહભાવ તજીકે, વર્તે જીવનમુક્ત ખરૌ—જીવો ૫

૨૧ પદ. રાગ—યહી.

સતગુરૂ સંત પ્રતાપસેં, મેરો લક્ષસ્વરૂપ લહ્યો,
 લક્ષ સ્વરૂપ લહ્યો આલી અખ. સખ અનર્થકૌ મૂલ ગયો.—સખ ૦ ટેક.
 સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહ નહિ, રવેં ચૈતન સમુજાઈ કહ્યો—સખ ૧
 ભગૃત સ્વમ રૂ સુષોપતિમેં, અનુસ્યૂત ઇંકરસ આપ છહ્યો.—સખ ૨
 ત્વંપદ તત્પદ વાચ્ય ત્યાગિકે, અસિપદ અચળ અખંડ રહ્યો—સખ ૩

પરમાત્મ સત પારબ્રહ્મ સોઈ, પ્રત્યક્ષાભિન્ન અલેહ થયો.—સખ૦ ૪
દ્વંદ્વાતીત અકલ અવિનાશી, સાજન સો નિજરૂપ લયો.—સખ૦ ૫

૨૨ પદ રાગ-નટ.

કાહેકું જન્મ ગુમાવે મૂરખ તું કાહેકું જનમ ગુમાવે ?
મનુષ્ય દેહ દેવનકું દુર્ગલ, ભાગ બડે તે પાવે.—મૂરખ૦ ટેક.
તૃષ્ણા કરી કે દહુ દિશિ ભટકઈ, ઇકપલ ચિત્ત ન ઠહરાવઈ
—મૂરખ૦ ૧

પ્રીતિ કરત તિયસું રંગ લાગો, નખ શિખતાંહિ સરાવઈ
કામ અંધ કછુ બનત નાંહિ પછી બહુ પછીતાવઈ—મૂરખ૦ ૨
પ્રથંચમે દિન રચન બાતહય સાધુ સંગ નહિ ભાવે,
હિંસા કપટ કરત પરનિંદા, પાપકી કરનો કમાવઈ.—મૂરખ૦ ૩
અબતો ચેત ભજન કર ભાઈ, અવત્તર ફેર ન આવે;
સાજન કહે ગુરૂસરને બાવે તબ સો પાર લગાવે— મૂરખ૦ ૪

૨૩ પદ રાગ-ચહી.

સાધ સંગ કર ભાઈ, સમજ મન સાધ સંગ કર ભાઈ,
સાધસંગતે આનંદ ઉપજઈ, જનમ મરન લય બાઈ,—સાધ૦ ટેક.
વિવેક વૈરાગ્ય ષટ્સંપત્તિ ચતુર્થ મોક્ષ ઇચ્છાઈ,
સાધન ચાર સંપન્ન જખ હોવે, તબ મલ રહે ન કાંઈ—સાધ૦ ૧
સંત સમાગમ નિત નિત કીજે અંતઃકરણ શુદ્ધ દાઈ,
સ્વચ્છ દર્પનમે પ્રતિબિંબ દીશે ત્યો આતમ દર્શાઈ,—સાધ૦ ૨
અમૃત રૂપી વચન ગુરૂ કે, ધારણ કરિ ઉર માંઈ,
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસ પરિપક તબ હોવે સુખદાઈ.—સાધ૦ ૩
ત્વંપદ તત્પદ શોધન કીજઈ, સાક્ષાત્કાર લાખાઈ,
સાજન દેહ અનુભવ જમ હોવઈ, તબ કછુ કરતાવ નાંઈ, સાધ૦ ૫

૨૪ પદ રાગ-યહી.

સમુજ સ્વરૂપહિ રામરે પ્યારે, સમુજ સ્વરૂપહિ નામ.
 અખંડ આતમ ચિંતવન કીજે તખ પાવે વિશ્રામ.-રે પ્યારે૦ ટેક.
 સખકે માંહી સર્વ તેં ન્યારો, જહુ વિધ રૂપ રૂ નામ
 દેશકાલ વસ્તુમેં અનુગત સખઘટ સુંદર શ્યામરે,-રે પ્યારે૦ ૧
 એક અખંડિત વ્યાપક પૂરન, ચેતનકો સુખકો ધામ,
 બાહ્યાભ્યંતર આપ બિરાજઈ નભવત હૈ સખ ઠામ,-રે પ્યારે૦ ૨
 કિરિયા રહિત નહિ કછુ કરતવ, નિસ્પૃહઅરૂ નિષ્કામ,
 જઈસે જલમેં કમલ રહત હૈ નિલેપહી ઉપનામ.-રે પ્યારે૦ ૩
 ચિદ્વિલાસ પરપંચ સકલહૈ, સોઈ પુરૂષ સોઈ બામ,
 સાજન ઐસેં સમુજ રહિયે, અનુભવરૂપ આરામ.-રે પ્યારે૦ ૪

૨૫ પદ-રાગ-આસા.

અવસર કયું ખોવત હૈ ભાઈ, સાધુ સંગ કીજે હેત લગાઈ,
 અવસર કયું ખોવત૦ ટેક.
 કયુંરે અંધ તું હોત અજ્ઞાની, મેં મેરો કરી ભૂલ્યો,
 પ્રપંચ કરતે આયુ ગઈ સખ, મિથ્યા તનમેં કુલ્યો-અવસર૦ ૧
 તન ધન સંખંધી ઐસે મિલે હૈ જઈસી બાદર છાયા,
 લોક લગ્ન કુલકી મર્યાદા, તામેં કયું ભરમાયા-અવસર૦ ૨
 સ્વપન સમાન એ સકલ પસારા, દુઃખ સુખ કલ્પિત કહિયે,
 મૃગજલતેં કછુ પ્યાસ નબૂજે, ઐસે સમુજ રહિયે.-અવસર૦ ૩
 આંખ ખોલિકે વિચારી દેખે, એક અદ્વૈત હી ભાસે,
 સાજન કહે સતગુરૂ પ્રતાપે, અનુભવ જ્ઞાન પ્રકાસે-અવસર૦ ૪

૨૬ પદ-રાગ-સારંગ.

કછુ તો વિચાર કીજઈ અરે હો નાદાનરે,—કછુતો૦ ટેક૦
 જીવ હિંસા પરનિંદા કરત મુરખ બન, કેતો તેરો મદ અજમાનરે.
 કછુ તો૦ ૧.

દિન ગયો બિશેષમેં રાત તો સોવત ગઈ, સુજત ન કાલ બલવાનરે
કછુ તો ૦ ૨

બાકું તું જાનત મેરે સંગ નહિ આવેતેરે, જખ છુટી બાયગા પ્રાનરે
કછુ તો ૦ ૩

અનર્થ કરતહિ આયુ ગયો સખ, કીનો નહિ સુમરન ધ્યાનરે.
કછુ તો ૦ ૪

પરમ સુધારસ સોઈ તો ભાવત નાંહી, કરત વિષય રસપાનરે.
કછુ તો ૦ ૫

ઐઈસો દેહ તોકું વારેવાર આવઈ નહિ, સમુજલે સતગુરૂ સાનરે.
કછુ તો ૦ ૬

સાજન કહૈ નિજ જ્ઞાન વિના નર, દુઃખી હી ફિરેગોં ચારહ ખાનરે.
કછુ તો ૦ ૭

૨૭ પદ. રાગ-યહી.

સત ચિત આનન્દ અખંડ અવિનાશરે. સત ૦ ટેક ૦

મિથ્યા દેહભાવ કરી, ભેદ બુદ્ધિ ભઈ તેરી, વૃથાહિ ખોવત હઈ
શ્વાસરે—સત ૦ ૧

નંહિકું હુંઠત ફિરે, અનેક ઉપાય કરે, સોઈ તો સ્વરૂપતેરે પાસરે.
સત ૦ ૨

જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિમાંહી અનુસ્યુત, સાક્ષી સ્વયં પ્રકાશરે.—સત ૦ ૩
ઘટ મઠ ઉપાધિ તેં લિખ કરી દેખિયે, સર્વ વ્યાપક આકાશરે.
સત ૦ ૪

જીવ ઈશ ભાગ ત્યાગી શુદ્ધ લક્ષ કીજઈ, અસિ હઈ કહઈ વેદ
બાસરે.—સત ૦ ૫

સાજન આતમ પ્રક્ષ અક્ષેદ હય, નહિ સ્વામી નહિ દાસરે.

સત ૦ ૬

૨૮ ૫૬ રાગ-ઉરદુજામાં ગઝલ.

(રાગ-મેરે પાસ કહોરે કાજીમાં, કેસા તુમારા કામ હૈ.)

ખ્યારા સમજ દિલદારકું, ઉનકા સબૈય દીદાર હય;
 સોહં ભરા સખ ઠૌરમેં, સોહં ગુલે ગુલબર હય,—ટેક.
 હવા સોહં આતસ સોહં સોહં પાની સો ખાક બે.
 સોહં ખેલારી ખેલતે, સોહં અઘે આધાર હય. ખ્યારા૦ ૧
 દોનું જહાં સોહં સદા, સોહં સદા દરમ્યાનમેં
 સોહંશા, સોહં બાદશા, સોહં રિનખન હાર હય, ખ્યારા૦ ૨
 અવલ સોહં આખર સોહં, સોહં સરવ કુલ બહાનમેં,
 બહેર સોહં ખાતન સોહં, સોહં શહેરે બાબરરે. ખ્યારા૦ ૩
 સાજન સોહં તું બન લે, કહેના નહિ ચુપ હો રહો,
 કિસકું કહય દુબ નહિ, સોહં સોઈ નિરધાર હય. ખ્યારા૦ ૪

૨૯ ૫૬ રાગ-મઝલ.

(તેરે દરદ મુજકું જાની, ચું ખેખખર કીયા હૈ-ઇસલયકી ચાલ)

હક ઇસ્ક મેરે દિલકું, ચું સમજ સો દિયા હૈ—હક૦ ટેક.
 દુનિયા એ હય સો કેસે, ફરજખ નયોં વિધ્યાકે
 મિરગ પશુ કે નચું પાની, ચું સફેદી શિયા હૈ—હક૦ ૧
 દેખે સુનેમેં આવૈ. સો નહિ હુવા ન હૈ કુછ
 એક લાહિલા ઇલા હૈ નહિ ઉન કછુ કિયાહે.—હક૦ ૨
 કોઈ નિંદમેં સોયાબે, ઉન ખવાબમેં દિખા સખ,
 બગે હુએકું કુછ નહિ, સુખ દુઃખ લિયા દિયા હૈ—હક૦ ૩
 કયા કહું મેં કિસકે આગે, કહેનેમેં સો નહિ આતા,
 ચલતે થકે જહાં બાની, પૂર નૂર સો પિયા હૈ—હક૦ ૪
 નુકતા એ મારફતકા, જિસકે સુ દિલમેં આયા,
 સો લામકામેં દાખલ, હુઆ સો જી જીયા હૈ—હક૦ ૫

કુનસું હુઆ જો ફોએકુન, ઉસ કહેનેવાલા સો હૈ,
સાજન સમુજ કે રહિયે, કહેનેકા નહિ ધ્યાં હૈ.—હકં ૬

૩૦ ગઝલ રાગ-બેરવી.

(' ઇરકને મુજકું કયા કયા સિતમ દીખા દીયા. ' ઇસલામકી ચાલ)

કયા કહું દિલ તુજકું અખમૈં, કુછ નહિ રખતા સંભાલ,
જાત અપની ભૂલ કરકે, કયું હો ફરતા હૈ બે હાલ.—કયાં ૦ ટેક.
જાનતા હૈ આપકું, સેં બડા સખસેં આકલ.
હોકે તસ્કર છુટતા હૈ, બગિત રખતા હય તું છલ.—કયાં ૧
બાહેરસેં ઉલમા બતાવૈ ભીતરે યુગજે ભરા,
બોલતે મીઠી જખાં સું, આતા હય જરકું પરા.—કયાં ૨
જુઠસું કયું ખ્યાર રખતા, હૈ દિવાના બેસમજ
હોયગી રસવાઈ તેરી હકકી દરગામેં નિર્લજ.—કયાં ૩
છોડદે ખસલત પુરી, નેકી બદીકા તોલ કર;
ફાયદા હોવૈ જિસીમેં તાહીમેં કીજઈ અસર—કયાં ૪
સાજન કહે દુક ખાત સુન, અખ તો ભલા હક ચાદ કર,
નહિતો બિન ફાએદે, હોગા દુખી બેઅકલ નર.—કયાં ૫

૩૧ ગઝલ-રેખતા.

(રાગ—' જો ખુદાકું દુંદતા સો હૈ ખુદા તેરે પાસ ' ઇન હરિદાસકે રેખ
લયકી ચાલ.

દિલ કોઈનાંહિ અપના, હક બિના નહિ કોએ રઈ,
દેખે સુને બાનીમેં આવૈ, નાંહિ નાંહિ સોએરે—સમજાં ૧
ખ્યાલ કર દુનિયાં યે કયા હૈ, જૈસે મૃગજલ લાસરે,
તિનકે ખાતર કયાજતન એ, કબહુ ન ખૂઝે ખ્યાસરે—સમજાં ૨
છોટે બડે જો નજર આવૈ, જૈસે બાદર છાંહિરે,
હોઇ રહીકે બિલાઇ બવૈ, પલક સો ચિરતાંહિરે,—સમજાં ૩

બેળકા ફના ને હો બાપે તિનકી કંઈસી અ.સરે,
બકાસુ' નિત ખ્યાર કરિયે અમર ને અવિનાસરે.—સમજ૦ ૪
અવલ ને આખર રહે, તાહિકું અખમનરે;
સોઈ અસલ સાજન હય તેરા, તુંઈ તુંઈ પીછાનરે.—સમજ૦ ૫

૩૨ ગઝલ રાગ-યહા.

બે સમજ કુછ સમજ રખના, જાત અપની જાનરે,
સાચ કયા અર જુઠ કયા હૈ, તાહિકું પૈછાનરે.—બે૦ ટેક.
જિસમ એ આગે ન હોતા, પીછે રહેવે નાંહિરે,
તિનસે' કયા તુમ દિલ લગાતા, ને ફના હો બાહિરે,—બે૦ ૧
તું ને અપનાં જાનતા હૈ તું ન તેરા કોઈરે
ખતક યે સખ ખત્તાબ જઈસી, જુઠ કહીયે સોઈરે.—બે૦ ૨
સખ જગો ભરપુર ને હૈ સાચ બાહરિમાંહિરે,
જોધ સખ જાનતા હય, સોઈ સખમે' સાંઈરે—બે૦ ૩
સાજન રખ નુકતાએ દિલમે', રહો સદા સુખ ચેનરે,
ઔર દ્વખ કોઈ નાંહી, યેહિ મુરખદ સેનરે.—બે૦ ૪

અગાઉથી થએલા ગ્રાહકોનાં મુખ્યારક નામ.

	નામ.	ગ્રામ	નકલ.
૧	શેઠ મુરાજભાઈ દાતુ.	મુંદરા.	૧૦૦
૨	શેઠ ઈમજી શિવજી	"	૨૫
૩	શેઠ ભાણુજી રામજી	"	૨૫
૪	શેઠ ભાણુજી રામજી	કોચીન.	૨૫
૫	ખોળધરિમાધલી આમાખાન, લાયખેરી. મુંદરા.		૨
૬	વૈધ નારાયણદાસ મેધજી મહેતા	"	૧
૭	રા. વિસનજી ભાણુજી મહેતા	"	૧
૮	રા. ડૉક્ટર સાહેબ મુળજીભાઈ જેઠું	"	૧૦
૯	શેઠ રેમતલા હાજી હમીર	"	૧
૧૦	શેઠ લઘાભાઈ વલી	"	૧
૧૧	શેઠ અબ્દુલા હાજી હમીર	"	૧
૧૨	શેઠ હાજીખમીસા દામજી	"	૧
૧૩	શેઠ મોલેદના મામદ	"	૧
૧૪	શેઠ લઘા રેમતલા દાસમ	"	૧
૧૫	શેઠ ઇસ્માલ વલી ગાંગજી	"	૧
૧૬	શેઠ મામદભાઈ અમરસી માસ્તર	"	૧
૧૭	શેઠ શામજી લક્ષ્મીદાસ	"	૧
૧૮	ડૉ. વલ્લભજીભાઈ હંસરાજ	અંબર	૧
૧૯	શેઠ ધોસમામદ નથુ ગાંગજી	કેરા	૧
૨૦	શા. ભયુ લાધા સેક્રેટરિ જૈનગ્ઝાન બંડાર કપાયા.		૨
૨૧	શા. હીરજી રાજપાર સેક્રેટરિ જૈન ગ્ઝાનબંડાર વાંકા.		૨
૨૨	શા. પાસવીર હંસરાજ	પત્રી.	૨
૨૩	શા. ધારસી માણેક	લાખાપર.	૨
૨૪	શા. વાધજી વેરસી	ભુજપર.	૨
૨૫	શા. તેજસી ભીમશી	કાંડાગરા.	૨
૨૬	શા. આસુ ભારમલ	તહાવાણા.	૨
૨૭	શા. ધેલા હીરા	નાગવપર	૨
૨૮	સંધવી તેજસી ચાંપસી	ગોધરા.	૨
૨૯	શા. ડાહ્યા ચાંપસી	ભોળવ.	૨
૩૦	શા. કચરા માલસી	ખેરાજ.	૧

૩૧	મેતા ધારસી હીરાચંદ	રામપર.	૨
૩૨	શેઠ જીવણદાસ ધર્મસી બીમાણી	અકોના.	૧
૩૩	શેઠ બીમસી ગોવિંદજી દોશી	મુંબઈ.	૧
૩૪	શેઠ સુંદરદાસ દામોદર મુંદરાઈ	કટક.	૧
૩૫	શેઠ હરગોવિંદ દેવજી બણશાળી	માંડવી.	૧
૩૬	શેઠ જ્ઞાનમામદ પ્રેમજી	મુંદરા.	૧
૩૭	રા. પોપટલાલ કેવળચંદ શ્યાદ	અમદાવાદ.	૧
૩૮	રા. કરમચલી રહીમ નાનજીઆણી	કેરા.	૨
૩૯	શેઠ હાસમબાઈ નેરાજ	કેરા.	૧
૪૦	શેઠ ચતુર્ભુજ હરિદાસ ગોકળદાસ	ક્લકતા.	૪
૪૧	ડૉ. દલપતરામ મકનજી એચ. એલ. એમ. એન્ડ એસ. માંડવી.		૧
૪૨	શ્રીચુત નંથુભાઈ નેમીદાસ પારેખ	માંડવી.	૧
૪૩	મિ. વી. વલીમામદ	કોલંગા.	૫
૪૪	મેસર્સ અલીબાઈ વાગલા	"	૨
૪૫	મેસર્સ વી. નાનજી કા.	"	૨
૪૬	મિ. જકરીઆ એસ્કવાયર	"	૨
૪૭	શેઠ નુરમામદ ચતુર	"	૨
૪૮	શેઠ ગુલામહુસેન મોલેદના	મુંબાઈ	૫
૪૯	શેઠ રામદાસ મુરારજી	કોચીન.	૫
૫૦	શેઠ રામદાસ રણછોડદાસ	"	૫
૫૧	શેઠ ગોવિંદજીભાઈ જાદવજી	"	૫
૫૨	શેઠ શિવજીભાઈ મેલજી	"	૫
૫૩	રા. રેવાશંકરભાઈ તુલસી	"	૩
૫૪	શેઠ પ્રેમચંદભાઈ ઝવેરચંદ	"	૩
૫૫	શેઠ હાસમબાઈ મામદભાઈ	એડન.	૫
૫૬	શેઠ અબ્દુલશરીફ	"	૩
૫૭	શેઠ ખોન્ન રેમતલા લાલજી	"	૨
૫૮	માસ્તર લવજીભાઈ વીઝરામ	"	૧
૫૯	મુળજી જીવરાજ લાયએરી	મુંબઈ.	૧
૬૦	કાસમ કરમાલી કા.	"	૨
૬૧	રા. ધનજી વાલજી	ભુજ.	૧

